

Katoliški Obzornik.

Urejuje in izdaja

dr. Aleš Ušeničnik.

Letnik IV. — Zvezek I.

V Ljubljani, 1900.

Tiska „Katoliška Tiskarna“.

Vsebina I. zvezka.

	Stran
Katoliška cerkev v Evropi in XIX. vek. (Dr. J. Ev. Krek.)	1
Kako tolmačijo zgodovino? (Dr. Jožef Gruden.)	14
Nekaj luči v temò. (Dr. Mihael Opeka.)	25
Čemu na katoliški shod? (Janez Kalan.)	38
Zola in Lourdes. (Dr. Aleš Ušeničnik.)	59
Kaj je s „Slovenskim Narodom“? (Dr. Aleš Ušeničnik.)	75
Slovstvo. — I. Razgled knjig: Knjige družbe sv. Mohorja za l. 1889. (Dr. M. O.) — Anton Hribar Korinjski: „Popevčice milemu narodu“ (A. U.) — Zbirka ljudskih iger. (A. U.) — Das philosophische Gottesproblem in seinen wichtigsten Auffassungen. (A. U.) — Razlaga novega „Velikega Katekizma“. — Ljubite svoje sovražnike (A. U.)	81
II. Razgled socioloških del: Dr. Albert Stöckl, Lehrbuch der Philosophie, Dritte Abtheilung, Ethik, Social- und Rechtsphilosophie. (E. Lampe.)	87
III. Razgled obzornikov.	94
Drobtinice. Leon XIII. o deških semeniških in konviktihi. (A. U.) — Leon XIII. in katoliško časništvo. (A. U.)	96

Naznanilo upravnistva.

V zadnjem zvezku je bilo pomotno povedano, da se prvi letnik „Katoliškega Obzornika“ ne dobi več. Dobita se še *prvi* in *drugi* letnik, le *tretji* je pošel.

Opozarjamo p. n. naročnike, da se začne vsled cesarske naredbe z dné 21. septembra 1899 s 1. januarjem 1900 izključno kronska veljava. Položnice, ki smo jih zadnjemu zvezku priložili, so še veljavne, a premeniti se mora na njih gld. in kr. v K in h. Prosimo, naj se vsi ravnaajo po tem, da ne bodo imeli pri pošti sitnosti!

Ustanovnina za „Leonovo družbo“ je vsaj 100 kron, udnina rednih članov z naročnino za „Katoliški Obzornik“ vred 10 K, udnina podpornih članov z naročnino vred 6 K, naročnina sama za „Katoliški Obzornik“ pa 5 K.

Če se kak p. n. naročnik preseli, naj to uljudno naznani, da mu vemo kam pošiljati list.

Upravništvo „Katoliškega Obzornika“.

„Katoliški Obzornik“ izhaja štirikrat na leto.

Velja 5 kron.

Naročnina naj se pošilja pod naslovom: **Upravništvo „Katoliškega Obzornika“ v Ljubljani.**

Katoliška cerkev v Evropi in XIX. vek.

I. Umirajoči vek in njegovi otroci.

Devetnajsti vek umira. Ob njegovi smrtni postelji stojé njegovi otroci, da se poslove od njega. Veliko jih je; mnogoliki so. Po njih izpoznavamo očeta.

Spredaj stoji politiška njegova deca: revolucije z divjim, okrvljenim licem in polomljenimi prestoli; liberalizem, ki mu, do nedavna še tolstemu, oholosti pijanemu mladeniču, sušica mrši život, bleđi lice, suši mozeg; socialna demokracija z rdečo zastavo, brezstidna, predrzna, z zaničljivim zasmehom na ustnah, s sanjavo-samosvestno zaupnostjo v očesu. — Poleg njih socialna otroka: krivonosni kapitalizem in razmršena beda, ki nosi vzdihe in kletvine milijonov ljudi v svojem osrčju. — Umstvena deca se tlači ob drugi strani: filozofija, ki ji je rak nihilizma zgloidal obličje in prevotlil lobanjo, naravoslovna veda, ki si je zakrinkala brhko deviško glavo z orang-utangovim divje-praznim obličjem; druge vede, v tla vprte, z zvezdami na čelih, a s skeptiškim mrakom na očeh. — Vmes pa kričé sovraštva napojeni nacionalizem, upornost, nesramnost, brezznačajnost, lizunstvo, krutost, surovost, brezbožnost, sebičnost — нравni otroci devetnajstega veka.

Umirajoči starec je žalosten svoje družine. Ob zibki so mu peli njegovi roditelji o napredku in o svobodi in o enakosti in o bratstvu sreče in slasti polne pesmi. Kakor nepremagljiv orjak je zavriskal komaj porojen in z jekleno silo se je uspel, da naredi gaz nove, zmagovite dobe idejam svojih starišev. Vse je moralo pasti, kar se mu je upiralo; razdiral je brez usmiljenja, kar mu je zaviralo pot. Ni se menil za častitljivost s starostjo posvečenih ustanov, ni ga premotil lesk zlatih kron, ni ga ganil mili jok, zamolklo vzdihovanje, ki se mu je glasilo iz krvavih vojsk, spremljanih z bledim gladom in kruto kugo. Drl je dalje — — — sedaj pa, ko umirajoč gleda svojo prehojeno pot, pa vidi, da so ga varale laži-rojenice, da se mu ni uresničila rojstna pesem in zgraža se svoje dece. Ž njim se je zgražajo tudi države in narodi, tresejo se pred njo knezi in kralji, boji se jih um, plaši se jih srce vsega človeštva.

Starec kmalu zatisne vele oči. Otroci njegovi pa ostanejo, da zaplešejo rojstni ples dvajsetemu veku. Upravičena sta torej groza in strah pred bodočnostjo.

Zaupanje v človeka in njegove moči je s silovito samosvestjo prevevalo rojstno dobo sedaj umirajočemu stoletju. Ideja človečanstva je nastopala kot najvišji pravec. Porogljivo je odmetala vsako višjo silo: milost Boga in ves nadnaravni svet. Človek je bil svetu edina vera, nanj je stavil vse upanje. Uprav naš vek je tudi postavil orjaka-človeka vtelešnega v ženijalnem Korzu Napoleonu in za nekaj časa se je res zdelo, da je v človeku neizerpen vir vse moči in gospostva. Slovstvo se je napilo te misli; človeška sila je bila za dlje časa edino plodilo pesniški domišljiji. Nova romantika brez vere v nadnaravni svet, brez Boga se je pričela.

Ob koncu našega veka pa se je vera in zaupanje v človeka izpremenilo v strah in grozo pred njim. Dekadenca v vseh obzirih! Saj je pa tudi naš vek neprizovno potrdil sveto razsodbo o človeku in njegovih delih: „Ničemurnost nad ničemurnost in vse je ničemurnost.“¹ Izpremenljivost, nestalnost, minljivost človeškega dejanja in nehanja je vklesana v njegovi povestnici. Ni čuda toraj, če je vsa veda, ki računa samo s človekom, prišla tako daleč, da razmotrava samo zakone tega izpreminjanja in te minljivosti. Evolucijski pravec je vsled tega dosledno edini temelj vsemu novodobnemu naziranju. Samo evolucijo — minevanje, pretvarjanje, izpreminjanje — priznava naravoslovje; po evoluciji se tolmači zgodovina, jezikoslovje, ekonomija, družboslovje; v evolucijskem načelu išče človeški um ključa celo do idej, do nravnosti, do religije. S tem je dokazala veda, da ne obvladuje svojega delokroga, marveč da se je samo vtopila v duhu svojega veka in tako postala dekla, ne pa gospodarica njegovih razmer. Heglovo modroslovje, darvinizem, zgodovinski materializem in vse drugo, kar je s temi podmenami v zvezi, nam priča o resnici naše trditve. Umirajoči devetnajsti vek vidi poleg sebe skoraj do smrti propalo vedo, v labilni dinamiki vjetega človeškega duha, ki več ne vodi, ne vlada, ne ureja, marveč ki se v sramotnem robstvu daje sam voditi in vladati nižjim silam. Uprav zato pa vse tisto, kar beleži človeški duh kot sadove svojega dela, s čimer se ponaša kot z orjaškim napredkom, ne samo ni zboljšalo nravnega življenja, ni zvečalo sreče, ni povzdignilo človeškega dostojanstva, marveč je vse to poslabšalo in kar je še hujše: rodilo je vedno živjejšo zavest tega poslabšanja. Nujna posledica tem razmeram je revolucija, ki dejanski že bruha na dan. Kjer ni nobenega stalnega težišča, kjer je labilnost osnovni znak, tam so polomi umljivi in končni razpad je neizogiben.

Naša v človeški naravi vtemeljena načela nam pojasnjujejo vse te zamotane uganke. Kažejo nam težišče tako trdno, da ob njem vedno odleti vsaka sila, ki je hoče izpodmekniti in tudi v umu nam določajo stalno točko,

¹ Eccl. 1, 2.

ob katero opiramo svojo sodbo o človeku in njegovi zgodovini, ob kateri gledamo pojasnjeno tudi povestnico poslavlajočega se devetnajstega veka.

Vemo namreč, da se zgodovina človeštva in vseh človeških stvari sestavlja iz dveh prvin: iz izpremenljive, labilne človeške in iz neizpremenljive, stalne božje prvine. Božjega elementa noče poznati naš vek in zato more posneti samo en stalni znak iz vsega, kar je na svetu, — namreč dinamiško evolucijo — stalnost nestalnosti. Imenovani prvini se zrcalita povsod, a najjasneje se vidita v božje-človeškem organizmu katoliške cerkve. Ta kaže v svojem življenju najrazvidnejše znake božjega in človeškega elementa. Človek s svojimi slabostimi, s svojimi zmotami in pregrehami, z vso nešteto množico svojih napak zanaša izpremenljivost, nestalnost in minljivost od svoje strani tudi v cerkev. Bog pa preko teh napak in vkljub ti labilnosti s svojo neskončno močjo vzdržuje vendar resnico in milost v nji in vodi cerkev po svojih večnih sklepih nepremagljivo kot steber resnice, kot učiteljico in vzgojevateljico človeškega rodu.

Ob smrtni postelji devetnajstega veka stoji tudi katoliška cerkev in reči smemo: bolj nego vseh minolih osemnajst stoletij spričuje to dejstvo. Nikoli se ni tako z gotovostjo proglašal nje konec nego začetkom našega veka; a nikoli ni tako zmagovito podrla nadeje svojih sovražnikov, kot tekom tega veka. In sedaj ob njegovem koncu kliče v mladem sijaju, tudi po svojem človeškem delu veličastna, vpričo nesrečne dece, ki jo zapušča umirajoče stoletje, da je tudi vsakemu drugemu človeškemu družabnemu organizmu, pa tudi vsakega posamnika umu in srcu edina rešitev iz nestalnega, vedno bolj razburkanega valovanja v opori na večno stalni, večno neizpremenljivi božji element. To resnico hoče pokazati naša razprava.

II. Zgodovinski pregled.

Predmet je veličasten, vsebina mu je ogromna. Zato se moramo v svoji razpravi dotikati le glavnih stvari. Ogledati si hočemo razmere katoliške cerkve v posamnih državah začetkom, sredi in ob koncu našega veka.

A. Začetkom stoletja.

Papež. Italija. Ko se je začelo pisati 1800, ni imela cerkev poglavarja. Pij VI., 81-letni starček, je umrl dné 29. avgusta 1799 v Valenci pregnanec, jetnik francoske države, ki je par let preje odstavila Boga. Papeštvo ni moglo biti bolj ponižano. V Rimu je sv. očetu v njegovem stanovanju direktorijev komisar Haller siloma potegnil ribiški prstan raz prst; njegovo zasebno premoženje so mu uropali siloviti sovražniki. Umrl je zapuščen, oropan, zasramovan, a neupognjen. „Z 80 leti se ne bojim nikogar več na svetu; vztrajal bom v vseh stiskah“, tako je dejal in to je tudi držal. Po njegovi smrti so po raznih krajih govorili pogrebne govore papeštvu in mu postavljali nagrobne spomenike. Kardinali so bili ubežali na vse strani; v varstvu avstrijskih in ruskih vojakov so se zbrali še-le 1. decembra 1799 v

samostanu S. Giorgio Maggiore pri Benetkah v konklave in dné 14. marca 1800 so izbrali benediktinca Gregorja Chiamonti-ja — Pija VII. — za papeža. Avstrijci in Rusi so mu vrnilo Rim, od koder ga je pa že 1. 1809 (dné 6. julija) pregnal kruti francoski samosilnik. Hudo je bilo, tem huje, ker je več duhovnikov in celo nekaj škofov in kardinalov potegnilo s sovražniki. Voditelj roparske čete po Rimu in zlasti po Vatikanu za časa Pija VI. je bil bivši versaillski župnik—odpadnik Bassal. Škof de Pradt je stopil na čelo tistih, ki so se vpirali buli Pija VII., s katero je dné 10. junija 1809 izobčil roparje dedščine sv. Petra. Zunanjo politiko je vodil od 1. 1799 Napoleonu škof—odpadnik minister Talleyrand.

Italija ni imela nobene moči. V drugi polovici osemnajstega veka so se po vseh državah ugnezdili na prvih mestih zakleti cerkveni sovražniki. Minister Tanucci v Neaplju, infant Ferdinand v Parmi, vladarji v Turinu in Florenci so se ustavljali papežu, ropali cerkveno premoženje, izganjali redove. Kolikor daleč je segal vpliv Bourboncev, je bilo vse razjedeno s proticerkvenim duhom. Tudi beneška in genovska republika sta vstopili med papeževe sovražnike. S tem so se laške države tako oslabile, da niso imele nobene poguma, ko so prihrumele nad nje tuje armade. Tuji vojaki so gospodarili po njih in podjarmljeno ljudstvo je nemo prenašalo, ko so mu tako rekoč vsak dan menjavali vladarje, uničevali države in ustvarjali nove. Oskrunjene cerkve, prazni samostani, poteptano ljudstvo označuje pričetek našega veka na Laškem.

Avstrija. Pri nas je cerkev ječala v državnih okovih. Jožefinski duh je vse življenje zamoril. Škofje so večinoma spali poviti v državnih povojih. Bogoslovski profesorji so bili polni racionalističnega duha združenega s površnostjo in frivolnostjo. Danzer se je v svoji moralki norčeval iz božjih čednosti, Geishüttner je na Fichtejevo modroslovje oprl moralno vedo; Dannemayr na Dunaju je spisal cerkveno zgodovino polno sovraštva do papeža, Roykov v Pragi in Gemeiner sta mu na tem polju pridno drugovala. — Kanonisti Lacič, Eybel, Pehem, Riegger in Rautenstrauch so branili jožefinska načela. Duhovniki, slabo podučeni, naporno vzgojeni, niso umevali svoje naloge. Vse cerkveno življenje je bilo pod nič. Na stotine zatrtih samostanov je pričalo, kako je opustošena cerkev. Božja pota in bratovščine so bile prepovedane. Prejemanje sv. zakramentov je na eni strani zaviral racionalistiški jožefinizem, na drugi pa surovo strogi janzenizem, ki se je tudi širil po naših krajih. Vneme za papeža, za cerkev in njeno svobodo si zastoj iskal. Katoliška zavest je bila otrpnila. Sempatje je še žarela pod pepelom.

Nizozemsko. Francozi so se bili polastili nizozemskih pokrajin in z njimi se je zatiranje katoliške cerkve, ki je že za Jožefa II. bohotno uspevalo, še mnogo bolj pomnožilo. Mnogo duhovnikov je bilo zaprtih ali izgnanih, samostani so se odpravljali, cerkveni oblasti so se odrekle najsvetejše pravice. Pristaviti pa moramo, da je belgijska duhovščina tudi v najhujših časih izvrstno izvrševala svoje dolžnosti. Gentski škof Moric

Broglie je z mučeniško stanovitnostjo dajal v tem najlepši zgled. V Belgiji je duhovnik Foëre že začetkom našega veka izdal krepko urejevani katoliški list „Belgijski opazovalec“. Imenovati ga smemo prvega katoliškega časnikarja; l. 1817. je bil obsojen na dve leti v ječo. — Na Holandskem je bilo še slabše. Vladajoči kalvinci so sovražili katoliško cerkev in jo zatirali na vse strani.

Španija. Karol III. se je bil udal brezverskima ministroma Arandi in Manuelu de Roda in je privolil, da so s sramotnim ponočnim napadom policaji dné 3. aprila 1767 šli nad jezuite in jih izgnali iz Španije. Za časa Karola IV. je imel vladu v rokah očitni kraljičin ljubimec Manuel Godoy, ki je s surovo brezozirnostjo preganjal cerkvi zveste škofo in duhovnike, ropal cerkveno premoženje, v trgovini in mornarici uničil Španijo in pripravil celo kraljestvo ob vso veljavo. L. 1808 (dné 18. marca) je bil pač vsled ljudskega pritiska odstavljen, toda že 6. junija tistega leta je zasedel Napoleonov brat Jožef španjski prestol. Že pod Karolom III. in IV. so se izgubila katoliška izročila slayne španjske prošlosti. Ponižana, opustošena in v vseh zadevah oslABLJENA Španija je sad proticerkvene politike. Mimgredé naj rečemo, da je ni kmalu nesramnejše laži, nego ta, da se „klerikalstvu“ očita propad španjskega kraljestva.

Portugalsko. Pombal je s svojim preganjanjem jezuitskega reda posnemal krutosti rimskih cesarjev v prvih časih krščanstva. A ne samo jezuitje, marveč vsak, kdor se je upal potegniti za cerkvene pravice, je bil veleizdajnik. Prav do l. 1808, ko je meseca januarija morala bežati kraljeva rod-bina v Brazilijo, je trajalo preganjanje katoliške cerkve, ki je komaj po imenu še životarila na Portugalskem.

Angleško. Katoliška Irska je bila poteptana. Revni duhovniki so pod milim nebom opravljali svojim sestradanim, posuženim rojakom božjo službo vpricho zapuščenih katedral, ki jih je uropal krivični Anglež. Katoličan ni imel na Angleškem nobene pravice. Sinovi najslavnejših plemskih rodbin niso smeli prestopiti praga gosposki zbornici; poslanska zbornica je bila vsakemu zaprta, kdor ni prisegel, da je sv. maša božji rop. Boj proti katoliški cerkvi je bil del državne naloge. Malo številce mož se je upalo javno zagovarjati pravičnost do katoličanov. Pesnika Byrona in par drugih. glasovi so ostali brez uspeha. Elizabetina in Cromwellova politika je neizpodbita spremljala Angleško v devetnajsti vek.

Nemčija. Katoliška vera je bila v politiki in v slovstvu na Nemškem brez pomena. V svoji razkosanosti je Nemčija sama silno slabela. Protestantstvo je po imenu s porogljivo ošabnostjo dvigalo svojo glavo kot gospodar nad duhovi; dejanski je pa vladal nacionalizem: — brezverska politika Friderika II. in pogansko slovstvo Goethejevo. Katoličani niso imeli nič: niti najmanjšega političkega vpliva, niti vednosti, niti leposlovju služeeih mož. V bogoslovni vedi se je gibalo nekaj katoličanov, a do mala brez izjeme le zato, da so v svojih spisih po Febronijevih načelih napadali papeža in njegove pravice, da, celo pozitivno vero, (n. pr. profesorji Fischer,

Reichlin in Schreiber). Konstanške škofije generalni vikar Wessenberg je stal na čelu tega proticerkvenega gibanja. Za neznatno pristojbino je oproščal duhovnike od brevirja, kazal se je nasprotnika celibatu, bunil je proti Rimu in razširjal misel, naj se ustanovi narodna cerkev. Če omenjamo, da je bazelski knez in škof Neven za protestantskim velikim vojvodom Karolom Friderikom pel črno mašo in da so se morale po katoliških cerkvah moliti luteranske molitve, sodimo, da je dovolj označena ta žalostna dóba. — Edini večji pojav skupnega delovanja katoliških škofov so emške punktacije 1786. V 23 členih so pooblaščeneci treh duhovnih volilnih knezov: mogunškega nadškofa Erthala, kolinskega nadškofa nadvojvode Maksimilijana, trierskega nadškofa Klementa in pa zastopnik solnograškega nadškofa Hijeronima Colloredo v emških toplicah papežu odpovedali pokorščino v najvažnejših zadevah: Škofje naj bi imeli neomejeno oblast; papež naj bi bil le vrhovni nadzornik. Nuncijev nima papež pravico pošiljati nikamor; v Rim se ne smejo katoličani prizivati. Papeške bule in brevia naj veljajo le, če jih škofje vzprejmó. — Te in tem podobne punktacije so podpisali imenovani nadškofje dné 25. avgusta. Zaslužili so s tem pohvalo Jožefa II., pa tudi pomilovanje in žalost vsacega pravega katoličana. — Ti škofje so dobili, kar so zaslužili. Hoteli so se postaviti na lastne noge, a francoski vojaki so jih pregnali, vzeli jim cerkvena posestva in jih skrajno ponižali. — Volilne kneževine so padle, samostani so se uničili (l. 1803) in z vandalsko surovostjo so se oskrunile cerkve, svete posode in obleke prodajale židom, dragocene knjižnice razmetale semintja. Med katoličani pa ni bilo nikjer nič poguma, nič vneme. Nemčija, ki so jo krščanski menihi omikali, ki ji je katoliška cerkev dala moč in veljavo, je postala odprt grob za cerkev in vero.

Francosko. Devetnajstega veka jutranja zarja je obsijala po revoluciji opustošeno katoliško kraljestvo sv. Ljudevita. Vsi cerkvi zvesti škofje so ječali v pregnanstvu. Dobri dve tretjini duhovnikov je pomorila giljotina ali jih vzelo pregnanstvo. Nad 3000 samostanov je bilo uničenih in ž njimi vsi katoliški zavodi, šole, svetišča. Nikjer ni bilo več zavetišča za molitev, pokoro, tihi študij, pobožno življenje. Verniki so bili že veseli, da jih je po krutem preganjanju vladajoča stranka samo prezirala in zaničevala. Bernardina de St. Pierre so v javni seji znanstvene akademije zasmehovali, ko je izpregovoril besedo „Bog“. Napoleon je v sijaju svojega zmagoslavja samo toliko stopal v dotiko s cerkvijo, da jo je goljufal in ji ropal njeno imetje in njene pravice. Ko se je l. 1797. prvikrat v Tolentinu pogajal s papežem, je že pokazal svojo silovitost. Pod najhujšimi pogoji je dovolil Piju VI. mir, ki ga pa ni držal. In svetu je bahal, kako skrbnega in zmernega se je pokazal. Starčka Pija VI. je umirajočega pehal v pregnanstvo, Pija VII. je nebrojnokrat nalagal, prevaral, nazadnje odvedel iz Rima in ga do svojega padca kot jetnika mučil in stiskal.

Rusija. Poljsko kraljestvo, stoletna trdnjava zapadne Evrope proti razkolu, Tatarjem in Turkom, je bilo razkosano. Ruski cesaropapizem je s

svojo trdo pestjo tiščal katoliške Poljake; zedinjeni Rusi so bili po državnih načelih v cerkvenih stvareh podložni carju. Katarina II. jih je siloma mnogo pritirala v razkol. Strogo je bilo prepovedano kakemu Rusu prestopiti v katoliško cerkev. Blagi Aleksander I. je v marsičem dal več svobode katoličanom, tudi zedinjencem, toda poglavitni vzrok, da carjeva dobra volja ni imela uspehov, je bil protipapeškega duha polni, zvijačni nadškof Št. Sies-trzenec wicz, ki je sam prepovedal vsako zvezo z Rimom.

V kratkih potezih smo načrtali razmere katoliške cerkve začetkom XIX. veka. Žalostna je slika, ki jo imamo pred seboj. Katoliška veda, vzlasti teologija in filozofija, je na tleh. Značaj upornosti proti cerkveni disciplini se je tudi vanjo zalezel, bolj ali manj prikrito sili celo v popolni nacionalizem. Škofje in duhovniki imajo v svoji sredi mnogo npravno omadeževanih in slabovernih mož. Jožefinstvo, febronijanstvo, galikanstvo in revolucijske ideje imajo med njimi svoje zagovornike. Katoliška zavest je zatrta. Edinosti med katoličani ni nobene. Služba božja, cerkveni obredi, petje — vse to propada in razpada. Versko življenje je mrzlo, mnogokje že popolnoma zledenelo. Verske vneme, navdušenja za cerkev, njeno svobodo, njeno edinost ni nikjer. Papež — mučenik, izgnanec vidi samo nekaj plašnih sinov krog sebe. Ali je čuda, če ob tem času imenuje Cacaault, minister francoske republike, Rim „starega mrliča“ in če se stavijo nagrobni spomeniki katoliški cerkvi?

B. Krog leta 1850.

Vodilne sile javnega življenja po Napoleonovem padcu so bile raznolike, primerne burnim dogodkom, ki so jih vzbudili. Za Napoleona je bilo vse samostojno duševno delovanje nekako zatrto. Njegov nastop je osupil svet in za nekaj časa se je zdelo, da vlada samo ena misel, eno čuvstvo, ki je vklepa v sebi beseda „Napoleon“. Velikan se je zgrudil; v Fontainebleauškem gradu, prav tam, kjer je imel zaprtega Pija VII., je moral podpisati listino, s katero se je odpovedal vladarstvu. V svojem pregnanstvu na otoku sv. Helene je okušal plemenito maščevanje svojega papeškega jetnika, ki je bil med tem zmagoslavno zasedel svoj rimski prestol. Edini Pij je posredoval pri drugih vladarjih zanj; njegovo mater in druge sorodnike je v heroiški gostoljubnosti vzprejel v Rim in — molil je zanj. Veliki Korz je izpoznal pred svojo smrtjo, da je Bog nad njim; v veri je iskal tolažbe in jo našel. Umrla je sicer njegova moč, a njegova duša je oživela.

Evropa je svobodneje zadihala. In ob ti svobodi je najpreje zavel čil vetrič verskega življenja po nji. Čutilo se je, da človeku ne zadoščajo suhe nacionalistične puhlice, da je treba pred vsem božjega strahu za red in mir med narodi. To čuvstvo je vodilo pruskega, avstrijskega in ruskega carja, ko so 26. sept. 1815 sklenili med seboj „sveto zvezo“. Svete krščanske zapovedi naj zopet vladajo nad ljudmi, ki so vsi eno božje ljudstvo. — Medlo, abstraktno umevanje krščanstva, ki ni poznalo potrebe in moči cerkvenega organizma, se zrcali iz teh načel. Zato tudi niso dosegla, kar so nameravala.

A led je bil vendar prebit. Škofje, duhovniki in verno ljudstvo so tudi znova oživali. Niso se več sramovali katoliškega imena in z novo močjo so šli na delo.

Poleg okrepljene verske ideje so se pa tudi krepko pojavile druge. Boj za politiško svobodo, boj proti birokraški centralizaciji, proti mehaniškemu državnemu despotizmu se je začel na vseh krajih. Ideja svobode je dvignila svoj prapor. Pod njim so se zbirali najraznovrstnejši ljudje; socializem in anarhizem sta jela zbirati svoje pristaše; nacionalizem se je vzbudil; liberalizem v vseh oblikah je skupljal svoje zaveznike; med katoličani jih je bilo mnogo, ki so z verno vero tudi užgali v svojih srcih ogenj za svobodo. Marsikje, zlasti na Laškem in na Francoskem je ta ogenj zaplapolal prehudo: rodili so se katoliški liberalci. Prezirala se je neovržna resnica, da je trajni svobodi edina podlaga — utrjeno versko in нравno življenje in prava z verskimi resnicami soglašajoča umstvena izobrazba. Evropi je bilo treba najprej žive, resnične pokore; potem bi bila še-le mogla stalno si pridobiti in ohraniti svobodo. A spokorne verske vzgoje je bilo povsod premalo.

Zato pa vidimo, da so tako imenovane pridobitve politiške svobode rodile le nove upore, revolucije brez konca. Prvi vladar, ki je dal svojemu ljudstvu svobodne zakone, je bil papež Pij IX. (1846 in 1847). Toda zlovesti kričači so jih jeli izrabljati za-se in že l. 1848 (meseca novembra) je moral ubežati papež in prepustiti divji druhali rimsko mesto in vso svojo državo. „Smrt Kristus! Živel Baraba!“ se je bralo na cerkvah; ljudstvo se je imenovalo „edini vladar, resnični bog“. Mazzini in Garibaldi sta gospodovala, a le za kratko. Dne 12. aprila 1850 je prišel Pij IX. ob sijajnem vzprejemu zopet v Rim in sicer s pomočjo vojakov tiste francoske države, ki je najgorje preganjala njegove prednike začetkom našega veka, v varstvu tiste trobojnice, ki je vihrala ob ujetju Pija VI. in Pija VII.

Kako naglo se je vse izpremenilo! Na Francoskem je krepko zadihala osvobodena cerkev. Državna oblast je iskala pri nji sveta in pomoči. Redovi so se vrnili; njihovi zavodi in šole so se napolnile. Tudi jezuitski red je z veseljem vzprejet začel iznova izvrševati svojo edino nalogo „v blagor duš in v večjo čast božjo“. Škofje so se v provincialnih shodih zbirali v posvete. Njihov glas za papeževe pravice, za cerkveno svobodo, za rešitev francoske domovine, je odmeval po celi državi. Navdušeno so ga vzprejemali verniki, s spoštovanjem so ga poslušali nasprotniki. Ni ga bilo med vsemi škofi niti enega, ki bi ne bil iz vse duše obsojal nesrečnih, papežu in cerkvi tako sovražnih galikanskih načel.

A tudi drugod se je talil led. Na Angleškem so se po prizadevanju vzornega O'Connella odprla zborniška vrata katoličanom (1828) in kos za kosom so padali protikatoliški zakoni v prah. Dne 29. septembra 1850 je obnovil Pij IX. redno katoliško hierarhijo — 12 škofov pod westminster-skim nadškofom, učenim Nik. Wisemanom. Na oksfordskem vseučilišču, prav tam, kjer je svoj čas Wiclef zasejal seme cerkvenega upora, se je med profesorji začelo katoličanstvu prijazno gibanje. Newman, Faber in še

mного drugih se je povrnilo v katoliško cerkev. Veličanstveno je bilo gledati, kako odlagajo anglikanski duhovniki svoje časti, se odrekaajo svojim službam, da zadosté glasu svojega vestnega prepričanja.

Holandsko, ki je doma in v svojih kolonijah strastveno preganjalo katoliško cerkev, je l. 1848 v svoji ustavi izreklo versko svobodo. Že od l. 1840., kar je nastopil vlado Viljem II., se je mnogo zboljšalo. In že leta 1853. je Pij IX. ustanovil redno hierarhijo. Počasi, toda gotovo je zmagovalo katoličanstvo nad kalvinci in janzenisti.

Belgija je vkljub neugodnim političkim razmeram, vkljub brezverstvu ali vsaj verski brezbriznosti svojih vladarjev, krepko napredovala v katoliškem življenju. Vso državo so prepregli cerkveni redovi in verske družbe. V Lovanju se je ustanovila l. 1835. prva katoliška univerza v našem veku; cela vrsta časopisov je branila katoliške ideje. Liberalci so s surovostjo in pocestnimi upori (kakor letos) pobijali to živahno gibanje. Leta 1857. je odstopilo katoliško Nothombovo ministerstvo vsled kraljeve popustljivosti proti pouličnim kričačem, a le za malo časa so vladali liberalci. Katoličani so kmalu zopet zmagali.

V Avstriji je zasedel koncem l. 1848. cerkvi vdani, blagi Fran Josip I. cesarski prestol. In že dné 29. aprila 1849 so se prvič zbrali avstrijski škofje, o katerih ni svet prej do mala nič vedel, na Dunaju k skupnemu posvetu. L. 1850. je pa cesar podrl zadnje ostanke jožefinskih zakonov; škofje so dobili po naredbah dné 18. in 23. aprila svobodo občevati z Rimom; krivični „p l a c e t“ se je odpravil; v cerkveni disciplini in gledé na bogočastje se jim je priznavala popolna oblast; tudi na šolstvo se jim je priznal zakoniti vpliv. L. 1855. se je pa sklenil za cerkev in državo pravični in častni konkordat. Vnema za versko življenje je priklila izpod skopnelih tal po vseh škofijah našega cesarstva. Katoliška zavest se je jela buditi med duhovniki in verniki.

Na Portugalskem so bili frامasoni pretrgali vsako zvezo z Rimom. Škofje, ki jih papež ni potrdil, so sedeli na škofijskih stolicah. L. 1840. je pa vendar poslala kraljica svojega zastopnika I. P. Migueis de Carvalho k Gregoriju XVI. in od tedaj so se jele boljšati razmere. Zakoniti škofje so se lotili važnega dela, da so vzgojili svojemu ljudstvu dobrih duhovnikov. A v Rim jim je zakon prepovedal potovati. Še-le l. 1877. se je po dolgem času lizbonski patriarh na čelu mnogobrojnih romarjev prvi izmed portugalskih škofov poklonil sv. očetu. Pombalov vpliv, ki so ga vzdrževali frامasoni, živi še sedaj na portugalski zemlji, toda vneto duhovstvo in krepko časopisje zmagovito osvajaata postojanko za postojanko katoliški resnici.

Španija je vsled vednih političkih prekucij počasi zdravela. L. 1851. se je sklenil konkordat s cerkvijo, ki je popravil mnogo krivic. Novi viharji so pa kmalu obnovili prejšnje preganjanje. V ogrambo katoliške vere so vstajali duhoviti možje. Donoso Cortesa in Balmesa občuduje še danes svet. Despotizem in vedne revolucije so slabile Španijo. Katoliška cerkev je izgu-

bila v teh zmedah mnogo svojih svetišč in samostanov; preživela je vse in krepko, če tudi počasi napreduje.

Tisti počasni napredek, ki ima svoje vzroke v političkih in gospodarskih razmerah, opažamo tudi sredi našega stoletja na Laškem. Veliko evropsko gibanje je na hibernskem in apeninskem polotoku zaostalo. Kar je drugod že razpadlo, se je tu še-le pričelo. Tedaj, ko je jela razvijati svoje mreže revolucijska, veri in državi sovražna tajna karbonska družba, je prepovedal sardinski kralj Feliks cerkveno bratovščino „družbo katoliškega prijateljstva“, ki je hotela z molitvijo in dobrimi knjigami zajezi nenravnost in upornost v ljudstvu, in avstrijska vlada se je plašila pred namišljeno „sekto konzistorijalcev“, ki so jo bojda ustanovili kardinal Pacea in jezuitje. Po laških državicah so zapirali zveste duhovnike, razganjali menihe in redovnice in uveljavljali proticerkvene zakone ob tistem času, ko je druga Evropa do mala brez izjeme praznovala dobo verskega preporoda.

Na Nemškem je duševna moč katoličanstva, komaj vzbujena, že zmagovala nad številnejšim protestantstvom. To je razpadalo od dné do dné brez edinosti v verskih naukih, brez moči. Nad podrtinami, ki jih je v nrvnem in verskem življenju provzročil, je vstajala čila in krepka katoliška cerkev. Protestantske državnice so se jele pogajati s papežem in so sklepale z njim pogodbe. Škofje so se večkrat shajali na grobu sv. Bonifacija v Fuldi, duhovne vaje in misijoni so iznova zacveteli. L. 1850. je v Mogunciji nastopil škofovsko službo bivši kavalerijski častnik Emanuel baron Ketteler, začetnik krščansko-socialnega gibanja. Ustanovilo se je mnogo verskih društev. Med njimi so najznamenitejša katol. društva rokočelskih pomočnikov, ki jih je ustanovil bivši rokodelec, stolni vikar v Kolinu, Adolf Kolping. Tudi misijonske, Vincencijeve, Elizabetine in druge pobožne družbe so nastale. V posamnih nemških državah je sempatja pač zažarelo sovraštvo proti katoliški cerkvi. Tako n. pr. na Bavarskem za časa, ko je plesalka Lola Montez užigala kralju Ljudevitu I. nesrečno strast, v Hannoveru, v Schleswig-Holsteinu, v Mecklenburgu in Hessenu.

Novo versko življenje se je med katoličani na Nemškem vzbudilo zlasti tedaj, ko je pruska vlada jela preganjati škofo zavorlo mešanih zakonov. Kolinski nadškof Klemen Avgust baron Droste-Vischering je namreč v soglasju s papeževimi navodili prepovedal duhovnikom blagosloviti mešane zakone, kjer se ne izpolnijo cerkvene zahteve. Zato ga je vlada l. 1837. zaprla. Ravno tako se je zgodilo l. 1839. z gdanjsko-poznanjskim nadškofom Martinom Duninom. Duhovniki so se vzdramili. Cerkve so žalovale po imenovanih cerkvenih pokrajinah. Zvonovi so utihnili, orglje so obmolknile. Ljudstvo se je jelo zavedati svojih katoliških dolžnosti in kot prenovljeno se je postavilo na stran svojih pastirjev. Ko je badenska vlada l. 1853. zaprla iz enakega vzroka, kakor sta bila zaprta kolinski in poznanjski višji pastir, nadškofa Hermana Vicari-ja, je vnema za katoliško cerkev le še močnejše pognala. Mučeniška stanovitnost v pokorščini do papeža je škofo najtesneje zvezala z duhovniki in ljudstvom. Katoliška veda, z ženijalnim Görresom na

čelu, katoliško časopisje in leposlovje je tekmovalo med seboj, da nagradi, kar je bilo preje zamujenega. Na en mah seveda ni padlo vse, kar je bilo gnilega. Posamne bogoslovne zmote so se plazile med katoličani, pa njihov vpliv je ostal le tu in tam: tako n. pr. Hermesov nacionalizem, Baaderianizem, Güntherianizem, Frohschammerjev naturalizem in Michelisov boj proti sholastiškemu modroslovju. Še nadškof Dalberg je ob Napoleonovem času sanjaril o nemški narodni cerkvi. Ko pa je šleski suspendirani duhovnik Ronge l. 1844. jel oznanjati „nemško-katoliško cerkev“ in so ga protestantje proslavljali kot družega Lutra, se je pa jasno pokazalo, da taki poskusi nimajo več tal na Nemškem. Vse gibanje je propadlo in pod imenom „Essighaus-apostel“ je v revščini pozabljen preživel Ronge svoje življenje.

Dve evropski državi sta sredi XIX. veka kazali samo žalostne strani z ozirom na katoliško cerkev. Ti sta Rusija in Švica. Po izdajstvu in goljufiji se je leta 1839. raztrgala edinost z Rimom dotle od l. 1595. zedinjenih Rusov. Litavski škof Jos. S i e m a c k o je pomagal carju Nikolaju II. pri tem grdem delu. Razkol se je tako naravnost vsilil vernemu ljudstvu. Odsle se je vsak spomin na zedinjenje kruto preganjal. Tudi poljski katoličani so imeli obilo prestati. Ječa in pregnanstvo sta bili na dnevnem redu za katoliške škofo in duhovnike. Konkordata, ki ga je sklenila Rusija s papežem l. 1847., vlada ni držala.

Švica, po vplivu revolucijskih idej in po francoski invaziji oslABLJENA, je do l. 1830. v verskem oziru kazala nekako vztrpnost. Tedaj se je pa začel ljut boj proti vsaki pozitivni, osobito proti katoliški veri. Jeli so uvajati jožefinske postave in jih kruto izvrševati. Ropali so cerkveno premoženje, zapirali škofo in duhovnike in rušili samostane. Katoličani so se naposled vendar vzbudili. Jos. Seu iz Lucerna je stopil na čelo katoliške opozicije. Padel je l. 1845. mučeniško pod bodalcem najetega morilca. Katoliška vojna je bila premagana in novo preganjanje se je začelo, ki je še-le novejši čas ponehalo.

Samo v Rusiji in Švici je trajal torej trajni boj proti katoliški cerkvi sredi našega veka. Drugod se je povsod obračalo na boljše. Celo D a n s k o (po državnem temeljnem zakonu l. 1849.) in N o r v e š k o (po tolerančnem ediktu l. 1845.) je vzbudilo med maloštevilnimi katoličani krepko življenje.

C. Koncem veka.

Začetkom veka — Napoleon, strinjajoč v sebi vrhunec človeške moči! Koncem veka — recimo brez ovinkov — Leon XIII., ki s silo svojega in s pomočjo božjega duha gradi nove kolovoze narodom in državam. Racionalizmu in cerkvenemu polracionalizmu je razbil njegov prednik strupeno glavo; prvemu dné 8. decembra 1854, ko je proglasil brezmadežno spočetje božje Matere za verski nauk, drugemu, ko je l. 1870. ob vatikanskem zboru z dogmatiško definicijo za vse čase utrdil učno oblast rimskih papežev in

s tem izpodbil zadnje zavetje vsakršni zmoti. S tem je pripravil pot velikemu Leonu.

Kamorkoli pogledamo, kaže sedaj svet sledi Leonovega dela. Socializma — anarhije ne zameta samo, marveč jima izpodnika tla s svojimi krščansko-socialnimi načeli, katerim se klanjajo tudi krivoverci. Napačne filozofije, ki je spravila človeštvo do brezna, ne preklinja samo, marveč ji v obnovi modroslovja sv. Tomaža Akvinca po vseh škofijah oživlja nepremagljivega nasprotnika. Brez politiške moči je, a naravnega prava in naravne etike načela, ki jih razglaša, dobivajo po širnem svetu nebrojno navdušenih zagovornikov; vladarji hodijo k njemu po svet; narodi se mu klanjajo kot svojemu voditelju in osvoboditelju. Na vzhodu, kamor je posebno živo obrnjeno njegovo oko, se daní. Razkol izgublja svojo surovo otrplost. Celi narodi se vračajo h katoliški edinosti. Dovolj poguma čuti Leon, da vabi razkolnike in krivoverce v svoj hlev. In koder se oglasi, povsod mu odmevajo v tisočerm jeku hvaležna srca. Leon XIII. je zarja XIX. veka. Po vseh državah je povzpел katoličanstvo do sijaja, ki bi ga nihče začetkom veka niti sanjati ne mogel. Katoliška cerkev sicer nikjer ne vlada, a ima povsod svoje pravice in ima svobodnih vnetih mož, ki jo branijo. Njen pomen se v teh bojih tem jasneje izpoznava. Preko strastvenih preganjanj, ki jih je z vso silo do skrajnosti pomnožil Bismarck, so zmagali nemški katoličani in sedaj odločujejo v državi. V Avstriji se dviga krepko katoliška zavest in ne bo dolgo, ko bo v odločilnem boju pokazala svojo nepobitno silo. Na Angleškem, v Švici, v Belgiji itd. srečavamo novo življenje. Zaostajajo pač nekatere države, med njimi v prvi vrsti zlačnena, gospodarski in politiški stepena Italija. A tudi tam se dani.

Razberimo namesto posamnosti glavne točke, ki nam jih kaže katoliški svet v Evropi koncem veka v nasprotju z njegovim početkom:

a) **Katoliška edinost in vzajemnost.** Papeževa oblast je sveta vsakemu katoličanu. Škofov, ki so se v cerkvenih stvareh kot n. pr. Bossuet sklicevali na kralja proti papežu, ali ki so v Emsu sklepali proti rimski stolici, ni več. Sempatja se še plazi po kakih zaostalih duhovnikih kos jožefinizma ali liberalizma, da je potem izjema tem smešnejša, čim bolj redka je. Škofje s papežem, duhovniki s škofi, ljudstvo z duhovniki tvori nepremagljivo falango. Podlega servilizma pred svetno oblastjo je vedno manj; vedno pa več mož, ki imajo apostolsko gorečnost, da se tudi mučeništva ne plašijo. — **Vzajemnost!** Kdo se je še do nedavna brigal za katoliške razmere po drugih krajih? In sedaj so nam katoličani v Indiji in v Egiptu in v Braziliji ne samo po imenu bratje, marveč zanimljemo se zanje, pomagamo si drug drugemu dejanjsko in z molitvijo. Zveza, ki veže katoličane širnega sveta, je vedno močnejša, zato pa tudi brezvercem vedno impozantnejša. Najlepši biser je v diadem, ki si ga je spletel Leon XIII. kot organizator katoliškega časopisja in katoliških društev.

b) **Spoštovanje do katoliške prošlosti.** Naš vek se je pričel z zaničevanjem vseh prošlih krščanskih dob; končuje se pa s tem, da se hodimo učiti v te dôbe in da s prisrčno spoštljivostjo gledamo stare

spomine. Najdalje je vplival novi duh v tem oziru na nas; najtežje se je bilo otresti tih predsodkov, ki nam jih je vcepila vzgoja v prešlih časih. A ti predsodki padajo! V socialnem oziru nas uče družabni organizmi prešlih časov, česa nam treba. Našim razmeram primerno jih skušamo obnavljati. — Umetelnost sega nazaj in kjer se zgane, ustvarja čuda, kjer pa gre po poti, ki jo je začrtal naš vek, se izgublja v zmedenem, dekadentskem subjektivizmu. — Znanost si gradi zopet v zdravi filozofiji svoje podrtje temelje. Pri sv. Tomažu išče opore proti skepticizmu in suhemu empiriškemu pozitivizmu.

c) Katoliško bogočastje, ta najnežnejša in najobčutljivejša cvetka katoliškega življenja, se očiščeno in ponovljeno obhaja po naših svetiščih. Lepe cerkve, ki jih oživlja na novo porojena edinstvo katoliškega okusa, vstajajo, stare se primerno prenavljajo. Cerkvena oprava in obleka se enotno napravlja in ureja. Cerkveno petje preveva zopet pravi duh.

č) Pobožno življenje se razvita v nebrojnih oblikah. Redovi — iz prahu očiščeni — vstajajo v novem sijaju; nebrojno kongregacij zbira v blagor človeštva in v čast katoličanstva na tisoče moških in žensk. Molitev in krščanska ljubezen imata vedno več, vedno bolj vnetih zastopnikov. Božja pota, bratovščine, katoliška društva, pobožnost do sv. R. Telesa, do božje Matere, klijejo veselo po celem svetu. Molitve je zmiraj več, pa tudi krščanske ljubezni. Delavci, bolniki, sirote, reveži, za katere skrbé katoličani, pričajo glasno, da je katoliška cerkev nevesta tistega, ki plačuje kot sebi storjeno, kar se stori komu izmed malih in zapuščenih.

Lepa je s te strani zarja, ki jo daje Leon XIII. s cerkvijo, kateri stoji na čelu, XIX. veku. A ne pozabimo, da poleg cerkve devetnajsti vek tudi še ni uničil druge sile, ki ostane tudi nepremagljiva do konca, namreč revolucije. Katoliška cerkev in revolucija ostaneta. Tudi revolucija je še močna in v novih oblikah hoče doseči to, kar se ji v prejšnjih ni posrečilo. Neomejena svoboda, kateri služi revolucija, in resnična svoboda, ki jo daje katoliška cerkev vsakomur, kdor se ukloni njeni avtoriteti, bijeta še vedno boj med seboj. Pri posamniku se lahko konča ta boj z zmago ali s porazom, v družbi pa ostaje brez prestanka. Revolucija, ki si je v XVI. veku izbrala neomejeno versko svobodo, v XVII. in XVIII. veku umstveno svobodo in v XIX. veku — zlasti političko svobodo za cilj svojega boja, že razvija svoj rdeči prapor, za neomejeno socialno svobodo v obliki popolne socialne enakosti. Ta boj bo hujši, nego vsi prejšnji, ker se tiče življenja samega in posega v vsakega človeka razmere. Zdelo se je na prvi pogled vselej, da je revolucija dosegla, kar je hotela. Odtrgala je cele narode od cerkvene oblasti v XVI., napojila z racionalizmom do mala vse izobraženstvo v XVII. in XVIII., zastavila temelje političke svobode v XIX. veku, a to, kar je obetala, ni prinesla. Namesto svobode —

nam zija nasproti umstvena, nravna in gospodarska propalost. Tudi nova socialna revolucija ne more roditi nič drugega.

Dejali smo, da hočemo pokazati, da se nam je treba v razburkanem nestalnem valovanju, v katerem se giblje človeški element, opreti na večno stalno božjo prvino. To nam podaje katoliška cerkev. Umevajmo jo, kakor jo umeva Bog, sicer nas čakajo siloviti dokazi te resnice, kakršne nam nudi tudi povestnica devetnajstega veka. Stalnost božjega elementa se gotovo tudi v novi revoluciji sijajno izkaže. A med tem lahko propademo mi in propade tudi naš narod!

Dr. J. Ev. Krek.

Kako tolmačijo zgodovino?

Mein Freund, die Zeiten der Vergangenheit
Sind uns ein Buch mit sieben Siegeln;
Was ihr den Geist der Zeiten heisst,
Das ist im Grund der Herren eigner Geist

Goethe: Faust I. Theil.

Pojem zgodovinske filozofije.

Način, kako se zgodovina piše in obdeluje, je zelo različen. Med suhoparnimi beležki kakega kronista in velikimi sistematičnimi deli novodobnih zgodovinarjev, kolika razlika! Pred vsem zahtevamo od zgodovinarja, da obdeluje zgodovino *pragmatično in organsko*. V mogočnem veletoku dogodkov nam mora kazati vzroke in posledice, pri zgodovinskih osebah njihov značaj in vpliv njih delovanja, pri posameznih dobah vodilne misli; zgodovine posameznih časovnih dob ne more obdelovati, ne da bi se oziral na preteklost, in pri posameznem narodu mora v poštev jemati vpliv drugih ljudstev, ki so obenem z njim živeli. Zgodovina je kakor živ organizem, kjer so posamezni deli med seboj v tesni zvezi in se drug drugega izpopolnjujejo. — Naravno je, da je že pri tem načinu zgodopisja dokaj subjektivne primesi. Naj se tudi zgodovinar trudi, da bi bil nepristranski objektiven, vendar se mu to do cela ne bode nikdar posrečilo. Dogodki preteklosti se zrealijo v njegovem duhu; on je tisti, ki dogodke in osebe tolmači, ki jim prideva lastnosti, ki sestavlja, razkraja in sklepa. Površen pregled raznih zgodovinskih del nam potrjuje resnico naše trditve.

Jasneje in določeneje se kaže subjektivno stališče zgodovinarjevo, kadar govori o razvoju človeštva in njegove zgodovine, o namenu tega razvoja in njegovih vplivnih činiteljih, o zakonih ali idejah, ki določujejo in vladajo ta razvoj. Vsa ta temeljna vprašanja pripadajo stroki, ki jo imenujemo *filozofijo zgodovine*. Človeški razum nehoté išče v navidezni zmedi

zgodovinskih dogodkov nekega reda. Vprašuje se, čemu vedno se menjajoče vzpenjanje narodov in njihova propast, kako je tolmačiti te raznovrstne, skrivnostne dogodke? Ali vrti kolo zgodovine slepo naključje, ali pa se vse godi po gotovem načrtu? Katere so vodilne misli in zakoni velikanskega gibanja, ki se nam kaže v okviru svetovne povestnice? Le skrajni pesimizem more reči s Schoppenhauerjem, da je vse, kar se nam kaže v zgodovini, brez smotra in zveze, kakor sanje — brezumnika. Toda na vsa ta vprašanja nam zgodovina sama ne odgovarja, temveč naš razum potom refleksije iz zgodovinskih dejstev, nekoliko pa modroslovje, oziroma vera. — V našem času je modroslovno naziranje zgodovine postalo moderno. Popustivši svojo poprejšnjo metodo so začeli zgodovino kovati v sisteme in jo v luči svojega modroslovnega naziranja razlagati. Zgodovinska filozofija se obdeluje sama zase, tvori pa tudi temeljni podstav vsakemu zgodovinskemu delu. Saj se naziranje zgodovinopisca kakor rdeča nit vleče skozi vse delo, prepleta osebe in dogodke, in določuje sodbo pisateljevo. Vredno je pač, da si stvar ogledamo nekoliko bliže z načelnega stališča.

Herderjev racionalizem. Panteistiški nazori.

Vsi veliki misleci, pesniki, zgodovinarji, modroslovci, so se bavili z velikimi problemi zgodovine. Že veleum Leibnitz je imel neko temno idejo o harmoničnem razvoju človeštva, dasiravno je ni znanstveno razvil in utemeljil, Lessing prerokuje v svoji „*Erziehung des Menschengeschlechtes*“, da se človeštvo povzdiguje do vedno višje stopinje omike — seveda brezverske —, napoveduje na podlagi svoje filozofije propast vsem verskim sistemom, zabodi pa celo do malo umnega mnenja — o preseljevanju duš. Schiller je bil Kantovec. Skepticizem, ki je neizogibna posledica tega sistema, je zanesel tudi v zgodovino. Zato taji vsako vez med zgodovinskimi dogodki, češ naključje drvi kolo zgodovine. Namen in prihodnja usoda človeštva sta nam neznana, harmonija in zakoni, ki jih nekateri vidijo v zgodovini, so samo delo našega razuma in nimajo objektivne veljave. Schillerju sploh zgodovina ni bila resna veda, temuč le „zakladnica za njegovo domišljijo.“

Prvi, ki je globlje prodril v sestav zgodovine in se trudil razne njene pojave vednostno raztolmačiti, je bil Herder. Njegovo slavo niso toliko utemeljila slovstveno-kritična dela, marveč njegova filozofija zgodovine. — Svoje nazore je razvil v velikem delu: „*Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit*“. (1784—1792.) Ključ do vseh skrivnosti zgodovinskih pojavov mu podaja priroda.

Človek je po svojem bistvu prirodno bitje, njen vrhunec in zvršetek. Organizacija narave se začenja z rudninami, se vzpenja do rastlinstva in živalstva in se izpopolnjuje v človeku. Zato je tudi človek popolnoma od nje odvisen, kakor poedinec, tako vse človeštvo. Gore, doline, morja, podnebje določajo človeku dušne in telesne moči. Človek sam, kakor tudi vse, karkoli stori, nosi značaj podnebja, v katerem živi. Zato si moramo tudi vse

kulturne razmere narodov: državne oblike, vero in nравnost, poezijo in umetnost, tolmačiti s pomočjo prirodnih vplivov, katerim so bili izpostavljeni. In če vprašamo, kakšen smoter ima zgodovinski razvoj, odgovarja Herder, da skuša narava uresničiti problem človečnosti (humanitete). Humaniteta je po njegovem mnenju najpopolnejše izražena v krščanstvu. Seveda v onem racionalistiškem, od vseh dogem očiščenem krščanstvu, ki ga je sam oznanoval. Katoliška cerkev mu je reakcionarna sila, ki prirodni razvoj le zadržuje. — Pri višjih stopinjah kulture, priznava Herder, da sodeluje tudi človek s svojo voljo in da se vrši ves razvoj pod vodstvom božje previdnosti. Vendar tej ne pripisuje dosti vpliva. „Was ist das für eine Vorsehung“, pravi nekje, „die jeder zum Poltergeist in der Ordnung der Dinge, zum Bundesgenossen seiner eingeschränkten Absicht, zum Schutzverwandten seiner kleinfügigen Thorheit gebrauchen könnte.“ — Modroslovno ozadje Herderjevih nazorov je oni racionalizem ali deizem, ki se je sredi prošlega stoletja začel širiti z Angleškega po vsej srednji Evropi. Nove „ideje“, ki jih je razvil, so močno vplivale na vso znanost, zlasti na geografijo, ki se je šele odtlej začela znanstveno obdelovati, na zgodovinopisje, antropologijo in etnografijo. Vendar moramo reči, da je Herder s svojim enostranskim poudarjanjem prirode in njenega vpliva delal tir materialistiškemu modroslovju. Schäffle² pravi nekje, da je Herder darvinistiškemu evolucionizmu čudovito blizu prišel.

V trditvah Herderjevih je nekaj zdravega jedra. Človek je po svojem telesu tesno združen s narodo in priroda globoko posega v njegovo telesno in dušno življenje. Neki krščanski učenjak označuje te vplive rekoč: „Kakovost zemlje, podnebje in geografska lega tvorijo fizični temelj narodovega duha in določajo marsikatero posebnost zgodovinskih pojavov“³. Naravno je, da niti prevroči, niti premrzli kraji niso ugodni kulturnemu razvoju. Zato so eskimovci kakor tudi prebivalci tropičnih pokrajin tako zaostali. Različnost zemlje določa, je li pripravna za obrt, poljedelstvo ali trgovino in s tem vpliva na socialne razmere. Tudi v višji omiki, umetnosti, poeziji se kažejo prirodni vplivi. V vročih indskih krajih je priroda čudovito bujna in raznovrstna. Živalstvo in rastlinstvo kažeta najbogatejšo spremembo oblik in v razsežnosti presegata navadne meje. Isti razkošni značaj se pojavlja pri ljudstvu. Domišljija je posebno razvita in se naslaja s fantastičnimi predmeti. Stavbarstvo se giblje v orjaških oblikah; v poeziji, modroslovju, verstvu, kakor tudi v življenju, se družijo razbrzdana poltenost s pretiranim zatajevanjem, in buddhistično nirvano, uničenjem samega sebe. Toda vpliv prirode vendar le ostane na površju, in ne izpremeni bistva človeške duše. Značaj človeški ostane isti, naj živi v tem ali onem podnebju. S pesnikom moramo reči: „Menschen sind die Menschenkinder aller Zeiten, aller Zonen — ob sie unter Birkenbüschen, ob sie unter Palmen wohnen“ (Weber).

¹ Herder: Ideen XV. 5.

² Schäffle: Bau und Leben des socialen Körpers str. 31.

³ Ehrhard: Stellung und Aufgabe der Kirchengeschichte str. 39.

Kdor hoče državne in družabne naprave, verstvo, duševno življenje narodov le s pomočjo podnebja razlagati, bo zadel ob nerešljive uganke. Ugodna lega balkanskega polotoka, prijetna izprememba širnih ravnin, nizkih hribov in visokih gor, vedno jasno nebo in milo podnebje, veličastno morje, ki je od vseh strani obkrožalo polotok, vsi ti vplivi so po Herderjevem mnenju zbudili starim Grkom čut za poezijo in umetnost, ki nosi na sebi isti značaj lepe harmonije kakor dežela, kjer je nastala. — Toda isti pogoji za kulturni razvoj so na balkanskem polotoku še dandanes in vendar pri Turkih in Novogrkih ne zapazimo nikakega duševnega poleta. Tolmačiti si moremo to prikazen le iz različnega značaja narodov, ki ga tudi priroda ne more izpremeniti.

Istotako ne moremo trditi s Herderjem, da bi bil človek nasproti prirodi popolnoma pasiven. Kakor priroda vpliva na človeka, tako tudi človek vpliva na prirodo in jo s svojim razumom oblađuje. Iznajdbe našega veka nam pričajo, kako zna človek izrabljati prirodo in nje sile v svojo korist; zapreke, ki mu jih je nekdanj stavila (gore, puščave, morja), sedaj z lahkoto premaga. Zato prav trdi Cantù: *Die ganze Geschichte bezeugt die Wahrheit, die Gewalt des menschlichen Geistes beherrsche die Natur und lehne sich gegen die physischen Ursachen auf. Höher stehend als die blossen Empfindungen, sei die Intelligenz nicht Sklavin der materiellen Natur.*¹ Herderjeve nazore so izkoriščevali vsi protikrščanski modroslovci in racionalistični zgodovinarji, vendar je njegova slava zatemnela, ko je nemška špekulacija pognala nove plodove.

Med tistimi, ki se hvalijo, da so prvi iznašli enotno razlago vseh svetovnih pojavov v naravi in življenju človeštva in vse te mnogovrstne prikazni spravili v tesen sistem — je nemška panteistiška modroslovna šola. Okoli Fichteja, Schellinga, Hegela se je zbrala množica zgodovinarjev, ki so po njih nazorih tolmačili svetovno zgodovino. Še sedaj veje iz mnogih zgodovinskih del duh nemške „klasiške“ filozofije. Ne ozirajoč se na veliki prepad, ki je med našim mišljenjem in realnim svetom, med logičnimi in ontološkimi zakoni, so načrtali ti filozofi pri svojih mizah sisteme, da po njih tolmačijo življenja uganke. Kakor priroda tako jim tudi zgodovina ni drugega nego pojav skrivnostnega delovanja svetovnega duha, ki se razvija z nujnostjo logičnega zakona in v človeka pride do samozavesti. — Človek se vara, ako misli, da deluje svobodno; poedinci kakor ljudstva so le organi one „vseobčne ideje“, ki se po njih vedno višje popenja in izpopolnjuje. Vera, umetnost, veda so najpopolnejše manifestacije svetovnega duha, veliki možje, ki so se proslavili z umom in dejanjem, njegove najpopolnejše inkarnacije. — Vsak izmed teh velikih nemških filozofov je po svojem sistemu tolmačil tudi zgodovino. Seveda pri razlaganju niso bili posebno natančni; če se dejstva z njihovimi nazori niso strinjala, so jih prezirali ali pa tajili. Po mnenju Fichtejevem dokazuje zgodovina razvoj človeštva k vedno popolnejši svobodi. V bodočnosti že gleda čas, ko se bodo narodi povzpeli

¹ Cantù: Allgemeine Weltgeschichte. I. Bd. str. 26.

do tolike popolnosti, da bodo živeli brez zakonov. Ta dōba bode hkrati dōba največjega gmotnega blagostanja. Nemci so poklicani, da v teženju po svobodi stopajo drugim narodom na čelu in pospešujejo razvoj zgodovine. — Dosledno s svojimi nazori o smotru človeškega rodu proslavlja Fichte revolucijo. Zato so se ga bili v prejšnjih časih oprijeli tudi socialni demokratje, zlasti Lassalle, ki je bil njegov učenec in oboževatelj. Marx je pozneje krenil na materialistično pot.

Hegel razločuje v razvoju „svetovnega duha“, kakor nam ga kaže zgodovina, štiri dōbe. V prvi dōbi zgodovinskega razvoja je bil svetovni duh še tesno združen s narodo in od nje odvisen. Na tej stopinji so bili orientalski narodi in so še dandanes divjaki. V drugi dōbi se svetovni duh zave in spozna sam sebe (Grki in Rimljani), v tretji dōbi se dvigne do spoznavanja svojega božanstva (krščanska dōba). Razvoj se završi v panteističnem modroslovju, ki je najpopolnejše. V vsaki dōbi je bil zastopnik tega velikega procesa poseben narod. Njemu nasproti so vsi drugi narodi brezpravni, ker le zadržujejo razvoj. V našem času so Nemci na vrhuncu kulture. — S tako filozofijo opravičuje Hegel podjarmljenje in zatiranje narodov, ki bi morali po njegovem mnenju vsi služiti materi Germaniji. Nemška oholost se že ne more višje tirati kakor se tu!

Po svoji naravi vodijo Hegelovi nazori do revolucije. Saj se glasi njegov izrek: „Alles Bestehende ist werth, dass es zu Grunde geht.“ Vse kar obstoji, je po njegovem mnenju le ovoj popolnejših oblik, ki se imajo, razviti, in ako se ovoj stre, bo ustvaril svetovni duh nova čuda. Socialni demokrat Engels sam priznava, da je modroslovna špekulacija pripravljala politično revolucijo leta 1848., kakor filozofija francoskih enciklopedistov revolucijo leta 1789. Ironija se mu zdi le to, da je nemška država sama plačevala te profesorje, jih postavljala mladini za odgojitelje, in da je bila Hegelova filozofija od pruske vlade priznana in potrjena¹. Hegel je seveda svojemu modroslovnemu sestavu hotel dati neko konservativno lice, zato je zlasti povečeval prusko državo, češ da stoji kot država najomikanejšega ljudstva na vrhuncu božanstva, da je „der präsente Gott“. Vendar se s takimi dvorljivimi pokloni revolucionarna tendenca ni dala prikriti.

Ne mislimo tukaj zavračati panteistiških zmot, dandanes so njih sistemi že obsojeni, ker so — pozabljeni. Vendar smo podedovali od njih marsikatero nazore, zlasti nazor o neprestanem razvoju človeštva brez smeri in smotra, ki se je še ohranil v naši materialistiški dōbi kot evolucionizem.

Materialistiško naziranje. — Darwinizem v zgodovini. Marx - Engelsova teorija.

Nasprotstva se dotikajo! Hegel je zgradil s svojim sestavom babilonski stolp do oblakov in se zibal v sladki zavesti svojega božanstva. Toda sen je bil kratek. Že njegovi učenci so padli iz teh zračnih višav in se našli v

¹ Engels: „Ludwig Feuerbach.“ Str. 1.

mlaki — materializma. Leta 1841. je izdal Ludovik Feuerbach knjigo „Wesen des Christenthums“. Dasi je bil sam pristaš Hegelov, mu je vendar s tem delom zadal smrtni udarec. Od vseh drznih kombinacij Hegelovih ni priznal drugega kakor bitnost materije. Ta biva neodvisno, sama zase, človek je produkt prirode, razen prirode in človeka ni ničesar. Vsa višja bitja, ki si jih je ustvarila človeška domišljija, niso drugega nego refleks duševnih pojavov katerim je človek dal neko objektivnost. — V primeri s poetičnimi in visokoletečimi frazami panteizma je bila to gola, suha proza. Vendar je knjiga dosegla velik uspeh med pristaši nemške filozofije. Engels pravi o njej: „Man muss die befreiende Wirkung dieses Buches selbst erlebt haben, um sich eine Vorstellung davon zu machen. Die Begeisterung war allgemein. Wir alle waren momentan Feuerbacherianer.“¹ Za kako novo zgodovinsko filozofijo seveda tudi s Feuerbachovim materializmom še ni bilo dosti dobljenega.

Že v osemnajstem stoletju so francoski enciklopedisti (Voltaire, Diderot) materializem izkoriščali za razlago raznih pojavov življenja. Toda za dela človeškega duha v vedah in umetnosti, za tolmačenje kulturnega razvoja, ki se kaže v zgodovini, se ni dal dobro uporabljati. Tudi jim ni bil namen znanstveno utemeljiti svoje nazore, ampak so hoteli s svojim pisarjenjem le zatreti vero in cerkev. Zgodovina pa jim je služila za pamflet, s katerim so izkušali doseči svoje nizkotne namene. Dokazovali so, da je vera nastala le po goljufiji duhovnikov, da so državne, družabne in verske oblike odvisne od podnebja, v katerem človek živi i. t. d. — Celo Engels očita tem po duhu sorodnim bratom, da zgodovine niso razumevali.²

Kakor se je prvi poskus izjalovil, tako tudi Feuerbachov materializem sam na sebi ni podal novih idej. L. 1859. je izdal Th. Buckle na Angleškem knjigo: „History of the civilisation Englands.“ V predgovoru pravi, da hoče s pomočjo eksaktne metode povzdigniti zgodovino na stališče prave vede. Delo je prvi poskus, kako naj bi se zgodovina tolmačila izključljivo materialistiško pri vseh zgodovinskih pojavih. Pisatelj izkuša natanko določiti občni zakon in razlaga vse dogodke po zakonu vzročnosti. O svobodi v njegovi zgodovini seveda ni govora, posameznik izgine nasproti železnim zakonom, ki vladajo svet. Knjiga je zadela na krepak odpor pri zgodovinarjih. Z vedno enakomerno delujočimi zakoni se mnogovrstni dogodki in velike izpremembe v zgodovini ne dadó razložiti.

Nov rabljiv temelj za daljne špekulacije je podal materialistom še le darvinizem. Iz biološke hipoteze je kmalu nastala dogma prirodoslovja in prešla iz prirodoslovja v razne druge vede.

Lyell jo je uvel v geologijo, Du Prel v astronomijo. Pa tudi duševne vede se razlagajo po njegovem receptu. Celo za psihologijo so že iznašli neki darvinistiški temelj, in darvinistiški slovničarji dokazujejo, da so se besedne oblike in razni jeziki ravno tako razvijali, razširjali, drug drugega uničevali kakor živi organizmi. Naravno je, da je darvinizem vplival tudi

¹ Engels l. c. str. 12.

² Engels l. c. str. 24.

na zgodovino. Ako človek ni po svojem duhu gospodar narave, temuč njen produkt, potem tudi zanj veljajo isti zakoni razvoja kakor za druga organska bitja. „Evolucija, selekcija, divergenca“ so delujoči činitelji v zgodovini človeštva in namesto božje previdnosti je „boj za obstanek“ tista skrivna sila, ki jo vodi. O kakem vplivu svobodne človeške volje v taki razlagi seveda ni govora.

Po mnenju darvinistiških zgodovinarjev zgodovina ni drugega kakor zadnji oddelek onega velikega razvoja, ki se je v praveku pričel s pretvarjanjem kaotične mase in je danes z neprestanim razlikovanjem (*Differenzierung*) došel do kulture devetnajstega stoletja. Zato natančen darvinist ne prične zgodovine kakor Engels s tisto dōbo, ko je človek iznašel ogenj s pomočjo kresilnega kamna ali z drgnjenjem trdega in mehkega lesa, temuč posegel bode nazaj do bakterij in moner, iz katerih se je človek razvil.

V zadnjih desetletjih je darvinistično naziranje prodrlo v vedno širše kroge. V zgodovinskih delih so je uporabljali Hellwald (*Die Kulturgeschichte in ihrer natürlichen Entwicklung*, Wien 1875.), Twisten, Lang, Strauss i. dr. Izmed različnih materialistiških sestavov zanima zlasti „Marx-Engelsova“ teorija, in sicer zato, ker nima le teoretiške vrednosti, temuč služi za modroslovni temelj socialni demokraciji.¹ Socialisti učé, da se je pri zgodovini najbolj treba ozirati na gospodarske razmere. Na teh sloné politiške in družabne uredbe; od njih je odvisno tudi vse duševno življenje narodov. Gospodarske razmere zopet določuje način proizvodnje. Izpremembe, ki so se v proizvodnji tekom časa dogodile, ločijo razne zgodovinske dōbe med seboj. Nujna posledica gospodarskih razmer je boj med posameznimi družabnimi sloji, med gospodarji in podložniki, med izžemavci in zatiranci. Ta boj, ki ima često lice politiških prekucij, je važen činitelj v zgodovinskem razvoju, ker ustvarja vedno nove oblike. Cilj mu je gospodarska emancipacija zatiranih slojev. Dosedanje revolucije so to svobodo le nekoliko dosegle, docela jo bode uresničila še le prihodnja socialna revolucija, ki uvede popolno gospodarsko in politiško svobodo. Engels nas slednjič še opominja, naj nikar ne mislimo, da živimo morda že v poslednji dōbi zgodovine. Po njegovem mnenju smo še le pri začetku. Ko ustvari socializem raj na svetu, se bode zgodovina še le prav razvijala.²

Oglejmo si posamezne točke te socialistiške filozofije! Že prva trditev, da so temelj zgodovini gospodarske razmere, bi moral povzročiti popoln

¹ Glej spis „Materialistično modroslovje“ v Katol. Obzorniku. Let. I., št. 2, str. 137 in sl.

² Grafično začrtava socialist Jacoby tok zgodovine rekoč: „Die Entwicklungsgeschichte der Menschheit, seit sie aus dem Thier heraustritt, unauf löslich verbunden mit der Entwicklung des künstlichen Arbeitsmittels und ohne sie nicht denkbar, bewegt sich in einer Curve von parabelähnlicher Gestalt. Aus der unendlichen Vergangenheit kommend, geht sie gar langsam bis zur industriellen Revolution des letzten Jahrhunderts, sodann in unvergleichlich schneller Bewegung läuft sie ihrem Kreuzpunkte zu. Der Erfindung der Dampfmaschine und um diesen herumgehend ist sie gegenwärtig nahe vor ihrem Wendepunkt angelangt, um sodann als das Kehr bild der bisherigen Welt des Elends und der Noth, vorwärts zu gehen in die Unendlichkeit der Zukunft.“ — (Jacoby: Die Idee der Entwicklung str. 54.)

prevrat v zgodovinopisju. Doslej se je oziral zgodovinar le na duševni razvoj človeštva in manj so se v kulturni zgodovini opisovale ekonomiške razmere. Sedaj pa bi moralo biti ravno narobe. V teh nazorih se jasno razodevajo socialistične težnje, ki hočejo, da bodi zgodovina le služkinja njihovi propagandi. Kakor socializem praktiško stremi za tem, da imej edino le delavec vso veljavo in drugi stanovi nič, tako hoče tudi znanstveni socializem vse stroke zaslužniti svojim idejam. Gospodarske razmere po socialističkih nazorih določajo politični in duševni razvoj človeštva. V svojih delih in listih (zlasti v „Neue Zeit“) se trudijo socialisti dokazati notranjo zvezo med družabnimi razmerami in duševnim gibanjem narodov. Vse idealne nagibe v zgodovini tajé. Tudi verski prepiri v prvih stoletjih krščanstva, reformacija, tridesetletna vojska, so jim le boji družabnih slojev. Ko vidi človek, kako se tu zgodovinske resnice tajé, zavijajo ali pretiravajo, da postanejo prikladne za njihov sistem, se mu mora studiti silovito ravnanje. — Najtežje je spraviti vero in modroslovje v zvezo z gospodarsko podlago, ker sta te dve stroki najidealnejši. Nekateri socialisti (Belfort) so tudi priznali, da se zgodovina modroslovja nikakor ne dá tolmačiti samo na podlagi gospodarskih razmer. Drugi trdijo nasprotno. — Da spoznamo, kako prikrajajo zgodovinske resnice po svojem sistemu, naj tu navedem njihovo razlago Platonove filozofije.¹

Platonova filozofija socialistom ni drugega nego reakcija proti demokratskim težnjam, ki so se ob njegovem času v Atenah začele pojavljati. Njegov modroslovni sestav ima docela aristokratska načela. Najvišja med vsemi idejami je ideja „dobrega“, na katero se mora nanašati vse človeško hrepenenje in delovanje. S takim modrovanjem je hotel Platon preslepiti atenske demokrate, naj ne iščejo sreče in svobode na tem svetu, temuč na drugem, aristokratski stranki pa ohraniti vladu. Socialistički filozof pravi naravnost: „Platon je z imenom božjim nižje ljudstvo ogoljufal.“²

Tako perfidno Platonove vzvišene filozofije pač nihče še ni tolmačil! Ob takih problemih se razkriva vsa propalost materialistiške vede, ki gre le za tem, da potegne v blato vse, kar je vzvišenega in plemenitega.

Iz navedenega je že dovolj jasno, v kateri smeri se sedaj giblje zgodovinska filozofija. Boga so odpravili iz zgodovine,³ človeka pa so ponižali na živalsko stališče. Edino prirodoslovje ima po takih nazorih pravico do obstanka.

Krščansko naziranje. — Sv. Avguštin: de civitate Dei. — Sklep.

Rekli smo, da se filozofija zgodovine po krivici imenuje moderna veda. Res je, da se je v novjšem času preiskoval in vpošteval vpliv narave na človeštvo, da se je zlasti začela zgodovina obdelovati organiško in poudarjati moč idej, a z enostranskim poudarjanjem teh činiteljev se je nekrščanska

¹ Dr. Stillich: Ueber griechische Philosophie vom Standpunkte der materialistischen Geschichtsauffassung. Neue Zeit. XVI. Jahrgang, Nr. 19.

² loc. cit.

³ Lafargue pravi: „Marx hat Gott aus dem letzten Schlupfwinkel verbannt, aus der Geschichte.“ Neue Zeit. XIII. Jahrgang. II. B. str. 579.

filozofija zapletla v nepregledna protislovja. Točno označuje protestant Leo panteistiško in materialistiško tolmačenje z besedami: „Die Darstellung einer welthistorischen Entwicklung, welche ihren Gegenstand einem Systeme anzwängte, welches nicht vis-à-vis der Erscheinung Recht behielte, wäre nur eine Heuchelei der Weltgeschichte, nicht sie selbst.“¹

Pravo modroslovno naziranje zgodovine in ključ do razumevanja vseh njenih pojavov nam podaje krščanstvo. Zadnji faktorji v zgodovini, pravi neki krščanski učenjak,² so po nazorih krščanskega modroslovja: Bog, narava in človek. Bog po svoji naravni in nadnaravni previdnosti, narava po svojem vplivu na razvoj materialne kulture in po tej tudi na duševno življenje, človek po svoji individualni svobodi in moči in po svojem socialnem delovanju. — To se strinja i z realno resnico dogodkov i zahtevami našega razuma, ki išče prvih vzrokov vsakemu dejanju. Že zdrava pamet in naša notranja zavest se upira mnenju, da bi bil človek le navaden stroj, ki ga gonijo prirodne sile, in da torej v zgodovini ne vidimo del njegovega uma in svobodne volje, temuč le učinke prirodnih zakonov. Materialistiška filozofija ne dela le sile zgodovinskim dogodkom, temuč tudi zdravemu razumu! Vsak dogodek je v prvi vrsti učinek svobodne volje človekove, in zato ga po pravici njemu pripisujemo. V zgodovini se zlasti kaže vpliv velikih mož, ki so celim narodom pokazali novo smer razvoja. Vendar krščansko modroslovje človeka nima za neodvisnega činitelja, temuč poudarja povsod tudi božji vpliv. Zakaj človek je v svojem delovanju kakor v svojem bitju odvisen od Boga. Najslavnejši možje, ki so določevali usodo narodov, so si bili vendar v svesti, da so odvisni od neke višje moči, in da dogodkov niso sami povzročili. Friderik II. Veliki je rekel, da je treba tri četrtine uspeha na svetu pripisovati „naključju“. In Napoleon I., ki se je proslavil pred svetom z najslavnejšimi čini, je pozneje na otoku sv. Helene priznal, da on sam niti enega dogodka ni zvršil.

Že poganski Grki in Rimljani so v zavesti svoje odvisnosti trdili, da vlada nad vsem svetom neizpremenljivi *fatum* (*μοῖρα*), kateremu se morajo klanjati ljudje in bogovi. Krščanstvo je na njegovo mesto postavilo edino pravi pojem božje previdnosti, ki skrbi za vse stvari.

Nameni, načrti in vplivi božje previdnosti so seveda zagrnjeni v tmino skrivnosti. Ta notranja stran zgodovine nam bode popolnoma razkrita še le sodnji dan. Mi opazujemo sedaj le zunanje dogodke in često ne vemo povedati, kaj jim je vzrok in namen. Vendar se opazujočemu in motrečemu duhu človekovemu že tukaj vsaj nekoliko razkrivajo večni zakoni božji, po katerih se giblje in razvija vse, kar biva in živi, tudi zgodovina človeštva. Zlasti pri posameznih velikih dogodkih nas z vso silo prešine zavest, da nehoté pripoznamo: „tu je božji vpliv“. Tak večni zakon, ki se jasno kaže v zgodovini, je zakon božje pravice, po katerem se plačuje dobro in kaznuje hudo, kakor pri posameznikih, tako tudi pri celih narodih. Iz tega

¹ Leo: Lehrbuch der Univers. Geschichte. Bd. I. str. 24.

² Ehrhard: Stellung und Aufgabe der Kirchengeschichte, str. 39.

sledi, da vse dobro in plemenito, akoravno je v začetku še neznatno, v zgodovini slednjič le zmaguje, in da se pregreha in hudobija maščujeta. Že pogan Tacit je bil prepričan, „da je svetovna zgodovina svetovna sodba“, in živeč v dōbi brezbožnosti in npravne propalosti, je v slutnji preteče pogube narisal lehkoživim Rimljanom svoje zgodovinske slike kot resen „Mane, thekel, phares“. Po tem zakonu stroge pravice so Grki in Rimljani premagali razuzdane orientalske narode, toda ko so izgubili svoje npravne moči, so podlegli tudi sami germanskemu navalu.

S tega stališča presoja duhoviti De Maistre zgodovino, ako pravi, da je svet neizmerni oltar, na katerem se neprenehoma darujejo žrtve v za-doščenje za mnogotero zlo, ki je povzročuje človeška svoboda.

Krščansko modroslovje pa ni le vedno poudarjalo nadnaravnega vpliva božjega nasproti brezverski filozofiji, temuč je postavilo Boga in njegovo razodetje naravnost za središče zgodovine. Ako tako teološko naziranje zagovarjamo nasproti racionalistiškemu deizmu, panteizmu in materializmu, ne vlačimo s silo iz nebesnih višah v zgodovino nadnaravnih vplivov, temuč ostanemo na realnih zgodovinskih tleh. Zgodovinarji so v tem edini, da je še le krščanstvo podalo pojem občne zgodovine. — Grki in Rimljani, ki so pisali povestnice, so se ozirali le vsak na svoj narod, dočim so jim vsa druga ljudstva bila barbarska, komaj vredna, da se omenjajo. Občna zgodovina je bila še le mogoča, ko se je vzbudila zavest, da je vse človeštvo ena velika celota, ki ima doseči skupni namen; ko se je razširila vera v enega osebnega Boga, pred katerim so vsi ljudje enaki in v čigar velikem načrtu ima najvišji, kakor najnižji svoje mesto.¹ Te nazore je prineslo krščanstvo v svet. In še le tedaj se je rodila misel, da veže narode vseh časov skupna vez, in da ima človeštvo v svojem razvoju doseči neki gotov namen, ki mu ga je sam Bog zastavil. Veliki krščanski misleci: filozof Justin, Klemen aleksandrijski, Origen, so prvi izražali te ideje. Najobsežnejše pa je razvil krščansko filozofijo zgodovine sv. Avguštín v svojem veličastnem delu: „De civitate Dei.“

Pri presojanju zgodovine so mu merodajne razmere človeka do Boga. Bog se je v času razodel in si je za nositelja razodetja izvolil posebno ljudstvo, v starem zakonu Izraelce, v novem sv. cerkev. Ti so božja država (civitas Dei), katerim stoji nasproti svetovna država (civitas mundi). Poslednjo zastopajo Asirci, Grki, Rimljani. Te je Bog prepustil samim sebi, da spoznajo svojo nezmožnost, vendar jih je v novem zakonu poklical v svojo cerkev. Pri njih je imel hudobni duh velik vpliv; temu je pripisovati razne ostudne oblike malikovalstva in strašno npravno propalost. Vendar nahajamo tudi nekaj naravnih vrlin. Zlasti so se Rimljani iz slavohlepnosti trudili za krepost in čast. Vsak narod ima izvršiti neko poslanstvo, katero mu je Bog odmenil. Tako je bilo rimsko cesarstvo v rokah božjih sredstvo, da se je dosegla neka edinost med narodi in vpeljala vsaj zunanja pravičnost. S svetovnim

¹ Weiss: Weltgesch. str. XXXIV.

vladarstvom jih je Bog poplašal za mnoge naravne kreposti, s katerimi so se odlikovali pred drugimi narodi; zakaj večnega življenja jim ni mogel dati.

Ako raz to vzvišeno stališče, ki nam je podaje veliki filozof, pregledujemo svetovno zgodovino, se v navidezni zmedi dogodkov kaže določen red in kot njeno središče nam stopa pred oči vzvišena oseba božjega Zveličarja Jezusa Kristusa. Čas, ki je bil pred njim, je bila dōba priprave (pozitivne in negativne) na njegov prihod, in tudi dōba za njim se nam kaže navzlic svoji mnogovrstnosti v idealni enoti; nje središče je delovanje svete cerkve.

Pri takem tolmačenju zgodovine so nam seveda merodajni višji oziri kakor le boj za obstanek, naravni vplivi in kar še drugega uporablja nekrščansko modroslovje. Toda resnica je, da se nam še le v luči krščanstva razreši uganka o namenu človeštva in da se vsa navidezna protislovja njegove zgodovine strnejo v lepo harmonijo. Nihče nam ne ugovarja, da so to srednjeveški zastareli nazori, ki so že zdavna izgubili svojo veljavo! Celo Goethe jih je moral priznati rekoč: „Das einzige und tiefste Thema der Weltgeschichte ist der Kampf zwischen dem Glauben und Unglauben.“

Modroslovci iz dosedanjega razvoja zgodovine radi sklepajo na bodočnost človeškega rodu, in razmatrajo, kaj je namen temu razvoju. Tako Fichte, Marx in drugi. Ker je vsa njihova filozofija napačna, zato tudi njihove sanje o bodočnosti ne morejo biti verjetne. Krščanstvo nam tudi tu daje določen odgovor.

Vsak človek ima doseči neki namen, ki mu ga je Bog zastavil. Ta namen je čast božja in svoja sreča. Srečo pa najde človek v tem, da se njegov razum oklene večne resnice, njegova volja največje dobrine. In kakor se pri posamezniku izpopolnjujeta um in volja, tako se vzpenja tudi človeštvo pod božjim vodstvom od stoletja do stoletja do vedno popolnejšega spoznavanja resnice, do popolnejše npravnosti, in s tem do svoje sreče. Te verske resnice nam dovolj jasno izražajo namen človeštva, pa tudi pojem prave kulture. Zgodovina pa nam ima razkazovati, kako se je človeštvo približevalo temu namenu, ali pa od njega oddaljevalo, kaj je pospeševalo ta razvoj in kaj ga zadrževalo. Iste nazore izraža zgodovinar Leo, dasiravno z nekoliko drugačnimi besedami, rekoč: „Alle Entwicklung menschlicher Dinge hat die Aufgabe einer Verklärung zur Freiheit in Gott, zu welcher der Mensch ursprünglich geschaffen ward, und von welcher er abfiel, weil er frei sein wollte ausser Gott.“¹

Bodi dovolj! Nasproti brezbožnemu modroslovju, ki se hoče polastiti vseh ved in tolmači tudi zgodovino po materialistiških načelih, smo kratko začrtali krščanske nazore. Zgodovina je nam kakor priroda knjiga božja, ki iz nje beremo njegove ideje in načrte. Marsikaj je nam omejenim zemljanom v njej temno, neumljivo, vendar pa že iz tega, kar je razkrito našemu duhu, zajemamo obilo tolažbe in upanja za bodočnost. Nikakega nereda,

¹ Leo: Universalgeschichte Bd. I. S. 1.

nikakih protislovij ni v njej, temuč le soglasje. Zato duhovito imenuje amerikanec Bancroft zgodovino božji poem. Isto stališče zavzema že večkrat omenjeni zgodovinar Leo, s čigar lepimi besedami zaključujemo spis. V uvodu¹ svoje znamenite zgodovine namreč pravi: „Wie in mächtigen Fugen entwickelt sich in den verschiedenen Volkswesen und Geisteskämpfen in der Weltgeschichte vor unseren Augen die grösste Composition von der des Menschen Geist je vernommen. Jeder aber gebe sich der Betrachtung dieses mächtigen Weltwesens mit der Andacht hin, die vor allen Dingen Achtung vor der Wahrheit und vor der Unverletzlichkeit des Gegenstandes verlangt.“

Dr. Jožef Gruden.

Nekaj luči v temò.

(K učiteljskemu boju.)

„Sine ira et studio.“

Ljut boj je zopet zahrumel od strani našega — učiteljstva. Kujejo se članki, krpajo notice, sklepajo se zveze, snujejo zarote, vse proti — klerikalizmu. Kaj je klerikalizem? Duhovenstvo? Ne, tudi po stanovskih bratih, po učiteljih padajo palice. Zakaj? Iz osebne mržnje? Nikakor! Boj je načelen: temà se bori z lučjo, laž z resnico, liberalizem se bije z idejo krščanstva tudi v naši slovenski šoli. Nekateri „moderni“ učitelji, to je gotovo, bijejo ta boj zavedno, s premislekom. Mnogi pa (sodimo milo) so v njih bojni vrsti taki, ki ne vedó, zakaj se pravzaprav gre, ki hrume z „modernimi“ iz bratovstva, iz kolegialnosti. Razni dopisi po „Slov. Narodu“ zadnji čas vsaj kažejo, da je v glavah slovenskih „liberalnih“ učiteljev mnogo zmede, mnogo nejasnosti in temé. Več luči je treba! Trezno je treba premisliti, na kakšnem stališču je, žal, tudi naše „moderno“ učiteljstvo in na kakšnem bi po svojem svetem zvanji moralo biti, a iz tega treznega premišljevanja je treba moško in odločno izvajati konkluzije. Učiteljem „bonae voluntatis“ — naslednje vrstice!

„Pristni“ ljudski učitelji. — „Svoboda, omika, napredek.“

Neutajno dejstvo je, da je „moderno“ učiteljstvo v Avstriji sploh krenilo na napačno pot, da je zabredlo v nezdravo, pogubno strujo. Po sadovih se spozna drevo. Čujmo, kakšen duh veje po strokovnih listih avstrijskega učiteljstva! „V celi Avstriji“, tako je pisal še l. 1895. dober poznavalec avstrij-

¹ Leo: Universalgeschichte Bd. I. S. 24.

skega šolstva, neki Justus Verus,¹ „eksistirata dva nemška in dva drugojezična katoliška učiteljska lista. Vsi drugi so več ali manj indiferentni, v nekaterih se kaže odkrito sovražstvo do cerkve, do duhovščine, do vere; celó goli naturalizem in surovi darvinizem se v njih javno priznavata.“ Ali ni to bridka izpoved? „In taisti duh“, nadaljuje pisatelj, „veje po avstrijskih učiteljskih shodih. Jasna je ta žalostna prikazen, ako pomislimo, da so poklicali v Avstrijo znanega dr. Dittes-a, da je kot vodja dunajskega pedagogija napredno vzgajal avstrijsko učiteljstvo. Sadovi njegovega žalostnega trinajstletnega delovanja na vplivnem mestu so očiti. Njegovo mišljenje, polno sovražstva do katoliške vere, živi v njegovih učencih dalje; le-ti je raznašajo po shodih in po listih v vse dežele in kraje avstrijske“...

Resnično, tudi k nam so je zanesli to mišljenje, tega duha, odtujenega cerkvi in veri, to „moderno“ stremljenje po novi šoli brez religije, brez Boga. Zadnje „Zvezino“ zborovanje in dogodki po njem nas tega jasno prepričujejo, četudi ne bi bili še nikdar poprej čuli o slovenskih liberalnih učiteljih. Dejstvo, da sta se na tem zborovanju izvolila častnima članoma „Zaveze“ dva najzagrizenejša slovenska liberalca — to dejstvo samo že govori dovolj glasno. A poleg njega govori tudi še odkrita, jasna beseda. Nimamo pri rokah vsega, kar se je v poslednjem času pisalo zlasti po „Slov. Narodu“ od napredne učiteljske strani. Poglejmo vsaj to in ono. „Lahko pokajo klerikalne puške na ‚mlade‘ učitelje, ki jim vsekakor treba pristriči drzne peruti, katere jih nesó že previsoko, v one solnčne višine, kjer diha svoboda, ki je novo šolo iztrgala iz trdih pestij klerikalnega nazadnjaštva in gospodarstva“²... „Mi ‚mladi‘ trdimo odločno, da je bila stara šola od kraja do konca slaba in da tisti, ki povečujejo staro šolo, kjer je deloval mežnar-učitelj, ne razume sedanje dobe, nima zmisla za napredek“³... V sedanji novi dobi, v sedanji novi šoli še-le se je „tudi kmet pričel zavedati in se bode še bolj, da ni samo zato tukaj, da dela za nebesa“⁴... In zato bo deviza „modernih“ ljudskih učiteljev: liberalni duh, kajti ta po nas klerikalcih „tolikrat prokleti liberalni duh nam je dal novi šolski zakon“, pred katerim ni nihče znal, „kaj je zavest, kaj je narod in kaj je napredek“... V tem duhu pojdejo napredni učitelji „z ljudstvom, s slovenskim ljudstvom — katoliškim ni treba poudarjati, ker Slovenci še niso drugoverci —“⁵... „Moderni“ težijo po napredku. „Težimo po napredku. A to teženje ima smoter edino in samo v uresničenju idej, ki živé v stranki, katera teži sama po napredku (t. j. v napredni narodni stranki s Hribar-Tavčar-Malovrhom na čelu), katera hoče osvoboditi slovenski narod s tem, da dá prostemu ljudstvu dobro, svobodno šolo“⁶... Zato se pa tudi javno pripoznavajo pristaše te stranke. — Toda kaj pa je tisti „napredek“, tista „prosvetljenost“ in „svoboda“, po katerih hrepené naši „moderni“ učitelji? Brezbožni filozof Büchner razvija nekje

¹ Die österreichische Volksschule. Freiburg in Br. 1895. Cf. Vorwort, pg. IV. — ² „Sl. Narod“ št. 202. — ³ „Sl. Narod“ ib. — ⁴ „Sl. Narod“ št. 220. — ⁵ „Sl. Narod“ ib. — ⁶ „Sl. Narod“ št. 221.

te-le misli: Vera je, prav kakor zločin ali greh — posledica nevednosti. Čim manj vé človek o zgodovini, naravi, filozofiji itd., tem bolj se mu vsiljuje vera v neke nadčloveške, nadzemske, nadnaravne moči, s pomočjo katerih si skuša tolmačiti, kar mu je nerazumljivega v naravi in človeškem življenji, in katere v svoji domišljiji pooseblja v božanstvo. Narodi so začeli živeti z najneotesanejšim praznoverstvom, toda omika in prosta znanost jih že vodita tja — kjer neha vera.¹ Toisto filozofijo ima Dittes. „Zrastočo znanostjo“, pravi doslovno, „zmanjšuje se versko polje... Kritični razum je razkrojil rahle stvore domišljije“². Po Büchnerju in Dittesu so tedaj „omika“, „napredek“, „prosta znanost“ negacija vere in vera negacija „omike“, „napredka“... Kakšna je posledica? Zatrímo vero — in posvetili smo med ljudstvo z lučjo „omike“, „napredka“, „svobode“. Kajti: kolikor manj vere in vernosti v kakem ljudstvu, toliko veličastnejši „napredek“, toliko krasnejša „svoboda“....

To so pač lepi nauki. Toda ali si ne želé tudi naši „Zvezini“ ljudski učitelji Büchnerjevega in Dittesovega „napredka“, Büchnerjeve in Dittesove „svobode“? Prosim, ne zgražajte se, ne recite, da sumničimo. „Slov. Narod“ je prinesel v št. 229—231 tri članke z naslovom „Svobodna šola — svobodni učitelji“. Te članke je ponatisnil tudi „Učit. Tovariš“, glasilo vsega „Zvezinega“ učiteljstva — znamenje, da soglaša ž njimi. Prvi teh člankov prinaša govor, katerega je govoril v francoskem parlamentu zloznani Viktor Hugot o priliki, ko je minister Falloux predložil načrt zakona, po katerem naj bi se duhovščini vrnila nekdanja oblast nad šolo. V njem se udriha po duhovščini, škofih in jezuitih v imenu svobode. V drugem in tretjem članku (iz češkega tednika „Čas“) pa se odjemlje cerkvi in duhovščini sleherna pravica nadzorstva nad šolo in učitelji (tudi če le-ti hvalijo deci Husa!) — zopet v imenu svobode. Potem pa završuje člankar sam: „Svobodna šola, svobodni učitelj, kje si? Delujmo na to, da se naboženstvo povrne tja, kjer mu je mesto, to je v cerkev; v šoli pa naj vlada veda! Naj nastane boj, slovensko svobodomiselstvo ne bo zabilo učiteljstva, temveč z vso energijo stalo ž njim proti črni armadi klerikalnih fanatikov.“³ — Evo tu: ex ore tuo te judico! Naboženstvo, vero vun iz šole! Čim manj bo otrok čul v šoli o takih stvareh, tem bolje bo vzgojen za „prostost“, „omiko“, „napredek“.... Izvrstno, pristno po Büchnerjevo in Dittesovo!

Naboženstvu, veri, zlasti praktični veri, so naši „moderni“ učitelji zares zelo odtujeni. Kričeč dokaz: duhovne vaje, h katerim je vse slovensko učiteljstvo blagohotno povabil prevzvišeni knez in škof. Ni nam na

¹ Cf. Pachtler: Das göttliche Recht der Familie und Kirche auf die Schule. Mainz 1879. pg. 9.

² Dr. Fr. Dittes: Schule der Pädagogik. 5. Auflage. Leipzig-Wien 1894. pg. 444: „durch das wachsende Wissen vermindert sich das Gebiet des Glaubens.... Der kritische Verstand hat die leichten Gebilde der Phantasie zersetzt“....

³ „Slov. Narod“ št. 231.

misli zopet tu obnavljati vse grdobije, ki je ob tem kamnu spotike letela iz liberalnega učiteljskega tabora. Eno tozadevno izjavo pa moramo vendarle tu sem zapisati. Tudi iz nje je namreč razvidno, kakšen duh veje po „modernih“ učiteljskih glavah. Evo, kako je razumel „pristen ljudski učitelj“ škofov klic k duhovnim vajam. „Z upeljavo duhovnih vaj za slovensko učiteljstvo“, pravi, „se je pritiskal na čelo slovenskega učiteljstva znak, da je duševno in moralno na najnižji stopinji med vsemi slojevi slovenskega ljudstva. Kajti dokler se ne upeljejo za vse stanove brez razločka duhovne vaje, toliko časa se moramo smatrati mi učitelji, ki imamo srcé in pamet še na pravem mestu, z upeljavo duhovnih vaj za največje hudodelnike, največje neznačajneže in moralne propalice, ker le taki potrebujejo javnega pokorjenja in javnega kesanja. In kot take nas je smatral prevzvišeni, kajti ko bi nas slovenske učitelje imel za istovredne z drugimi stanovi, bi gotovo prevzvišeni v svoji očetovski skrbi obrnil svoje oči i na ostale stanove, tako jih je pa le na nas leve hudodelnike Poudarjamo torej še enkrat, da se moramo smatrati za največje telesne in duševne propalice toliko časa, dokler se ne vpeljejo duhovne vaje za vse stanove“¹. . . .

Vprašamo: kakšen duh se pojavlja v teh vrstah? Krščanski ali pa oni skrajno liberalni duh, ki nima nobenega razumetja, nobenega smisla za naboženstvo, za praktično krščanstvo?

Dovolj navajanja. Kdor tu ne vidi, zakaj se gre, njemu ni pomoči. Čisto liberalno mišljenje veje iz teh dejstev in izjav, duh Dittesov, duh sodbodomiseln. Priznamo, da teh stvari niso pisali vsi učitelji „Zaveze“. Toda zakaj pa ne dvigne nobeden glasu proti takim izjavam? Zakaj molčé vsi in se pusté tlačiti v pogubno „moderno“ strujo? Ali ne vidijo, da misel liberalna odtujaše učiteljstvo njegovemu pravemu zvanju, njegovi sveti dolžnosti? Ali ne vidijo posledic nekrščanske šole? Kako bodo zagovarjali vse to pred svojo vestjo? . . .

Dolžnost ljudske šole. — „Vera nima nič opraviti z računstvom, pisanjem itd.“ — Kaj pravi Dittes?

Ljudski učitelj je ob svojem nameščenju sklenil takorekoč pogodbo (quasi-contractus) s človeško družbo. Zato, da njega družba vzdržuje, redí — obvezan je on v svoji vesti koristiti človeštvu z natančnim izpolnjevanjem svoje stanovske dolžnosti. Poglejmo, če more ljudski učitelj, prepojen z duhom liberalizma, ostati mož-beseda svoji pogodbi.

Dolžnost šole je dolžnost ljudskega učitelja. Šola pa je namestnica starišev. Česar stariši ne morejo bodisi radi vsakdanjih skrbi v boju za obstanek, bodisi radi intelektualne nezmožnosti, to naj nadomesti šola. S tem prevzame šola dolžnosti roditeljev. Roditelji pa so pred vsem dolžni, vzgajati svoje otroke. In vzgoja? Vzgoja mora biti vera, krščanska. Zakaj?

¹ „Slov. Narod“ št. 237.

Zato, ker mora obseči in usovršiti celega človeka kot človeka. To je zahteva narave same, ki teži v sleherni stvari po popolnosti.¹ Človek pa je človek po razumu in volji. To dvojje ga loči od živali in povzdiguje v krono stvarjenja. Razviti in oplemeniti človeku um in voljo — to je potemtakem naloga vzgoje. Z drugo besedo: dolžnost vzgoje je razviti in izpopolniti človekovo intelektualno in etiško plat. Etike pa ni brez religije. Etika je namreč vsa zavisna od izpolnjevanja zakonov, bodisi naravnih, bodisi pozitivnih. Zakon pa, kakršenkoli, je nezmisel brez obveznosti. Obveznost pa more biti le od nekega višjega bitja, katero ima pravico in moč ukazovati človeku in prepovedovati, od bitja, od katerega človek čuti in vé, da je povsem zavisen in čigar avtoriteto dosledno spoštuje. V čutu zavisnosti od tega višjega bitja pa je kal religiji, in zato je jasno, da etike ni brez religije. Religija pa je — razodeto krščanstvo. Torej od prvega do zadnjega: ako je naloga vzgoje razviti in oplemeniti etiško plat človekovo — in to je — ako mora vzgoja z drugo besedo nagibati človeško voljo k dobremu, lepemu, blagemu, ter odvracati jo od slabega, hudega — in to mora — potem je neizogibna posledica: vzgoja mora biti verska, krščanska. Resnično: brez etike razpade človeška družba. Brez pojma o dobrem in zlém, o grehu in kreposti, o tem, kar smem in kar mi je prepovedano, o pravici in krivici — je človeška družba, nje obstoj, nje rast, nje sreča in blagostanje — nemogoče. Vzgoja pa, ako je prava vzgoja, mora vendar delati na to, da daje človeški družbi, občini, državi dobrih, koristnih udov. Torej vzgoja ni mogoča brez etike. A etika je dejansko in historično zopet le krščanstvo, naša etika so zapovedi božje in cerkvene. Povse nemogoča je torej drugačna vzgoja — negoli krščanska. To pa še tem bolj ako pomislimo, da človek ni le ud, člen, občan človeške družbe na zemlji, marveč da je po svojem nadnaravnem poklicu obenem tudi državlján državé božje, kakor prekrasno pravi globokoumni sv. Avguštin. Tega človekovega namena vzgoja ne le ne sme ovirati, marveč povspeshevati ga mora. Oviralá pa bi ga po eni strani, ako bi n. pr. vzgajala v človeku le umstveno plat — in zanemarjala moralno, ki se razviti ne dá brez krščanskih nauk in načel. Po drugi strani pa vzgoja tega namena zopet povspeshevati ne more brez krščanstva, kajti k nadnaravnemu namenu vodijo le nadnaravna sredstva in teh ni nikjer razun v krščanstvu. — Kamorkoli se torej obrnemo, po katerikoli poti sklepamo, vsaka nas vodi odločno do sklepa: vzgoja mora biti verska, krščanska.

Vzgajati v verskem, krščanskem duhu, to dolžnost prevzame torej šola od starišev, ko ji le-ti iz kateregakoli vzroka izročé svojo deco. Vzgajati versko, krščansko To se pravi: Šola ima dolžnost oploditi, prepojiti celega človeka, njegov um in njegovo voljo, njegovo mišljenje in hotenje s krščansko vero in njenimi resnicami. Gledé na intelektualno plat

¹ Cf. s. Thom. Suppl. Q. 41. a. 1. „Non intendit natura solum generationem proles, sed etiam traductionem et promotionem usque ad perfectum statum hominis, in quantum homo est.“

človekovo je šola, ki je prevzela po stariših nalogo vzgoje, strogo vezana, človeku ne le samo ne umoriti vere, marveč jo pozitivno pospeševati. Ne moriti, pravimo, n. pr. z versko-pohujšljivimi nauki, z vzbujanjem dvomov proti katoliškim resnicam itd. Pozitivno pospeševati pa z vnetim poučevanjem in doumnim razlaganjem ter dokazovanjem taistih. A to je samo umstvena stran. Glavna smer vzgoje mora biti na strani srca. Kaj pomaga ves katekizem, naučen na pamet, kaj pomaga znati vse zapovedi in prepovedi krščanstva — ako pa ni praktičnega verskega življenja! To, to treba vcepiti človeku, vcepiti v najzgodnejši mladosti. Vera naj je otroku v poznejšem življenju, v njega viharjih in bojih — moč, bramba, tolažba. To pa mu bode le tedaj, ako bo imel v srcu ne teoretiško, marveč praktično vero, ako si bode v svesti, da je svojo voljo vedno nagibal le k dobremu, da se je vsikdar varoval vsega, kar bi bilo proti njegovi vesti — in ako bo čutil v sebi jekleno moč, da vstraja pri tem tudi v prihodnje. Zato mora že zgodnja mladost, mora šola otroka navajati do tega, da si verske resnice ne le v spomin zapiše in jih z vernim srcem sprejme, marveč pred vsem do tega, da se uči vse svoje življenje, vse stremljenje in delovanje uravnavati po verskih načelih, da si postavi resnice krščanske za zvezde-vodnice svojemu življenju. Ljudska šola mora vcepiti nežni in dragoceni duši otrokovi strah božji, ljubezen do Boga in bližnjega, zmisel za resnico in pravico, stud pred moraličnim zlom. To je prva in najvažnejša veda, katero mora podati šola otroku. Prva in najvažnejša zato, ker to vedo, vedo praktičnega krščanstva, potrebuje človek v vsakem stanu prihodnjega življenja, zato, ker je od te vede zavisna sreča posameznika in cele družbe. — Lepo govori o dolžnosti ljudske šole Pij IX.:¹ „V teh (ljudskih) šolah naj se otroci vseh razredov od najzgodnejše mladosti poučujejo prav posebno o skrivnostih in zapovedih sv. vere in naj se navajajo k pravi pobožnosti, čednosti in vernosti . . . V teh šolah naj je privsem učenju in odgajanju verski pouk tako zelo na prvem mestu, da so vse druge vednosti, ki jih otroku podajemo, kakor nekake postranske stvari“. . . In res, kaj pa so vse druge vednosti, ako nimajo krščanstva za trdno podlago, ako niso prevete od verskega duha?

Nikar ne recite: dolžnost vzgojiti in utrditi otroka v teoretiški in praktični verski smeri je dolžnost kateheta, učitelj nima s tem nič opraviti, ker nimajo svetne stroke nič opraviti z naboženstvom. Učitelj nima z versko vzgojo nič opraviti? Kako — ali je v otroku dejansko ločen človek od kristijana? Ali ima katehet pred seboj samo kristijana — učitelj samo človeka? Brezzmiselna ločitev! Taisti otrok, ki je človek, je tudi kristijan, in kdor hoče v naših šolah vzgajati človeka, mora vzgajati krščanskega človeka! In verstvo nima nič opraviti z branjem, računanjem, pisanjem, kratko s svetnimi vednostmi? Izvrstno odgovarja na ta ugovor škof dr. Schmitz v govoru o šoli, ki ga je imel na katoliškem shodu v Ko-

¹ Pismo do nadškofa Friburškega, 14. junija 1864. — Cf. Cathrein: Kirche und Volksschule. pg. 39 sq.

blencu 1890:¹ „Da, ko bi se kužek učil računati in pisati, potem seve bi branje in pisanje ne imelo nič opraviti z vero. Ako pa naj se tega uči človek, potem le-ta misli zraven, in vsa ko mišljenje je nazadnje (im Grunde) versko.“ Svetni predmeti nič opraviti z vero? učitelj da nima niti prilike, kaj-li dolžnost, vzgajati versko? Poslušajte vendar Dittesa, ako vam katoliški škof ni avtoriteta! Vemo, da Dittesovo verstvo ni krščanstvo, a čujte ga le, kako vam govori zoper tisti puhli ugovor: vera, naboženstvo, nima nič opraviti z učiteljskimi strokami. „Kakor ne more duhovnik pri verouku prikriti svojega svetovnega naziranja, tako tudi učitelj, ako je odkrit značaj, pri jezikovnem, zgodovinskem, zemljepisnem in prirodoznanskem pouku ne more zatajiti svojega verskega stališča. Kajti tudi v svetnih šolskih predmetih so verski elementi in odnošaji; zato je zmotno misliti, da se more učitelju s tem, da se mu odtegne pouk v krščanskem nauku, odvzeti tudi vpliv na versko življenje otrok... In ker vrh tega učitelj vsekako ožje in bolj zdržema občuje s šolsko mladino nego duhovnik in ker pozna stopinjo omike ter duševno stanje raznih otrok in ker ima v rokah vse svetne učne stroke, zato ima učitelj v mnogo večji meri nego duhovnik sredstev, da napeljuje na verski pouk in ga pojasnjuje.“²...

Tako Dittes. In res, povsod, pri vsakem predmetu se učitelju nudi prilika bistriti in izpopolnjevati gledé verskih resnic otroški razum in gledé verskih norm blažiti otroško srce. Vzemimo čisto navaden zgled.³ Učitelj govori otrokom v prirodoznanstvu o vodi. Razlaga jim nje sestavine, razlaga nje naravne koristi itd. Dobro. Kaj pa, ali o nje čudoviti rabi pri sv. krstu, kjer nas voda po moči božji duhovno prerodi in posveti — ali o tem ni smeti govoriti? Drug zgled za srce. Učitelj predava o čudesih narave: o nje smotrenosti, o nje raznoliki edinosti, o nje lepoti, zakladih itd. Izvrstno. Kaj

¹ Cf. Cathrein, o. c. pg. 60.

² Schule der Pädagogik, pg. 457: „Wie der Geistliche im Religionsunterrichte seine Weltansicht nicht unterdrücken kann, so vermag auch der Lehrer, wenn er ein offener Charakter ist, im sprachlichen, historischen, geographischen und naturwissenschaftlichen Unterricht seinen religiösen Standpunkt nicht zu verleugnen. Denn auch in den weltlichen Schulfächern liegen religiöse Elemente und Beziehungen; es ist daher ein Irrthum, wenn man dem Lehrer durch Entziehung des Religionsunterrichtes auch den Einfluss auf das religiöse Leben der Kinder abschneiden zu können meint... Da überdies der Lehrer jedenfalls in einem viel engeren und zusammenhängenderen Verkehr mit der Schuljugend steht, als der Geistliche; da der Bildungsstand und die Gemüthsverfassung der verschiedenen Kinder dem Lehrer bekannt ist, und da dieser alle weltlichen Unterrichtszweige in der Hand hat: so sind ihm auch die Anknüpfungs- und Erläuterungsmittel für den Religionsunterricht in viel reicherem Masse gegeben, als dem Geistlichen.“

³ Cf. Pachtler: Das göttliche Recht... pg. 57.

pa, ali ni ob takih predavanjih najlepša prilika obujati v otroških srcih čute hvaležnosti in ljubezni do Boga? ... O pač, ves pouk v šoli mora biti prešinjen z mišljenjem in čutenjem vere, zato ker mora vera biti zvezdovodnica našemu življenju povsod, pri vseh delih, pri še tako malenkostnih, tudi pri branju, pisanju, računstvu, zvezdovodnica, če ne drugače, pa vsaj tako, da posvečuje pri delu naš namen. Zato, prav zato, ima tudi z računstvom, branjem, pisanjem itd. vera svojo zvezo, ker tudi pri učenju teh predmetov naj se otrok vadi imeti Boga pred očmi, delati iz veselja do njega, njemu v slavo.

Tako je tedaj prazen ta glavni in vsak drug ugovor. Vzgoja šole je in mora biti bistveno krščanska. Ta vzgoja je nalog a, je sveta dolžnost ljudske šole. Zdaj pa vprašamo še enkrat: bode-li „moderni“, liberalni ljudski učitelj zadostil ti nalogi, izpolnil to svojo nepreklicno dolžnost? Kako pod solncem je pač to mogoče? Kako bode jezik oznanjal deci Boga, ako ga duša ne čuti? Kako bode učitelj prešinj al otroke z večno-pravimi resnicami in zapovedimi sv. vere, ako se njegova vest tem istim resnicam in zapovedim roga? Tu ne pomaga nič zunanji takt, katerega tako radi priporočajo tudi naši „moderni“ po „Učit. Tovarišu“. Tu pomaga samo notranje prepričanje. Le ako je učitelj sam versko prepričan, le tedaj bode zvest svojemu pravemu zvanju, sicer ne! Sicer bode tudi v šoli, to kar je privatno — hlapec liberalizma in kot tak nevaren sovražnik otrok, katere bo vzgajal, sovražnik države in človeške družbe!

Protestant dr. Keferstein — Statistika govori. — Apostolska skrb našega škofa.

Z rezkimi besedami toži protestant dr. Keferstein o žalostni nramno-verski degradaciji med „modernim“ učiteljstvom. „Od kod“, tako pravi, „naj jemlje šola svojo življenje čistečo, oblažujočo, globoko moč, ako je celo v učiteljskih krogih vedno več takih, ki so vrgli od sebe večno sidro življenja in se v čolnu brez jadrenika drvé po negotovih, nestalnih valovih, ako je postala plevka celo sol, brez katere mora vendar velika množica tistih, ki so vzgoje in omike potrebni, zapasti nramski gnilobi! Ni treba posebnega proroškega duha za to, da prorokujemo žalostno usodo ljudstvu, čigar učitelji so postali slepi vodniki slepcev; učitelji, ki so sicer dobro podkovani v vsakovrstnih modernih modnih in priljubljenih vedah, in ki znajo lomiti svojim učencem vsakovrstnega znanja in takozvanih praktičnih vednosti, ki so se pa zvezali z vse preplavljajočo frivolnostjo v stvareh, tičočih se globlje srčne naobrazbe, vere in nramnosti, in ki so ohranili kvečjemu nekaj malo priučenega pozitivnega verskega znanja, a nobene sledu po živem verskem čutu.... Kam naj vendar končno pride z našim ljudstvom, ako so bili zmožni učitelji svojo pastirsko službo tako globoko ponižati, da se hočejo poganjati le samo še za posvetne smotre, od

vsakega božjega vira življenja pa menijo, da se smejo odločiti! Kakor da ne bi bilo počenjanje zlasti po večjih mestih že dovolj, da množice z njihovimi potrebščinami, teženji, poželjenji, zabavami tepta v prah, da jim odjemlje, kolikor mogoče, vsak višji polet in jim pobija vsako morda vzniklo višje čuvstvo; ali naj še šola, ali hočejo še učitelji po svoje pripomoči, da se npravna, verska in estetiška plitvost čimdalje bolj na okrog razširi? Pravo demonično početje.... ako več ne spoznamo, da mora vse naše znanje, da morajo vse naše zemeljske skrbi in trudi iskati in najti svojo boljšo in najvišjo vzgojo v omiki srca, v pobožni ponižnosti in v čisti, npravnostni resnobi. Sklepajmo najboljše učne zakone, zidajmo najkrasnejše šole — ako nam manjka pravih voditeljev mladine, vsa druga sredstva ljudske vzgoje pomorejo malo.“¹

To so tehtovite besede. Mož, ki jih je zapisal, je gledal pač gotovo s treznim očesom posledice veri odtujene šole, posledice devize: „z naboženstvom vun iz šole!“ Grozne so te posledice. Čim bolj gine v ljudstvih verski duh iz šol, temveč je na svetu „omike“, da, toda — barbarske, tem večji je „napredek“, toda — v hudobiji, tem lepše se žari „svoboda“, toda tista, ki uničuje vse vezi človeške družbe... Najdlje je v geslu „naboženstvo vun iz šole!“ pač prišel narod, ki je pred sto leti nesramno vlačugo prevažal kot boginjo razuma po ulicah svoje kraljeve prestolice, narod, v čigar sredi je še v tem stoletji oril strahoviti klic: „Écrassez l'infame!“ — franco-

¹ Cf. Justus Verus: Die österreichische Volksschule... Vorwort pg. V. „Woher soll die Schule ihre das Leben reinigende, veredelnde, vertiefende Kraft gewinnen, wenn selbst in den Kreisen der Lehrer sich immer mehrere von dem ewigen Anker des Lebens losreissen und mit dem entmasteten Kahn auf der unsicheren, schwankenden Woge umhertreiben, wenn selbst das Salz schal wird, ohne welches doch die grosse Masse der zu Erziehenden und zu Bildenden in Sittenfäulnis übergehen muss! Es gehört wohl keine besondere Sehergabe dazu, um einem Volke ein trauriges Horoskop zu stellen, dessen Lehrer blinde Führer der Blinden geworden, und zwar in allerlei Mode- und Lieblingswissenschaften gut beschlagen sind und ihren Schülern allerlei Wissen und sogenannte praktische Kenntnisse mitzuthellen verstehen, aber mit der allgemein hin sich ergiessenden Frivolität in Sachen tieferer Herzensbildung, in Religion und Sitte ihren Bund geschlossen und höchstens einige Fetzen angelernter positiver Religionswissenschaft aber keine Spur lebendigen religiösen Gefühles übrig behalten haben... Wohin muss es doch endlich mit unserem Volke kommen, wenn das Hirtenamt des Lehrers so tief erniedrigt werden konnte, dass man nur noch für irdische Zwecke eintreten will, sich dagegen von jedem göttlichen Lebensursprung losreissen zu dürfen meint! Als wenn das Treiben namentlich in grösseren Städten nicht schon genug thäte, um die Massen mit ihren Bedürfnissen, Bestrebungen, Begierden, Freuden in den Staub zu ziehen, sie möglichst jedes höheren Aufschwunges zu entleeren und jede etwa aufkeimende gehobene Stimmung niederzukämpfen; soll nun auch die Schule, wollen die Lehrer das Ihrige beitragen, um die sittliche, religiöse und ästhetische Verflachung immer weiter um sich greifen zu lassen? Ein wahrhaft dämonisches Beginnen... wenn nicht mehr erkannt wird, dass all unser Wissen und unser gesamntes irdisches Sorgen und Mühen seine beste und höchste Erziehung in der Cultur des Herzens, in frommer Demuth und reinem, sittlichem Ernste suchen und finden muss. Schaffen wir die besten Unterrichtsgesetze, bauen wir die prächtigsten Schulhäuser — fehlt es an rechten Führern der Jugend, so verfangen alle die übrigen Mittel der Volkserziehung doch nur wenig.“

s ki narod. Da, francoski narod je pregnal iz svojih državnih šol vse, kar je krščanskega, na mesto veronauka samega je uvel takozvano „laiško moralo“ ... A sadovi? Poglejmo te sadove! Statistika glasno in strašno govori. Evo le nekaj podatkov!

Leta 1880. je stalo pred sodiščem na Francoskem 20.480 mladih hudodelcev od 16.—21. leta in 2839 mladih hudodelk istih let. Uradno poročilo je izreklo svoje obžalovanje nad tem dejstvom in obenem upanje, da se bode skupnemu vesplošnemu prizadevanju morda vendarle posrečilo, zboljšati нравnostni stan mladine. To „skupno vesplošno prizadevanje“ je rodilo leta 1882. zakon o že omenjeni „laiški morali“, ki naj bi nadomestila v ljudskih šolah veronauk. Zaman, ta morala ni nič pomagala! Na mesto krščanstva in krščansko-mislečega učiteljstva se pač ne dá postaviti uspešno kakeršnokoli drugo zmašilo. Število gori omenjenih mladostnih hudodelcev in hudodelk je do leta 1894. narastlo na 28.701 pri moškem in na 3616 pri ženskem spolu. Sami umori, izvršeni od 16—21letnih ljudi so poskočili od leta 1880—94 s števila 30 na 39. In kar je še groznejše: celo broj morilcev, starih manj kot 16 let, se je zdatno povišal. Splošno, pravi statistik Tarde v „Revue pedagogique“ od 15. sušca 1897, se je število mladoletnih morilcev v zadnjih 35 letih podvojilo, ako upoštevamo ono majhno namnoževanje francoskega ljudstva v ti dobi, faktor, ki je že tudi sam po sebi znak velike ljudske — propalosti.

Najbolj značilna za vzgojo nekrščanske šole pa je štatistika mladeniških samomorov. Kaj je samomor? Kričč dokaz — skrajnega poraza v verskem naziranju. Človek, v katerem le še količkaj tli ideja o Bogu, stvarniku in gospodu življenja — ne bo iztegnil svoje roke po svojem lastnem življenju, ker vé, da bi posegel s tem naravnost v pravice, v gospostvo božje. Zaveden samomorec mora biti do cela prepričan — ateist. In vendar kako govori francoska štatistika? Samomorov je bilo na Francoskem l. 1870. med manj nego 16-letnimi mladiči — 31; vsakih pet let potem so se pomnožili za 10, tako da jih je bilo l. 1894. — 75! Število onih mladoletnih samorcev, ki so že prekoračili 16. leto, pa je v 24 letih (1870—94) poskočilo od 174 do 450! „Od leta 1881. do 1894.“, pravi Tarde, „so se samomori odraslih ljudi pomnožili za 153%^o, oni mladoletnih pa za 176%^o. Strašni so procenti odraslih“, dostavlja, „a mladina je tudi tukaj starosti vzela prvenstvo“ ...

Neki drug statistik, Alfred Fouillé, poroča o zločinih mladoletne mladine tako-le: Dandanes stori mladina skoro še enkrat toliko zločinov, kot odrasli ljudje. In vendar je mladoletnih ljudi še ne popolnoma 7, odraslih pa nad 30 milijonov. V Parizu ima večina zaprtih oseb manj nego 21 let. In skoro vsi so obsojeni radi težkih krivd, tako v enem samem letu (1880) njih 30 radi umora, 39 radi poboja, 3 radi umora sorodnikov, 2 radi zastrupljenja, 114 radi krivde detomora, 4216 radi težke telesne poškodbe,

¹ Cf. Die Wahrheit. München. Herausgeber Dr. Armin Kausen. Bd. 5, Heft 9: Die Früchte der französischen Volksschule (Dr. W. Brüning), pg. 405 sq.

25 radi požiganja, 233 radi nečistih hudodelstev, 458 radi večjih, 11.862 radi manjših tatvin. In danes je še hujše.

Ali ni to grozna kronika — „nadobudne“ (!) mladine? ... In vzrok? Prvi, fundamentalni — čeprav ne edini, bodisi — vzrok takim sadovom je izvestno liberalna šola, šola brez strahu božjega brez krščanstva, brez Boga! Fouillé je zagovornik „moderne“ šole, a te pogubonosne številke so mu izsilile izpod peresa trpke besede: „Ne slovnica, ne pravopisje, ne aritmetika, ne računstvo, ne zgodovina, ne famozno zemljeznanstvo ne bodo odvrnili otroka od hudobnega dejanja. Naj se nauči otrok vso regeldetrijo, naj vé za vsa predgorja holandska in jezera ameriška ... njegove strasti se za to še niso predrugačile ... Ako smo napolnili spomin z dejstvi, imeni, datí, s tem še nismo obudili v duhu idej, ki porajajo plemenito mišljenje in brzdaajo pregreho. Učitelj naj ne izobrazuje spomina, marveč vest.“¹

Ob takih zgledih, čeprav iz drugega naroda, morata pretresati slehernika strah in skrb za naše lastno ljudstvo. To pa tem bolj, ker smo Slovenci, kakor se vedno poudarja, a nikoli dovolj resno ne premisli, ker smo majhen, v primeri z drugimi — neznaten narod. „Ni treba posebnega pro-roškega duha“, dejal je zgoraj protestant dr. Keferstein, „zato, da prorokujemo žalostno usodo ljudstvu, čigar učitelji so postali slepi voditelji slepcev“ ... Če je za vsak narod liberalna, nekrščanska vzgoja mladine odločen „memento mori“ — kakoli ne za maloštevilni naš narod! ...

Zato pa mora biti pri nas Slovencih dobra vzgoja mladine zlasti v ljudski šoli prav posebno srčna zadeva vsakega pravega rodoljuba. Pred vsem pa — in to je več kot jasno — so dolžni skrbeti in potegovati se za pošten duh v naši šoli naši slovenski škofje, zastopniki tiste cerkve, kateri pristojna po božjem in zgodovinskem pravu vsa oblast nad šolo.

Naš presvetli vladika dr. Anton Bonaventura je zavzet s celo apostolsko dušo za krščansko vzgojo ne samo zato, ker je katoliški škof, marveč tudi zato, ker je pristen sin našega ljudstva, katero ljubi z odkritosrčno, požrtvovalno ljubeznijo. Na škofovski sedež je prinesel s seboj veliko idejo o zavodih, ki naj bi nudili poštene odgoje srednješolcem, a prinesel je s seboj tudi veliko ljubezen do še manjše mladine, do otrok, o katerih vé, „da angeli njihovi vedno gledajo obličje Očeta, ki je v nebesih“. Zato je precej ob svojem nastopu pokazal svoje odkritosrčne simpatije do slovenskega učiteljstva, zato je šel mednje, zato je pokladal učiteljem in učiteljicam plemenite besede na srce, vse zato, da bi jih pridobil za plodonosno, edino pravo, z duhom krščanstva prešinjeno odgajanje slovenske dece, katero on tako ljubi. Vse zato: da bi koristil otrokom, po otrocih družinam, po družinah narodu in cerkvi in državi. Vse edino zato — in edino le iz tega namena je povabil letos ljudske učitelje tudi k duhovnim vajam. A tu pa je zahrumelo ... „Pristni“ in „nepristni“ ljudski učitelji so se dvig-

¹ Cf. Die Wahrheit, I. c. pg. 408.

nili proti „nečuvenci“ zamisli škofovi. Podtikali so se škofu strankarski, sebični nameni, udrihalo se je po tovariših in tovarišicah, ki so se udeležili duhovnih vaj, vpilo se je o sramoti, ki je baje padla na „zavedno“ učiteljstvo zбоk škofovega povabila itd.

Koliko slepote, koliko temè! Vrzimo še v to temò žarek luči!

„Duhovne vaje — sramota za učiteljstvo.“ — Pečat liberalizma.

Navedli smo že na početku, kakšno sodbo je podal „pristen“ ljudski učitelj v „Sl. Narodu“ o škofovem pozivu učiteljstva k letošnjim duhovnim vajam. Duhovne vaje so — sramota za zavedno učiteljstvo, to je resumé dotične izjave, ž njimi „se je pritisknil na čelo slovenskega učiteljstva znak, da je duševno in moralno na najnižji stopinji med vsemi slojevi slovenskega ljudstva“ . . .

Ne tako, gospodje! Preudarimo to stvar trezno, razumno! Kaj so duhovne vaje? Naj se zdi naša opredelba komu čudna ali ne, kratko rečemo: duhovne vaje niso nič drugega, nego nekaj dni dobre, prave — samovzgoje. Odločen od svetnega hrušča in trušča, odločen od vsakdanjih skrbi in težav življenja, naj človek v duhovnih vajah zopet enkrat občuje samo sam s seboj in s svojim Bogom. Premišljuje naj nekoliko — o čem? O resnicah, ki so zanj naravnost — vitalne: kdo je človek? od kod je? čemu je? kaj so vse druge stvari okrog njega? kako naj jih človek rabi? kako naj dela in živi, da bode delal in živel sebi dostojno? . . . z eno besedo: premišljuje naj nekoliko o resnicah najvišje življenjske filozofije „sub specie aeternitatis“. Po ti filozofiji, katera prešini celo njegovo dušo, vse mišljenje in hotenje njegovo, presodi človek svoje preteklo življenje in delovanje, po ti filozofiji uravnaj z močnimi dobrimi sklepi svojo bodočnost. Spoznanja pa in moči si zlasti tiste dni prav goreče prosi od zgoraj z obilnejšo molitvijo in s prejemo sv. zakramentov.

To so duhovne vaje. Oni hrepeneči Avguštinov „noverim Te, noverim me“ so. Človek se trudi spoznati v njih samega sebe ter spoznati svoj izvor in svoj namen, Boga — pa se v luči tega spoznanja odgaja za prihodnjost. Kje je tu kaj sramotnega? Kje je tu kaj nečastnega zlasti za tiste, ki so pozvani, da odgajajo druge, da odgajajo nežno mladino? Ali niso duhovne vaje v največjem in najlepšem soglasju baš z vzvišenim zvanjem učiteljskim? Kako bode odgajal in prav odgajal druge, kdor se za vzgojo svojega sreca nikoli ni zmenil? Kako bode kazal pravo pot deci, kdor je sam ni nikoli jasno premislil? Kako bode prešinjnal mlada sreca z životvornimi krščanskimi resnicami, kdor se ni sam nikdar napajal ob njih vrelih, kdor ni sam nikdar okusil njih moči? Kaj tako silno povprašujete, zakaj je poleg duhovenstva presvetli knez in škof ravno še samo učiteljstvo povabil k duhovnim vajam, tako silno povprašujete, kakor bi na to vprašanje nihče odgovoriti ne mogel? Zato jih je povabil, ker ljubi slovenski narod, ker si ga

želi srečnega, a vé ob enem, da je vsa usoda vsakega naroda v rokah njegovih odgojiteljev — duhovnikov in učiteljev! Kaj, ali je mari usoda narodov v rokah tistih, ki kujejo bodisi še tako dobre zakone za njih časno in večno srečo? Toda, gospoda, zakon suponira ljudstvo, ki ga bode izpolnjevalo ali pa ne — kakor je že odgojeno! Noben še tako dober državni zakon ne bo osrečil ljudstev, ako ga ta ljudstva ne vršé, in noben, še tako slab, jih ne bo strmoglavil, ako je v ljudskih dušah dovolj moralnosti, ki vé razločevati med tem, kaj se strinja in kaj ne z božjim večnim zakonom..

Vse je na — vzgoji in vzgojiteljih. Dobrih, svoje dolžnosti zavednih vzgojiteljev želi škof svojemu narodu, zato je odredil duhovne vaje tudi za učitelje. Nič govora o „hudodelnikih“, o „propalica“, o „neznačajnejših“ — nikjer ni bilo o tem nič govora! Dolžnost učiteljskega poklica je — v z g a j a t i k r š č a n s k o. Vzgajati krščansko ne more, kdor ni sam prepojen z resnicami krščanstva, zlasti z onimi praktičnimi resnicami, ki temeljijo v razmerju med stvarjo in stvarnikom, v razmerju med človekom in Bogom. Te resnice pa nam v vsakdanjem življenju tako rade uidejo izpred oči. Treba si jih je od časa do časa obnoviti, poživiti. Najlepša prilika za to pa so duhovne vaje. Ponudimo to priliko tudi slovenskemu učiteljstvu, tako je mislil presvetli knez in škof, da se tudi ono, ki ima tako važno stališče v našem narodu, zopet poživí in prepoji z resnicami, brez katerih svoje dolžnosti blagoslošno vršiti — ne more!

Nobenega znaka sramote tedaj! Znak sramote je vtisnilo slovenskim liberalnim učiteljem le tisto, kar so vse na škofov poziv odgovarjali. Da, znak sramote in pa — odločnega liberalstva. Naj se nihče ne moti! To je zunanji pečat liberalizma: mržnja, stud do vsega, kar je zmožno dvigniti človeka v sfero nadnaravnega. Liberalizem nič nadnaravnega ne potrebuje, saj zajema svojo teorijo iz naturalizma, ki sploh taji vse, kar je razodeto-božjega.

Ta pečat so naši „napredni“ učitelji razkrili na svojih čelih vsemu svetu s svojim odurnim napadanjem duhovnih vaj in njih udeležencev. Zdaj vemo, pri čem smo. Liberalizem je v naši ljudski šoli — gorjé, ako obrodi svoj sad!

To bodi „sine ira et studio“ — nekaj luči v temò našega najnovejšega učiteljskega boja. Žal, da nobena luč ne more prav razgnati noči tam, kjer ni pravega spoznanja Njega, ki je „prava Luč, katera razsvetli vsacega človeka, ki pride na ta svet.“ (Jan. I. 9.) Današnji rod je tak, rod brez spoznanja Luči, katera je — Kristus. Današnji rod izteza svoje trudne roke rajši za laži-lučimi, ki ga čimdalje bolj speljavajo v močvirje, v pogubo. Tudi pri nas je deloma tako; naša „inteligenca“ se drví za zmotnim sijem liberalizma, a zdaj bi pa še naši „moderni“ ljudski učitelji s tem sijem radi slepili narod, kateremu so dolžni vse kaj družega, nego vzgajati ga za — liberalizem...

Nikar tako naprej! Naš narod, pravite, je veren, krščanski. Res je — a po napačno vzgojeni mladini, katero imate v rokah vi, se ves ta mali narod lahko popolnoma odtuji veri, krščanstvu. Cerkev ima od Boga obljubo, da ne bo podlegla, zašla na veke — naš narod te obljube nima.... A če naš narod propade nrafsko, versko, potem vedite, da se je tudi utrnila — zvezda njegovega življenja...

Zato pa, učitelji „bonae voluntatis“ — skupaj in na delo! V šoli mora živeti krščanski duh, v šoli mora vladati Kristus, „kateri je Bog, hvaljen vekomaj!“ (Rim. IX, 5.)

Dr. Mihael Opeka.

Čemu na katoliški shod?

Naš poziv na drugi slovenski katoliški shod v zadnji številki „Obzorika“ našel je — kolikor nam je prišlo na uho — marsikje vesel in krepek odziv. Da, čas je, potreba je, biti mora in bo! Prišli bomo od vseh strani v tolikem in še večjem številu kakor prvokrat. In še večjem! Slovesni čas — konec stoletja, časa potrebe in vedno rastoča zavednost ljudstva nam jamčijo ogromno udeležbo.

Naletel pa je naš spis tudi na pomišljavce, ki z glavo majejo in dvomijo, da bi bilo kaj kruha iz te moke. Pravijo: Razmere so sedaj pri nas tako žalostne, da katoliškega shoda ne kaže imeti ali da ga celó imeti ne moremo.

Proč s takim pesimizmom! Pesimizem, ki kakor slana pomladne cvetice mori in duši vse boljše nade in nas s tem le — zazibava v nedelavnost. Če je slabo, ne dopuščajmo, da bi bilo še slabše! In slabše bo, ako se vsestransko ne organizujemo in z vso silo v bran ne postavimo vse preplavlajoči korupciji.

Da je slabo pri nas, to smo že zadnjič spoznali, priznali, opisali. Naša inteligenca — smo rekli — naše uradništvo, naši učitelji, naši dijaki, naša mesta, naši zastopi, naši listi, naše slovstvo — kolika spačenost pri teh malenkostnih, navadnih razmerah! Danes pa še dodajamo: In naše ljudstvo, — kako že odtujeno, kako nezaupno in celo sovražno cerkvi!...

Liberalna setev gre v cvetje. Liberalizem kakor megla v jeseni lega nad mesta in — sela. Kako pa tudi delajo! Z mašino bljujejo in bruhajo na dan sovraštvo do cerkve. In to vsak dan huje! „Superbia eorum, qui te ode-runt, ascendit semper.“ Socialne demokrate, ki si v tej stvari vendar marsikaj dovolijo, so naši liberalci že davno prekosili.

Kje je še tako, kakor pri nas na Slovenskem? Ali se ni še nikdar nikjer zidala kaka privatna katoliška šola? Ali se ni še nikdar pobiralo za take

reči? Niso li tudi drugi, nemški škofje stavili enakih zavodov? Toda kje na vsem svetu so nasprotniki tako peklensko divjali in rjuli kakor pri nas? Kje je škofovska avtoriteta tako izpostavljena javnemu sramočenju kakor v Ljubljani?

Tudi drugod se časih pojavi kak izbruh sovraštva do škofov. Pri nas pa je to permanentno na dnevnem redu. Tako ostudno se menda še v nobenem jeziku ni pisalo zoper cerkev in kar je ž njo v zvezi kakor to leto pri nas. Brezdanja surovost je zavladata v liberalnem časopisju. Z lažjo, brezsrčno lažjo hočejo ubiti vse, kar jim ni ljubo. Že je jela vladati pest in si delati pravico. Lažite, lažite zoper nesramnico (katoliško cerkev), nekaj bo že obviselo! Po tem nauku, ki ga je dal Voltaire svojim zvestim, se vestno ravnaajo slovenski njegovi učenci. In res, marsikaj — se prime in obvisi! Ljudstvo molče vzprejemlje vase, veruje, odobrava, pritrjuje...

Duhovščina seveda je v prvi vrsti, na katero leté strele liberalne jeze. Udari pastirja in — dosegel boš, kar želiš. Treba jih torej moralno uničiti. Po „Narodovem“ smo mi izvrg človeštva, zmožni vsake hudobije, krivi vse nesreče v deželi, sleparji, zapeljivci ljudstva itd. itd. Cigan — pripomnil je zadnjič „Slov. List“ dobro — bi se nam smilil, ko bi ga kdo obložil s takimi priimki!

Usoda slovenskega naroda je bila od nekaj najtesneje spojena z njega svečeništvom. V borbi za narodni napredek in za gmotni prospeh, na polji šolstva, v slovstvu, na vseh poljih narodnega dela so bili duhovniki vedno v prvi vrsti. Kaj bi bil narod slovenski brez duhovnikov! Večkrat, zlasti v začetku narodnega gibanja, so bili oni edini svetovavci in voditelji naroda, kakor so ob mejah slovenskih domalega še danes. — Naenkrat pa smo postali najhujši sovražniki naroda, čigar jeza se je z vso silo obrnila proti nam. Po pisavi „Narodovi“ sodeč, ni več daleč dan, ko se bo jela med nami izpolnovati prorokba: Pride čas, ko bo vsak, ki vas umori, menil, da Bogu službo stori. In tedaj bo menda narod — srečen!!

Neradi pišemo pro domo, kakor bi se bali za svojo kožo. Toda reci kdo kar hoče: Z nami vred vera stoji in pade. Ko tedaj pademo mi, triumfirali bodo na razvalinah vere in npravnosti v deželi „pobožnih“ Slovencev.

Tako približno je sedaj stanje pri nas in tak pogled v bodočnost.

Toda, da bi zaradi tega vrgli puško v grm, pa tožeč o slabih časih udajali se brezupnemu in brezdelnemu pesimizmu?! Vekomaj ne!! Ne zavržimo upanja, da bi se ne dalo zboljšati. Vse nam je sicer nasprotno: Nasprotna nam je vlada, ki molči in mirno gleda, kar si drznega umišljajo sovražniki reda in poštenja, kako avtoriteto izpodkopavajo, ljudstvo zapeljujejo in ščujejo, mladino pohujšujejo; nasproten nam je kapital, ki je v rokah naših nasprotnikov; nasprotna „inteligenca“, ki v svoji domišljavosti neče poznati nobenega gospoda nad seboj; nasproten duh časa, ki teži vedno silneje po tem, pa bi se popolnoma osvobodil od Boga; nasprotno vse, kar se v svetu kaj šteje in velja, — Bog pa je z nami! Eno tolažilno in bodrilno besedo čitam v knjigi Modrosti: Creavit enim (Deus), ut essent

omnia et sanabiles fecit nationes orbis terrarum.¹ Ozdravljive je Bog ustvaril narode na zemlji! — —

Poglejmo na primer — da se postavimo iz idealne višave na konkretna tla — na Dunaj. Ni treba na dolgo opisavati; stvar je znana. Dunaj pred trideset leti in danes, — kako gorostasen razloček! Kakor raztrgana prezirana reva, ki tava po mestnih ulicah, se ogiba širokih cest in išče stranskih potov, ker se vsakdo izpodtakne ob njej in zadere nad njo, tak je bil položaj cerkve in katoličanov v oni dóbi na Dunaju. Vse versko življenje se je skrilo in zaprlo v maloštevilne cerkve, ki so bile tudi večinoma prazne, duhovnik se skoro ni smel pokazati na ulici, v javnem življenju je vladal neomejeno liberalizem, liberalci, v prvi vrsti judje, so bili gospodje.

Danes se dunajski moške s ponosom imenujejo kristjane, od leta do leta se bolj vračajo k praktičnemu krščanstvu, žene dunajske so organizovane, katoliško društveno življenje je lepo razvito, v Marijinih družbah se zbira inteligenca in mladina, cerkve postajajo premajhne, novi veličastni hramovi božji se stavijo, v javnih zastopih vladajo krščanske večine.

Seveda tudi danes ni vse zlato na Dunaju. Popolnoma ne bo dobra stvar nikdar zmagala na zemlji in hudobija ne bo nikdar mirovala, dokler ne bo Bog naredil konca tej veliki komediji na svetu. Vendar poleg vse pomankljivosti je napredek v primeroma malo letih velikanski. To pa se ni zgodilo samo s pobožnimi željami, ampak z velikim naporom in z enako veliko energijo.

Da se tudi pri nas izvrši preobratna boljše, treba nam istega napora in iste — energije! Bog, ki je z nami in ki nas bo podpiral, ne bo tega storil brez nas. Vse sile treba napeti, vse dobre moči v narodu zbrati in na delo poslati. In da se tega dela loti ter je izvrši, to je po našem mnenju visoka naloga katoliškega shoda. Tako pojмимо mi poklic in smoter katoliškega shoda. Zares velika naloga, ogromno delo, pa ne smemo se ga strašiti! Pridimo na shod v veliki množini, pa pridimo tudi — z velikim požrtvovalnim srcem!

Sedaj pa velja pripravljati se zanj. „Na delo torej! Posamezniki, ki imate katoliško srce v prsih, in korporacije, društva katoliška, zavedajte se svoje dolžnosti, ki jo imate do katoliškega shoda! Vsak pripomózi po svoje, da se kar najlepše pa tudi najuspešnejše izvrši.“ Tako smo klicali že zadnjič proti koncu.

Tudi mi želimo po svoje pripomoči k temu. Zato naj se nam ne zameri, da začnemo danes razpravljati nekatere stvari, ki se bodo obravnavale na katoliškem shodu. S tem bomo pripravljavnemu odboru pripravili že nekoliko materiala, ki ga bo imel obdelavati. Nikakor pa mu nečemo s tem kaj predpisavati, marveč le v blagohotno uvaževanje predlagamo svoje misli. Drugi bodo povedali zopet kaj drugega, morda boljšega. Omnia probate, quod bonum est, tenete!

¹ Modr. 1, 14.

Za podlago pri drugem katoliškem shodu nam bodo seveda resolucije prvega shoda. Na njih podlagi moramo delati, da se — kakor je prav rekel dr. Šušteršič — prihodnji shod vrši v istem duhu, kakor prvi, takorekoč kot njega organično nadaljevanje.

S tem pa ne mislimo reči, da se mora vse prav na isti način goditi, kakor se je pri prvem shodu.

Zadnjič smo vložili temelj; izpovedali smo svoja načela in izrazili svoje težnje, ki so zapisane v resolucijah. Marsikaj smo že tudi izvedli, — še več pa nas čaka.

Sedaj zidajmo na temelju dalje, to se pravi: premišljujmo, kako bi mogli načela in težnje svoje čim prej in čim bolje udelejševati. Ob kratkem lahko znova naglasimo težnje in načela; kar in kolikor razmere časa zahtevajo, spremenimo in dodamo, toda — če smemo naravnost povedati — preveč se nikar ne mudimo z mnogoštevilnimi resolucijami. Za tem bolchajo mnogi podobni shodi. Naš shod pa bodi praktičen! Kaj bi govorili: tole in to bi bilo lepo, tegale si želimo, to bi radi imeli! Raje recimo: Tole hočemo storiti. Gotovo moramo biti v načelih jasni in edini; a nasprotniki naši se načel samih kaj malo bojé. S fakti jim odgovorimo!

To ni misel samo naša, marveč smo jo slišali od več strani. Pa da jo podkrepimo, zapišimo sem resnobne besede, ki jih je med drugim v svojem govoru na prvem slovenskem katoliškem shodu govoril bivši naš knez in škof, sedaj nadškof Jakob kardinal Missia: „Tretji vzrok mojega pozdrava — Hvaljen bodi Jezus Kristus! — bil mi je ta, ker nam spomin na Jezusa Kristusa kaže tudi na križ, na katerem je umrl, in ker nas s tem uči, ne samo v srcu gojiti lepih željâ, ampak tudi delovati, vztrajno delovati za njih uresničenje. Ta spomin na Kristusa križanega kliče nas ne k mirnemu počitku, ampak na trudapolno, vztrajno in požrtvovalno delo. In verujte mi, da ni nepotreben tak klic in tak opomin; ker posebno v naših časih — in to velja tudi o marsikaterih shodih — se sicer veliko govori, a dostikat prav malo stori. Veselimo se sicer, če se kaj dobrega stori; radostno priznavamo, če kdo drug gre naprej in naudušujemo se. A besednjasta naša naudušenost nam kaj rada utihne, kadar se tudi nam kliče: Na delo! Le premnogokrat vidimo sicer in odobrujemo to, kar je dobro, in vendar ga le ne storimo, ampak se prav polovičarsko, plašno in malo junaško odtegujemo temu, kar zahteva kak večji napor. Kotorej rečemo: Hvaljen bodi Jezus Kristus! predočujemo si onega, katerega življenje je bilo delo, eno nepretrgano delo. Delo naše mora biti vztrajno in zato odločno in požrtvovalno; in to, če treba tudi do križa, kakršno je bilo delo Kristusovo!“

Tem besedam iz ust modrega cerkvenega kneza nimamo kaj dodajati. Imejmo jih pred očmi vsi pred, med in zlasti po katoliškem shodu.

Osnujmo si torej na katoliškem shodu projekt našega dela, in sicer toliko dela, kolikor ga res upamo izvesti v nekaj letih, recimo morda do prihodnjega katoliškega shoda. In to bo dela toliko,

da bo zahtevalo vseh naših moči. Potrebe so na vseh plateh. Napeti nam bo sile do skrajnosti, da jim bomo kos. Zares: delo naše mora biti vztrajno, odločno, požrtvovalno, in če treba tudi — do križa!

Poglejmo sedaj to delo nadrobneje!

Preden pa se podamo k posameznostim, naj govori še enkrat prevzvišeni kardinal Missia: „In kakšno je bilo to delo? Molil je, trudil se je. Molil, ko še ni nastopil dan; molil in se trudil, ko je oznanjeval kraljestvo božje; molil, trpel in se trudil do smrti, dokler ni dovršil svojega poklica. Tako mora biti tudi naše delovanje, ako hočemo, da je uspešno. Pred vsem mora biti združeno z molitvijo.

„Dandanes, kakor sem omenil že preje, se sicer veliko govori, že tudi marsikaj stori. A eno, se mi zdi, se pri vsem tem preveč prezira in premalo ceni in to je: molitev. Ne pozabimo, da je prvo delo Kristusovo na tem svetu bila molitev, ne pozabimo, da je zadnje delo njegovo na križu zopet bila molitev. Odtod mora priti vztrajnost in blagoslov tudi našim naporom; preziraje pa molitev, bomo morali tožiti tudi mi: Vso noč smo delali in nismo nič ujeli!“

Kar je tu rečeno splošno, velja tudi z ozirom na katoliški shod sam. Fiat applicatio! In ne še-le tiste dni, ampak že prej zdihujmo mnogo, da bi bilo to za vsega naroda bodočnost prepomenljivo podjetje, drugi slovenski katoliški shod, prebogato blagoslovljeno:

Emitte spiritum Tuum et creabuntur et renovabis faciem terrae!

Naše časopisje.

Na prvo mesto devamo časopisje. Zakaj? Zato ker v boju za naša načela zavzemajo prvo mesto. To so naša glasila, zastopniki naših idej, naši prvobojevniki. Čim boljši so, tem bolje zastopana naša načela in čim bolj so razširjeni, tembolj so razširjena naša načela. Kolikor so razširjeni naši listi, toliko imamo tál pod seboj. Zato po listih lahko sodimo stranko samo, koliko je delavna in močna. S temi preprostimi pa nepobitnimi resnicami, somišljeniki, računajmo, ako bomo govorili o časopisju. Stranka, ki hoče uspevati, mora obračati vso pozornost na časništvo in tudi kaj žrtvovati zanj.

Toda preden govorimo o svojem, govorimo rajši o nasprotnem časopisju. „V dolžnost naj si šteje vsak katoličan zatirati vse veri sovražne časnike in jih nadomeščati z dobrimi.“ Tako govori resolucija s prvega katoliškega shoda. Prav tako! Toda, da je naša dolžnost zatirati slabe liste, v tem smo edini. Drugo in važnejše vprašanje, na katero si moramo odgovoriti, je: kako?

„Otroci sveta so modrejši v svoji vrsti, kakor otroci luči.“ Te sveto-pisemske besede so nam na misli skoraj vsak dan, ko premišljujemo javne razmere po širokem svetu ali pa le pri našem narodiču. Če pa veljajo sploh v vsakem oziru, veljajo posebno v časništvu. Otroci sveta, sovražniki imena

krščanskega: liberalci, socialni demokrati, framasoni, zlasti pa judje, ti poznajo moč tiska in to moč dobro porabljuje v svoje črne namene. Anti-krščansko časopisje, žal, povsod nadkriljuje krščansko. In zato vladajo v javnem življenju! To je rak-rana krščanskih narodov, katere so si pa katoličani deloma sami krivi, ker preveč podpirajo sovražno in premalo kultivirajo svoje časopisje.

Mi katoliški Slovenci gledé časopisja nismo ravno dosti na slabšem v primeri z našimi nasprotniki. Da, nadkriljujemo jih v vsakem oziru — za znanstvo imamo „Katol. Obzornik“, za leposlovje ilustrovani „Dom in Svet“, za mladino „Vrtec“ z „Angeljčkom“ itd. v vsem — razen dnevnika. Dnevnik ima pa v naših dneh, ko vse politikuje in malokdo globlje misli, največji vpliv. Da, edini dnevnik od vraga vpliv vseh drugih listov. Odtod prihaja skoro vse zlo. „Narod“ — smo rekli — načeluje v boju zoper cerkev in diktira javno mnenje; tisočeri deklamujejo, kar so se iz njega naučili. In to je vzrok, da se na tem mestu znova bavimo ž njim.

O njegovem delovanju smo že govorili. Čemur se moramo čuditi, je to, kako mu bravec izpregledujejo vse, karkoli si drzne! „Nečuveno je“ — pisal je meseca novembra nekdo iz Vestfalskega v „Slov. listu“ po vsej pravici — „nečuveno je, da se najde na Kranjskem še človek, kateri bere „Sl. N.“ in si pusti svoj zdravi razum kvariti po takih lažeh; nečuveno je, da se ne vzdigne ves slovenski narod proti taki grdobiji, ki onečaščuje celi narod javno pred celim svetom, tako da smo Slovenci sovražnikom v posmeh, drugim pa v pomilovanje.“ Da, nečuveno je in vendar — je! Da more pri nas Slovenci eksistirati list, kakršen je „Narod“ in da ima celo toliko veljave, to je znamenje naše globoke propalosti. Znamenje je, da ljudje nimajo nič več čuta za resnico in pravico, za čast in poštenje. Kako so ljudje v tem oziru neobčutni, kako nagnjeni k slabemu! Pravijo sicer, da prehudo počne, da se ne ujemajo v vsem ž njim, končno pa le vse mirno prebavijo, s čimer jih pita, in gonijo sami to, kar so iz njega pobrali. V verskem oziru: naj smeši kristijanu najsvetejše reči, proslavlja pa poganstvo in luteranstvo, vendar ljudje, ki se štejejo dobre kristijane, ljudje, ki čepé vsak dan v cerkvi, ne najdejo v njem „nič takega“! V narodnem oziru: naj zagovarja zvezo z Nemci, naj uganja najhujšo nemškutarijo, on ima patent na absolutno narodnost. Naj se giblje v najskrajnejših nasprotjih, to ne moti njega in njegovih zvestih bravec. Kaj je n. pr. že vse pisal za in proti krščanskemu socializmu! Lani, ko se je imela vršiti delavska slavnost, je delavce hinavsko zagotavljal svojih simpatij; to leto, ko se je res vršila, jim je zabavljaj na vse grlo. Normalen človek bi mislil, da se bo vendar ženiral danes pobijati to, kar še vsi pomnijo, da je včeraj zagovarjal; a kaj, naj je belo ali črno, kakor v trenutku kaže, tako se zapíše, samo da se doseže namen. Socialna demokracija je po svojem bistvu direktno nasprotna liberalizmu, pa kolikokrat se je že bratil ž njo. In takih nasprotij — nebroj! Dosleden je samo v pobijanju „klerikalizma“. Nemci, nemškutarji, socialni demokratje, judje, Dreyfus, št. 13, luterani, pogani, mohamedani, cigani — vse pošteno, samo katoliški cerkvi ni priznal še ene

dobre lastnosti. Za svoje kozle, ki jih neprenehoma strelja, odškoduje svoje naročnike z raznimi pikantnostmi, pa so potolaženi. Koliko fletnih historije jim pa nabere, in to mika ljudi! Čez „farje“ malo pozabljati, to je svet že od nekdaj rad poslušal!

Kako lahko stališče, kako lahko delo imajo ti ljudje! Vse, kar morem, to smem, — to jim je edino moralno pravilo. Da se le srečno izmuzne državnemu pravniku in kazenskemu zakoniku; če je res ali ne, če se komu krivica dela ali ne, kdo se bo brigal za take malenkosti!

In tako prihaja „Narod“ neovirano v stotine krščanskih slovenskih rodbin in dan za dnem zanaša vanje strup svojega sovraštva do vsega božjega. In to gre vedno dalje, vedno širje med maso ljudstva, vedno globlje v srce in kri našega naroda. To ne more biti brez posledic . . .

Ali pa nismo tudi mi sami krivi „Narodove“ brezmejne predrznosti?

Nam se vidi, da mu pripisujemo deloma preveliko, deloma premajhno veljavo. Preveliko! Če „Narod“ koga napade po svoji stari lažnivi navadi, tedaj se čuti žaljenega. Sramota za moža! (Pri tem mislim na napade manjše važnosti, ne kaj takega, kakor je bilo zadnjič proti dr. Šušteršiču.) Kar se mene tiče, povem odkrito, da sem absolutno neobčutljiv za to, kar „Narod“ o meni pravi. Nikdar se nisem še jezil nad tem, nikdar zagovarjal, pa s tem tudi še ničesar izgubil. Če me idočega mirno po cesti začne zmerjati in s priimki obkladati cigan, ali se čem prepirati ž njim in mu odgovarjati? Molčé grem mimo in ga pustim, da se izvpije. — Preveč veljave mu pripisujemo, ker le preradi poprašujemo ali pogledamo, „kaj „Narod“ pravi“. Ne brati ga niti iz radovednosti; ne v roke vzeti, da se ne umažeš ž njim! Beró naj ga edino le tisti, ki ga morajo, in zavračajo takrat, ko ima res kaj škodovati bodisi posameznikom bodisi dobri stvari sami. Tedaj pa odločno in krepko!

Premalo veljave mu pripisujemo, ko mirno gledamo, kako da se razširja in nam narod kuži. Doklej bomo še trpeli to pogubno početje? Quousque tandem — kakor je zagrmel Ciceron nad Katilinom — abuteris patientia nostra?! Doklej bo še zlorabil našo potrpežljivost? O r g a n i z u j m o s e p r o t i „N a r o d u“! In kar velja „Narodu“, velja i o „Rodo-ljubu“. Ali ne moremo? Kdo pa „Narod“ navadno naroča? Razen uradnikov in učiteljev, ki so glavna opora liberalizmu, navadno gostilničarji in trgovci. To so ljudje, ki živé le od ljudstva — smemo še vedno reči — večinoma našega vernega ljudstva. Oni nas bijejo v obraz, mi pa seveda jim pridno nosimo naše groše. Poznam v več krajih gostilne, ki imajo „Narod“. In ravno tja zahajajo naši ljudje prav pogosto. Nobeni živi duši ne pride na misel, da ne bi šel zaradi „Naroda“ noter. Potem ni čuda, da je pisal „Narod“ pred kratkim: „Hvala Bogu, da nam je dal tako neumne nasprotnike.“(!) Kdor ima „Narod“, se druži z našimi sovražniki, torej je sam naš sovražnik. Ne prestopite praga njegove hiše! Seveda bi ne izdalo kaj prida, če bi samo duhovniki tako začeli. Tudi ljudstvo mora tako. Poznam kraj, kjer si kmetje, pristni, priprosti pa zavedni kmetje sami odgovarjajo: Sem ne gremo, tu imajo „Narod“! Kjer pa ljudstvo te zavesti nima, se mu mora vzbuditi. Res

je že med ljudstvo zašel liberalni strup, vendar lahko rečemo: večina je le še vedno vdana cerkvi in ceni svojo vero nad vse. V ljudstvu tiči skrit velik kapital, velika moč. Ta skriti kapital treba dvigniti, to spečo moč vzdramiti, zbrati, izvabiti. Vse ljudstvo moramo organizovati! Da bi tega ne smeli? Nož nam nastavlja na vrat, in mi bi se ne smeli braniti? Berite v morali poglavje de defensione iniusti aggressoris. Tam beremo: „*Licetum est, non tantum vitam, sed bona etiam ad eam honeste agendam necessaria contra iniustum aggressorem defendere servato moderamine inculpatae tutelae.*“ Torej kakršnokoli dobrino je dovoljeno braniti pred napadovavcem, da se mu le večja škoda ne zgodi, kakor je treba, da se obranimo svoje škode. Naši ljudje so večinoma konsumenti, nasprotniki pa producenti. In konsumentom se producentov ni bati. Vemo, da bodo zaradi tegale zagnali grozovit krik. Kdo pa je kriv? Zakaj nas izzivljejo, zakaj hujskajo zoper nas? Da pa ne bodo rekli, da hočemo uničiti trgovce in gostilničarje kot take, bomo podpirali druge, in tudi tiste, ki so imeli „Narod“ pa ga opustili. Kdo more od nas zahtevati, da bi podpirali tiste, ki nam nasprotujejo?! „Dragih nam nek-daj svetinj teptali ne bodemo v blato, kar nam novi sedaj, krivi proroki velé.“ Ne teptali, ne dali teptati! Čim pohlevnejši smo mi, tem bolj jim rase greben. Bodimo delavni in brezobzirni — tako je pisal dr. Mahnič v „Katoliku“ — kakor naši nasprotniki!

Kakor pa dosledno preganjamo slabo, tako pa tudi povsod odločno zahtevajmo naših listov! Tako ravnajo nemški krščanski socialci in — napredujejo. Pred par dnevi sem v svoje veliko veselje slišal iz ust moža, ki so mu razmere lahko dobro znane, da se judovski „Preši“ zadnja leta znatno krči število naročnikov.

Torej še nekaj besedi o naših listih!

Množina listov ne odločuje. Toliko jih mora biti, da zadostujejo vsem potrebam. Kar jih je več, dobro stvar bolj ovirajo kakor podpirajo. Če imamo namestu dveh listov, ki imata približno isti smoter, samo enega, tedaj se porabi manj truda, manj časa, manj materiala, manj moči, manj troškov, uspeh pa je skoraj isti. Ko bi se sodelujoče moči obeh listov združile samo pri enem, koliko bi se list izboljšal, naročnikov pridobilo, truda in troškov pa prihranilo. Ostale moči bi se lahko drugod porabile. Ker smo revni, bodimo skromni! „Arme Leute kochen mit Wasser.“ In to me je nagibalo, da sem lansko leto na občnem zboru Leonine nekam nerodno, toda z dobrim namenom, govoril za to, da bi se nekateri sorodni si listi združili.

Glavna stvar je, da je naše časopisje organizirano; za posamezen list pa je zopet glavna stvar, da je organizirano njegovo sotrudištvo.

Pred vsem nam je potreben dober dnevnik. Naš dnevnik je „Slovenec“. Nič kaj lahko ne pišemo o „Slovincu“. Vemo, da kritikov ne pogreša toliko kot sodelavcev in vemo tudi, da je prvo lažje kot drugo. Le to rečemo: vsestransko dober dnevnik, ki more vsaj tekrovati z nasprotniškim, če ga že ne nadkriljuje, gospodje, to je *conditio sine*

qua non našega napredka! Inače bomo vedno zadaj. Zastonj se jezimo nad „Narodom“ in nad tistimi, kateri ga beró, če nimamo lista, ki bo „Narod“ tem, kateri so se mu odpovedali, popolnoma nadomeščal. Liberalni list že itak bolj čislajo kakor katoliškega, samo zato ker je liberalen, če je tudi slabše urejevan, koliko večjo veljavo bo še imel, če je urejevan bolje! Ponavljamo: Stranka, ki hoče uspevati, mora obračati vso pozornost na časništvo in tudi kaj žrtvovati zanj! Istina je: Gospodje, ki so bili doslej pri „Slovencu“, so storili, kar so mogli. Toda dnevnik, če hoče vsestransko ustrezati, ta zahteva nekaj moči!

„Slovenec“ bodi: Prvič odločno, radikalno naroden; zasleduj in preganjaj nemškutarijo, v kateri še tako globoko tičimo, iz vseh kotov.

Drugič odkritosrčen na vse strani, tudi lastni stranki in nje pristajšem nasproti! Bolje, da si svoje napake sami očitamo, kakor da nam jih oponašajo nasprotniki. Kako nam je ugajalo, ko je tamle enkrat „Slovenec“ moško zaklical: Na dan ž njimi! Z ljudmi, ki nas kompromitirajo pred svetom, ki niso vredni, da se štejejo med nas, nadan ž njimi! Tako se govori! Kaj bi cela stranka odgovornost nosila in trpela zaradi grehov posameznika! Seveda se mora vzeti ta naš nasvet cum grano salis. Ne mislimo, da bi morali vselej s cepcem pokazati na napako; včasih zadostuje migljaj: to je napačno in naj se popravi! S tem se bomo očistili in to bo dalo dobri stvari ugled. Kako lahko bomo nasprotnikom krepko v obraz pogledali!

Drugih lastnosti dobrega lista in dobrega dnevnika ne bomo naštevati, saj gospodje sami dobro vedó. Mimogredé omenjamo, da bi tudi v upravnishtvu moralo marsikaj se izboljšati. Ene lastnosti samo še hočemo omeniti: „Slovenec“ ne bodi preduhovniški! Životopisi duhovnikov, duhovniške slavnosti in kar je takega, naj se bolj na kratko opravijo. Bodimo praktični kristijani, bodimo vneti katoličani, toda ne bodimo klerikalni (v pravem pomenu besede). To lajike odbija. V javnosti je bolje, da se duhovniki nekoliko umikamo v ozadje. Ko smo sami med seboj, tam se pogovorimo o svojih stanovskih zadevah.

Zato pa je potrebno, da imamo svoje glasilo. In to je bil že nekaj let naš ceterum censeo: Svoje glasilo! Učitelji imajo dvoje, pravniki je imajo, delavci, kmetovavci je imajo, čebelarji je imajo, — kako bi mogli mi brez njega biti? Želeli bi bili, da bi bil ta list izhajal v Ljubljani, kjer je središče slovenskih škofij, toda ni ga bilo mogoče v življenje poklicati. No, tedaj so se zganili gospodje v Mariboru. Naša želja je le ta, da bi ustrezal in zadoščal vsem stanovskim našim potrebam, potem pa naj bi se ga oklenili vsi slovenski duhovniki.

Poleg dnevnika trebamo dobrega lista za ljudstvo. In takega imamo! To je naš „Domoljub“. O tem nimamo drugega reči, kakor da naj se razširi le še bolj in bolj. Enajst tisoč, — no čedno številce! Toda enajst bi jih še lahko bilo. Menite, da bi bilo preveč? Kakor se je Mohorjeva družba razširila v zadnjo gorsko faro, kjer je vpisana vsaj vsaka druga hiša, ravno tako lahko „Domoljub“. Toda Bog varuj, da na škodo Mohor-

jeve družbe! Družba zalaga naše ljudstvo z berivom naenkrat za dolge zimske večere, „Domoljub“ pa redno vsakih štirinajst dni sproti za celo leto. In kakor si družbine knjige skupaj naročamo, enako „Domoljuba“. Morda mislite, da bi bilo to preveč beriva za naše ljudstvo? Ah, ne dajmo si s takimi pomisleki opraviti, ako hočemo, da nas ne prehité naši nasprotniki!

Kar pa velja o „Domoljubu“ na Kranjskem, isto velja o drugih dobrih pokrajinskih listih po dotičnih pokrajinah. Vsem želimo najboljšega uspeha.

O drugih listih ne bomo govorili posebej. Spominjamo samo resolucije s prvega katoliškega shoda, ki priporoča „stalen središčni odbor katoliških urednikov in katoliško-zavednih vplivnih gospodov, ki naj bi določeval smer v glavnih političnih vprašanjih, da se med katoliškimi listi ohrani toli potrebna edinost“. Ker doslej v istini do tega ni prišlo, smo hoteli nasvetovati, da naj bi se to zgodilo vsaj ob drugem katoliškem shodu samem. Sedaj smo pa ravnokar slišali, da se ima vršiti časnikarski sestanek tudi to leto o božiču o priliki delavskega shoda. Vendar, zakaj se ne bi ob katoliškem shodu naši časnikarji zopet zbrali? Pravijo, da je bolje dvakrat kot nobenkrat.

Ne sme nam pa biti zadosti, da dobre liste le imamo, temveč treba tudi, da jih razširjamo, naročamo in čitamo. Z vso zgovornostjo in požrtvovalnostjo moramo za to delati. Kdo ne vé, da ljudje za slabim kar tiščé, dobro pa jim je treba usiljevati? Ljudem se mora ponuditi prilika, da pridejo k dobremu berivu ali če je treba, jih celo posiliti ž njim. Kako delajo v tej reči naši nasprotniki, liberalci in socialisti? Liste prodavajo po prodajalnicah, pošiljajo zastonj na dom, tlačijo v žepe itd. Bodimo mi vsaj pol toliko agilni! Po vseh mestih, trgih in drugih večjih krajih morajo biti društva, ki skrbé za dobro berivo. Udje naj bodo dvojni: nekateri za manjšo ceno, ki hodijo brat v društvene prostore; za večjo drugi, katerim se pošiljajo listi na dom. Cena bodi kar mogoče nizka. Donašanje na dom naj se vrši v določenem redu, po katerem naj se udje pravično vrsté. Bolj branih listov, zlasti dnevnika, bodi naročenih po več izvodov. Društvo mora imeti tudi knjižnico.

Toda kdor je kdaj tako knjižnico sestavljal, vé, kako je to težko, skoro nemogoče. Ali hočeš v knjižnico uvrstiti same Mohorjeve knjige in druge podobne, katerim nedolžnost že na obrazu bereš? Kaj pa Jurčič, Levstik, Erjavec, Stritar itd., ali naj so popolnoma izključeni iz naših knjižnic? Če jih pa hoče knjižničar porabiti za svojo knjižnico, ne kaže mu drugega, kakor da vse sam prebere in se prepriča, če jih sme z mirno vestjo ljudem v roke dati. Revež! Rajši vse pusti pri miru. Zato vemo, da nimamo nobene ljudske knjižnice, ki bi bila vseskozi poštena pa količkaj popolna. Skrajni čas je, da se stori, kar se je na prvem katoliškem shodu reklo: „naj se sestavi odbor večših mož, ki naj vestno presodijo in ocenijo vse slovenske knjige ljudstvu in mladini namenjene, oziroma dosedanje zanesljive ocene nadaljujejo in izpopolnjujejo, da se slabo blago odstranjuje, tembolj pa razširjajo res dobre knjige. V tem zmislu naj se poskrbi tudi posebna izdaja slovenskih klasikov za odraslo mladino.“ Odbor naj torej knjige presodi,

izdá klasike in sestavi imenik vseh odobrenih knjig. Stara dobra dela, ki so pošla, naj se drugič natiskajo.

Tudi na to delo tedaj naj se gre ob drugem katoliškem shodu. Potrpežljivo resolucija čaka že osem let na papirju, da bi jej kdo k življenju pomagal. Usmilite se je!

S tem smo o tem poglavju domalega povedali, kar se nam je zdelo potrebno v naših razmerah. Kdor vé kaj boljšega, se mu radi uklonimo, ako ne, delajmo na to, da dobé te misli — življenje!

Vzgoja in šolstvo.

Druga fundamentalna stvar, največje važnosti za našo bodočnost, o kateri moramo govoriti na drugem slovenskem katoliškem shodu, je zadeva, ki jo bomo obravnavali v tem poglavju. Vzgoja in šolstvo smo zapisali na čelo. Zakaj?

Zdi se nam, da navadno le preveč o sami šoli govorimo. In vendar od sedanje državne šole nimamo mnogo prida pričakovati. Koliko smo že o tem govorili, koliko resolucij sklenili in peticij podpisali, — toda stvar je tam, kjer je bila! Niti v verskem niti v narodnem oziru nam ne izpolnijo naših najponižnejših želja. Tisti, ki imajo moč v rokah, so slepi in gluhi za naše zahteve. Sami pa tudi ne moremo odpomoči vsem svojim željam gledé šolstva.

Zato obrnimo svojo pozornost na mladino izvun šole! V šolo so nam vrata zaprta; domača vzgoja je polje, ki je vsaj deloma še odprto našemu vplivu. Da, na domačo vzgojo smo preveč pozabili in jo vsled tega zanemarili, a vendar je domača vzgoja največje važnosti. Dobra domača vzgoja otroka utrdi v dobrem, da se mu vtiski otročjih let težje izbrišejo iz srca, in s tem paralizira slabi vpliv šole; slabe domačo vzgoje nasproti pa ne more nadomestiti nobena še tako dobra šola. Da mladina tako podivjava, zlasti po mestih, krivo je marsikaj: slaba šola, slaba družba, slabi zgledi, slabo berivo, toda največ je kriva — slaba domača vzgoja.

Kako pa mnogi stariši tudi ravnaajo z otroki! Kaki principi gledé vzgoje veljajo in vladajo v marsikateri družini! Vzgoja se ravna po končnem smotru, ki ga ima otrok doseči. In kake pojme imajo mnogi o tem končnem smotru! Nekateri imajo otroke samo za nekako igračico; slepa ljubezen jim je edino vodilo pri vzgoji; vse jim dovoljujejo, vse pregledujejo, vse ustrezajo; obožavajo in mehkužijo jih. Drugi ravno narobe. Otroke imajo samo za delo in zaslužek; jeza, vpitje, zmerjanje, kletev, brezmiselno pretepanje so pogosto edina vzgojna sredstva. Ne grajamo niti tega, da stariši otroke ljubijo, niti, da jih porablajo za zaslužek, samo enostranosti in pretiravanja ne moremo hvaliti. Nekateri stariši samo na to mislijo, kako bi otroka h kruhu spravili, drugi, kako svojim hčeram bogate in imenitne ženine dobili itd., in —

po tem končnem smotru se ravna vse vzgojevanje. I prvo i drugo sme in deloma mora biti, toda pravi končni smoter to ni in zato ni prava vzgoja, ki se ozira samo na ta smoter.

Človeka izpopolnjevati, slabe nagibe v njem zatirati, dobre kali pospeševati in podpirati in tako otroka usposablјati, da krepostno živi ter doseže končni od Stvarnika mu zastavljeni namen — ta edino pravi vrhovni smoter krščanske vzgoje imajo redki pri vzgajanji v tej meri pred očmi, kakor bi trebalo. Vsi drugi sicer dobri nameni morajo biti temu podrejeni.

Tako se greši pri vzgoji na vse mogoče načine. Seveda ne more na- pačna vzgoja dobrih sadov roditi.

Kako te razmere zboljšati, to je seveda težje povedati, kakor konstatirati nedostatke. Pred vsem je treba ljudem več poduka o tej stvari. Kdo naj jim ga dá?

Ena misel naša je ta: Krušna mati slovenskega naroda, družba sv. Mohorja, naj izdá v kratkem dobro, poljudno pisano knjigo o krščanski vzgoji. Pred leti že se je bil nekdo ponudil družbenemu odboru, da je pripravljen spisati tako knjigo. Pa so mu odgovorili — potem ko je bil trikrat prosil odgovora — da ne. Razlogov niso povedali. Po naši misli pa je taka knjiga poleg apologetike, katera naj bi le kaj kmalu izšla, našemu ljudstvu najpotrebnejša. Knjigo o umni živinoreji je družba že dvakrat podala svojim udom; mislimo, da je čas, da bi se tudi enkrat povedalo, kako se izrejajo — ljudje! To naj bi bila ročna knjiga slovenskih starišev. Tiskalo naj bi se je še več, kakor šteje družba udov, da bi si jo lahko naročili tudi zakonski — neudje. V vsaki slovenski krščanski hiši naj bi jo imeli. Novoporočencem naj bi se dala v roke, da jo beró, in morda bi se tudi lahko vprašalo, če so si iz nje kaj zapomnili.

Prepričani smo, da se bo to nekaterim, ki se jim zdi neumno vse, kar ni šablonsko, zdelo nepotrebna in neumna novotarija. Nam se pa nikakor ne zdi tako neumno.

Vzgoja je vendar neskončne važnosti za posameznika, za cerkev in za narod. Kako bo pošteno živel, kdor ni bil dobro vzgojen? Kako bo pa prav vzgajal, kdor se ni učil? Quomodo ergo invocabunt, in quem non crediderunt? Aut quomodo credent ei, quem non audierunt? Quomodo autem audient sine praedicante?¹ Mar se vzgajanja ni treba učiti? Ars artium, umetnost vseh umetnosti, imenuje sv. papež Gregorij dušno pastirovanje. Kaj pa je vzgoja drugega kakor dušno pastirovanje? Umetnost vseh umetnosti — in nič se je ne učiti! Vzgojevalec je kipar, ki mora narediti iz neotesanega hloda natančno izrezljano podobo. Kak kip bo naredil človek, ki se tega ni nikjer učil!

Zato se morata učitelj in katehet, ki imata z otroki opraviti, učiti pedagogike in narediti izkušnjo iz nje. In vendar imata z otroki mnogo manj opraviti, kakor oče in mati. Ta dva pa se je nikjer ne uči; prepuščeno je

¹ Rim. X, 14.

njima, da ravnata edino po svoji pameti ali — nespameti. Odtod taki sadovi.

Jasno je, da se je treba učiti vzgajati, pa prav vzgajati. Naša vzgoja sloni le preveč na modernem materialistiškem naziranju sveta. Uživaj! to je mnogim glavno in edino načelo in vodilo v življenji in pri — vzgoji. Mlademu bitju se mora vselej in v vsem ustreči in postreči. Odtod taka pomehkuženost. Trebalo bi se nam nekoliko od Špartanov učiti. Vrnimo se nazaj k naravi, k preprostosti!

Menite li, da je tako pomehkuženje izmlada sreča za otroka? Človek, ki se ni nikoli učil kaj zatajiti se, kako težko živi! Srečen je, kdor je zadovoljen. Zadovoljen pa je tem prej, čim manj ima potreb. „Ko bi ne bil Aleksander, bi hotel biti Diogen!“, ta beseda velikega Aleksandra ima nekaj v sebi!

Ali se ne greši proti tej resnici morda celo po nekaterih zavodih? Ako se otrokom vse postreže, da jim ni treba postiljati, pometati, pomivati, se s tem razvadijo in ne bodo nikoli za rabo. Otroci naj se učé ponižnosti in pokorščine in dela. Noblesa, komoditeta, to pride lahko pozneje samo ob sebi, če so razmere za to. Lehko bi o tem kaj iz svoje skušnje povedali, pa za danes bodi tega dovolj.

Ker smo ravnokar govorili o družbi sv. Mohorja, recimo še eno o njenih knjigah in o izdavanju dobrih slovenskih knjig sploh. To bi sicer spadalo boljše v prejšnje poglavje, toda tudi sem se dobro podá.

Kolikokrat smo že govorili o brošurah, ki naj bi se izdajale in razpečavale med našim ljudstvom, da mu razjasnjujejo časovna pereča vprašanja in poučujejo o raznih časovnih potrebah. Takih brošur imajo Nemci na stotine. Pred enim letom ali kaj se je obetalo, da hoče izdati Gospodarska zveza ali kdo že pouk o gospodinjstvu in drugih sorodnih rečeh z naslovom „Domača sreča“. Pa do danes še ni zagledala belega dne. Če pa tudi kdo začne kako tako podjetje, kmalu neha, ker se preslabo razpečava. Na čelo knjižici zapiše štev. I, obetajoč celo serijo podobnih knjižic. Izidejo morda dve, k večjemu tri številke, in serija — je končana. Največkrat pa niti do štev. II ne pride. Zelo podobno je tudi z raznimi ljudskimi, narodnimi, slovenskimi — ali kakorkoli se imenujejo — „knjižnicami“, ki semtertam začenjajo izhajati in nehavajo navadno z izgubo podjetnikovo. No in če se taka knjižica razpeča v kakih 2000 izvodih, je že veliko.

Če bi pa izdala kaj podobnega družba sv. Mohorja, naenkrat je razširjeno v več kot 70.000 izvodih, knjižica je brez vseh težav kolportiranja raztrosena po vsej slovenski zemlji, misel zaplojena med vsem narodom. Naša misel je: Vsaka dobra stvar, ki jo hočemo med ljudi spraviti, naj se izdá po družbi sv. Mohorja! Za to ravno je družba.

Krušno mater slovenskega naroda smo imenovali Mohorjevo družbo. Mati pa je vzgojiteljica. Vzgojiteljica našega naroda bodi družba sv. Mohorja! Dober vzgojitelj pa skrbno pazi na svojega gojenca, na njegovo naravo, nagnjenje, starost, družbo, nevarnosti, potrebe itd.

in po tem uravnava svoje nauke, opomine, navodila. Enako družba sv. Mohorja z ožirrom na cel narod! Družba naj pazi zlasti na kričeče potrebe sedanjega časa, skrbi naj, da naše ljudstvo vero ohrani, da ostane cerkvi zvesto, da si vé razlagati razne pojave, pojasniti razne zmote našega časa, da se zna prilagoditi novim časovnim razmeram, uporabljati pridobitve nove dôbe v svoj prid, pa se srečno izmotati skozi nje nevarnosti. V to bi služile zlasti knjige apologetične, socialne in tem podobne vsebine. Ne rečemo, da družba tega kolikor toliko ni že doslej storila. A želimo, da bi odslej na to še bolj pozornost obračala. Izključene so samo politične. Te naj izdajajo politična društva. S tem si bo nabrala družba zares neprecenljivih zaslug za narod.

Od tega bo ljudstvo gotovo več imelo, kakor če se mu podajajo malo praktične knjige, kakor so bile n. pr. „Škodljive rastline“, v katerih se našemu kmetu prav po šolsko opisuje krompir, kakšna peresa in cvete ima, kdaj da cvetè in rodi ter se prišteva med škodljive rastline (!). Gotovo nimamo nič zoper take knjige same na sebi; marveč hvalimo, da se i v slovenščini obravnavajo razni znanstveni predmeti, toda za Mohorjevo družbo niso v tej obliki.

Morda mi bo kdo ugovarjal, češ, če ne ugajajo vsem udom, pa vsaj nekaterim in tudi tem mora družba ustreči. — Toda po naši misli družba ni za take ustanovljena. Ako se izobraženci vpisujejo v družbo, se to ne sme zgoditi na škodo večine udov, za katere je družba pravzaprav ustanovljena, ker oni si lahko drugod poiščejo sebi primerne beriva, preprost človek pa ne. In preprostemu bravcu ni preveč šest knjig — celih — za eno zimo; kaj bi mu kdo v škodo hodil! Sicer, če se tudi s takimi knjigami posameznikom ustreže, je vendar škoda že papirja za knjigo, katere tri četrtinke udov niti — ne prerežejo ne!

Še nekaj! Ljudje si želé od družbe povesti. In odbor tudi vedno vabi in vabi pisatelje, naj pišejo povesti za družbo. Pa ne pišejo in ne pišejo. Pri tem pomanjkanju dobrih izvirnih povesti menimo, da bi ne bila prav nikaka sramota za družbo, ako bi podajala svojim udom poslovenjene dobre povesti tujih krščanskih pisateljev. Če razne „knjižnice“ izdajajo prevode — celo „Sl. Matica“ je že to storila — zakaj ne bi smela tega Mohorjeva družba? Res ima — ceteris paribus — domača povest prednost pred prevedeno; končno pa vendar braveci ne vprašajo toliko, čigava in odkod je, marveč kakšna je. Mi menimo: kar je dobro, je in ostane dobro, naj se dobi, koder se hoče. Dobro more le koristiti. V tem slučaju toliko bolj, ker bi se s tem slovenskemu slovstvu nič škodovalo. Drugače je, če naročim kako umetno delo v tujini, ki bi je lahko naredil domačin. S tem škodujem indirektno domačinu. Če bi pa družba izdajala poslovenjene povesti, bi s tem ne bil oškodovan noben slovenski pisatelj, ker lahko pri vsem tem piše in izdá kar in kolikor hoče. Kako lepe in vzpodbudne reči bi se tem potem lahko našemu ljudstvu dale! Vsako leto izdaj družba vsaj eno veliko povest, in če je ne dobi z domačih tal, naj jo presadi s tujih! Tudi to spada k vzgajanju. Moder vzgojitelj ne dolgočasi svojih gojencev s samo suho teorijo, marveč jih zabava in poučuje ob enem s prijetnimi pripovedkami.

In — ponavljamo — družba sv. Mohorja bodi vzgojiteljica slovenskega naroda.

Da završim to razmišljanje: Šola nikakor ne ustreza našim zahtevam glede versko-nravne vzgoje naše mladine. Naše prošnje so zastonj. Obrnimo torej večjo pozornost na mladino izven šole, na domačo vzgojo. Vzgajati se mora seveda pred, med, in po šolski dobi; otroke, odraščajočo in odraslo mladino, kakor tudi ljudstvo sploh. Mi smo le nekaj malega v tem oziru nasvetovali, nekaj bomo še pozneje dodali; pričakujemo pa, da bo še kdo drug kako dobro misel povedal. Ne prezrimo pa te stvari nikar! Same tožbe o izprijenosti mladine ne zadoščujejo. Če hočemo, da se novi rod popolnoma ne izneveri in ne izgubi, mislimo o tem, kako bi ga oteli!

O šoli, kakšna je, ne bomo mnogo besedi izgubljali. Dejali smo že, da od države ne pričakujemo mnogo prida. Ti ljudje tam gori, ki nam režejo kruh naših pravic, so slepi in sicer neozdravljivo slepi.

V narodnem oziru na polju šolstva ne pridemo nikamor naprej. Tiste vnebopijoče krivice, ki so se nam godile pred desetletji, trajajo še vedno. Koroški Slovenci imajo še vedno le dve slovenski ljudski šoli; v Trstu in Gorici, koliko let že moledujejo za osnovne slovenske šole, — vse zastonj. Koncu naprednega in prosvetljenega XIX. veka v civilizirani državi ne pusté abc učiti v materinskem jeziku! Kako nezmislno in barbarsko! „Iustitia est fundamentum regnorum“, so rekli nekda. Pri nas tega ne vedó, zato pa se vse ziblje in maje...

Neverska šola vzgaja revolucionarne elemente, ki postajajo že sedaj nevarni redu, avtoriteti, državi sami... toda verska šola je tam, kjer je bila!

Mi smo se dolgo, dolgo tolažili, češ: pri nas ni tako hudo, ko imamo še dobre učitelje. Zakrivali smo si — kakor navadno — rano tako dolgo, dokler ni zlo postalo neznosno. Sedaj naši učitelji ne smejo več v cerkev hoditi, moliti, božje besede slišati, sicer so proskribirani za hinavce, izdajavce, izvrg svojega stanú!! — Človek bi se skoro prašal: I, kje pa je vendar to? kje gre tako hudo, tako trdo za izvrševanje verskih dolžnosti? na Turškem? na Kitajskem? — Ne, ne, prijatelj, ne tako daleč; na katoliškem Slovenskem se to godi. — Na Slovenskem! O za Boga, kaj nimamo nobenega ponosa več, da si kaj takega osmeljujejo?! Ali naše katoliško ljudstvo res nima nič več pravice pri šoli razen plačevanja? Ne, ne, stariši imajo pravico govoriti pri vzgoji svojih otrok; oni niso dolžni izročati otrok v roke učitelju, v katerem nimajo garancije, da ne bodo otroci pri njem versko oškodovani. To zavest mora imeti, mora dobiti naše ljudstvo, da si vé varovati svoje pravice!

No, ko je struna prenapeta — počí. Nesramnost liberalnih učiteljev je provzročila, da se je končno vendar zgodilo to, kar bi se bilo že davno imelo. Že prvi katoliški shod je izrekel željo, naj se ustanovi katoliško učiteljsko društvo, ki imej svoje posebno glasilo. In liberalci so k sreči dali povod, da se je to res izvedlo. Da, take sadove mora roditi njih hujskanje;

tako je prav! Mi pozdravljamo ta korak z največjim veseljem. — Toda, da se le ne bi takoj moči cepile z dvema listoma, kakor smo nekaj slišali! Krščanski učitelji, bodite možje! Odločni in neustrasni bodite, pa — edini! Potem bode te močni!

Na prvem katoliškem shodu smo govorili tudi o katoliškem učiteljskem semenišču, oziroma katoliški pripravnici. V sovodnji, ko zadeneta dve reki skupaj, druga drugo nekoliko zavirata v toku, zlasti manjša nekoliko zastaja in se umika večji. Enako pri nas sedaj misel na učiteljsko semenišče stopa v ozadje pred mislijo na katoliško gimnazijo. Vendar bi bilo škoda, če bi zaspala! Učitelj je duša šole. Če je ta dober, je dobra šola, naj so že mrtve postave take ali take. — Sicer pa pravijo, da mlajši učitelji, ki so zadnja leta izšli iz pripravnice, niso toliko zagrizeni, kakor nekateri starejši. Čuti se nad njimi neki dober vpliv.

S tem pa, da zaupamo le na svojo samopomoč, na pomoč države pa po dosedanjih skušnjah prav malo, nočemo reči, da se odpovejmo svojim pravicam do šole in da jih jenjajmo terjati. Ne, marveč katoliški shod povzdigni svoj glas za pravice verske in narodne šole tako glasno, da se bo slišalo — na Dunaj!

Preidimo na srednje šole!

O teh smo pisali eno leto po prvem katoliškem shodu: Gimnazija! Skoro bi ne vedeli, kaj rodi več nesreče: brezverska ljudska šola, brezverska gimnazija ali brezversko vseučilišče. Vendar rečemo brez pomišljanja: Gimnazija! Ona ima človeka najdalje v sebi, da ga upodablja in obrazi, in ima ga v dobi, ko se človek najbolj razvija in je najbolj odprt vsem vplivom. Kajti do malega šolarčka ima domača vzgoja, hišni vpliv večjo moč kakor šola. Na vseučilišču pa, kdor je gimnazijo prebil in tu ušel nevarnostim, ima mladenič že toliko jakosti, da ga ne omaje več vsak veter in ne kupi vsak slepar.

Na gimnaziji pa je človek mlad in neizkušen, večinoma odvzet vplivu starišev; tedaj ima šola: učitelj, knjiga in tovariši, vso moč do njega. Ljudska šola je namenjena poglavitno bodočim kmetom in rokodelcem; gimnazija ljudi izobražuje in izobraženci svetu zapovedujejo, določajo smer in značaj svojemu času. Kar hoče v življenju kaj veljati, mora skozi gimnazijo.

Česa nam je torej bolj želeli kakor katoliške gimnazije?

Ali da bi se državne gimnazije na bolje prenašale, bomo še čakali. Prepozno bo čakati: nesreče prevelike, izguba preobčutljiva, nenadomestna!

Zopet nam velja: „Pomagaj si sam!“ Zato z veseljem pozdravljamo željo, da se s časom osnuje „svobodna katoliška gimnazija, združena z odgojnim zavodom, s slovenskim učenim jezikom“.

V tej resoluciji nam ni všeč le ena beseda: „s časom“. Z gimnazijo se mudi. Izmed vseh treh vrst šolstva je najnujnejša gimnazija.

Seveda bo samostojna gimnazija stala ogromnih stroškov. Ali noben denar se ne bo bogateje obrestoval. Bodoči duhovniki se bodo zmladega pripravljali na svoj sveti poklic in le po tem potu si bomo vzgojili zopet

verno svetno inteligenco, ki je sedaj večinoma odtujena veri. In svetno inteligenco moramo zopet dobiti za vero in cerkev!

Ker bo pa gimnazija slovenska, je bodo menda tudi liberalci veseli. Bomo videli, kaj jim je več: gorečnost do narodnosti ali sovraštvo do cerkve. (No, sedaj smo že videli!)

Tedaj, gospodje, z gimnazijo se mudi; najnovejši dogodki (ravno takrat sta se dva dijaka usmrtila) do neba vpijejo: z gimnazijo se mudi! — —

Tako smo tačas pisali. Med tem pa je apostolska gorečnost in energija našega škofa mahoma napravila konec pomišljanju in čakanju.

Priprave za gimnazijo so v tiru. Katoliškemu shodu ne preostaje drugega, kakor da navdušenje za to podjetje le še poživi in pomnoži. Da, katoliška gimnazija s konviktom mora stati! Potreba je očitvidna, kričeča. Če bi pa kdo že nikakor ne mogel izprevideti njene potrebe, spozna lahko, kako dobra in potrebna stvar mora to biti, že iz tega, ker — liberalce tako neznanosko skeli. To je najbolje spričevalo za njeno potrebo. Da, katoliška gimnazija je druga *conditio sine qua non*, — brez katere ni in ne bo napredka. Dočim so dobri časniki, zlasti dober dnevnik, potrebni že momentanno, bo skrbela naša gimnazija bolj za daljšo bodočnost. Če hočemo napredovati, si moramo vzgojiti vernih lajikov! Da, katoliška gimnazija mora stati, in če ne gre drugače, z našo skrajno požrtvovalnostjo! Mi upamo, da požrtvovalnost katoličanov še ni izumrla in zato rečemo zaupno: katoliška gimnazija bo de stala!

Toda to nam ne sme biti dosti! Pomislimo! Na katoliški gimnaziji bo vendar le majhen del slovenskih dijakov. Ali vse druge naj pa kar iz nemar pustimo? Se-li res ne dá nič zanje storiti?

Povem vam, dragi moji, da se mi dijaki jako smilijo. Da, če se spomnim na svoja dijaška leta, se smilim sam sebi. Dijak je revež, velik revež. Ne le, da mnogokrat strada in prezeba, da se čestokrat trese pred profesorjem in njegovo kljuko ter nestrpno čaka „zvona sile“, tudi druge stvari so še, ki vzbujajo naše sočutje do njega.

Pa dajmo besedo drugemu možu! V životopisu Sebastijana Brunnerja opisuje dr. Scheicher to stran dijaškega življenja in trpljenja, ki jo imamo v mislih, odkrito in točno. Nismo baš preveč prijatelji nemške besede, toda ne moremo bolje povedati, kakor če citiramo doslovno v izvirniku:

„Als nach dem Gymnasiallehrplan den Studenten wohl viele alte heidnische Classiker mundgerecht wurden; als die Religionslehrbücher, die ja bekanntlich damals sehr nach Kant rochen, keinen Zweifel lösten, wohl aber manchen anregten — (tudi še danes močno res; ali bi ne bilo bolj pametno, ko bi se dijaki mesto suhega okostja dogmatike učili kaj bolj praktičnega n. pr. izvrstni Spiragov katekizem ali kaj podobnega?) — da kam über den Studenten Brunner jene Traurigkeit edler Seelen, welche das alte liebege-wordene Paradies glaubt aufgeben zu müssen und nichts hat, an dessen Stelle zu setzen. Leichtsinnige Genossen setzten sich mit Witz und Spott über Kirche und Kirchliches weg... Wenn er jedoch für sich allein war, übermannte ihn Schmerz und Kummer. Dabei betete er aus seinem Gebetbuche

fort die alten Gebete, die er gewohnt war. Und so blieb er wenigstens Zweifler und ward nicht zum Abtrünnigen. Dieser Zustand ist übrigens im Leben nicht neu; besonders Studenten dürften wenige davon ganz bewahrt geblieben sein. Wenn das irdische Wissen zunimmt, kommt der Glaube gerne ins Gedränge. Glückliche derjenige, der während dieses Kampfes einen erfahrenen Berather findet, welcher sich in die Lage eines Studenten hineindenken kann und Herz und Gemüt sammt grosser Erfahrung hat.

„Eine Religionsprofessur an einer Mittelschule erscheint mir seit jeher als die wichtigste, lehramtliche Stelle und ich habe es stets bedauert, wenn der Inhaber einer solchen als uns foppabile behandelt werden durfte, oder als nachsichtsloser Cato, als scharfsichtigster Schnüffler oder Aufpasser verufen war. In keinem Falle erringt sich ein solcher das Vertrauen. Selbst die grösste Frömmigkeit allein thut nicht, wenn der Mann nicht Gaben an sich hat, welche der Jugend imponieren und zugleich dieselbe mit Vertrauen an sich ziehen. Die besten geistlichen Erzieher sind jene, welche auf der Kathedra imponieren, ausserhalb derselben aber unter den jungen Leuten sich populär zu machen wissen. Brunner scheint einen solchen Mann in Wien nicht gefunden zu haben.“

Potem pa je prišel Brunner v semenišče. Najprej samo za poskus, ker še vedno ni bil trden v veri. Pa kmalu se je udomačil. „denn er fand dort zum Glück einen Mann, der fähig war, seine strebende Seele zu verstehen und sie recht zu leiten. Es war der Spiritual Horny. Unserem Brunner war er Führer und Leiter in ganz eminentem Sinne. Ihm öffnete Brunner sein ganzes Herz, den Kampf zwischen Glauben und Unglauben. Und Horny führte nun dieses strebende Talent mit ebensoviel Klugheit als Liebe. Er gab ihm die Lectüre in die Hand, die passend war, die successive einen Einwand um den anderen in seiner Haltlosigkeit, die Wahrheit aber in ihrer ganzen hinreissenden Schönheit zeigte.“

Ne zamerite nam, dobri bravci, tako dolgega nemškega besedila. Nam se zdi stvar neizmerne važnosti. In s tem, kar smo citirali, je marsikaj povedano, kaj se godi in kaj se ne godi! Ej, kaj se godi vse v duši revnega, na videz neznatnega dijaka; kaki dvomi se vzbujajo, skušnjave nastajajo, viharji vzdigajo, boji bijejo! In koliko jih v tem boju — pade! (Tembolj, ker se vsi tako resnobno ne bojujejo, kakor se je Brunner, ker vsi ne berejo „aus ihrem alten Gebetbuche fort“, ampak med sv. mašo v ljubljanski stolnici učne knjige, v križanski pa — časnike. Tako je vsaj njega dni bilo, in ne verujem, da bi bilo sedaj bolje.)

Kako močno potrebuje mladi Heraklej dobrega svetovavca, da mu pové pravo pot. Če ga pa nima, stoji revež kakor potnik tam na širni planjavi, kjer se križajo pota na vse kraje, pa ne more doklicati človeka, ki bi mu pokazal kod in kam. Koliko nadarjenih, idealnih fantov se vsled tega izgubi! Pod skrbnim vodstvom bi postali lahko najboljši možje, postanejo pa poguba sebi in drugim. Oj, oj, kako bridka, občutna, usodna izguba! ... Oj, kolika škoda, ako zavzemajo toli važna mesta mrzli možje, ki svoji veliki nalogi niso kos ...

Profesorji stojijo nekako previsoko nad dijaki. O kaki vzgoji v šoli ni govora, vsak se drži strogo le svojega predmeta; izvun šole pa nimajo z dijaki nikakega kontakta, če izvamemo — edini majniški izlet. Malo jih je, ki bi se znali narediti dijakom popularne in zaupno ž njimi občevati. Pred vsemi mora znati to — kakor Scheicher pravi — veroučitelj. Ta ne sme biti samo strog, pust profesor, ki terja ad verbum svojo materijo, zahteva samo neko vnanjo disciplino ali fineso, sicer pa se ne briga za dijake. Biti mora mladim ljudem svetovavec, prijatelj, oče, ki jih svari pred pretečimi nevarnostimi, opozarja, navaja in vnema k vsemu dobremu, posoja ali vsaj svetuje primerne knjige (n. pr. P. Doss: „Rathschläge für gebildete Jünglinge“, pa tudi znanstvene in leposlovne. Kdo nam je kdaj povedal, da eksistira kaj tako krasnega?), temeljito izpodbija in razdira zmoto in laž, ki se dijakom na vseh voglih in vsakojakem papirju vsiljuje, z vso zgovornostjo prikazuje našo sveto vero v vsej njeni nadzemski lepoti in z vsem ognjem vnema za vzvišene krščanske nazore. Njegova vrata naj so vsak dan odprta dijakom. Pa tudi narobe: sam naj bi se približal dijakom na njih domu. Bi-li bilo preveč, ko bi vsako leto vsaj enkrat pogledal v stanovanja svojih učencev, kakor dober dušni pastir med svoje ovce, in tam, ne policijsko, ampak očetovsko-prijateljsko poprašal po njih privatnem življenju? Poizvedal naj bi zlasti, kje bivajo dijaki po noči, kdaj prihajajo zvečer domu. Večji dijaki si štejejo v svojo čast, da, skoro v svojo stanovsko dolžnost, da se klatijo po noči po gostilnah in tam okolu, ali kakor pravi že udomačeni terminus technicus, da „krokajo“. S krepkimi, umskimi dokazi, da se lahko z roko primejo, naj bi jim razložil katehet vso norost takega početja. Samo moralizovanje pri izobraženem mladeniču še ne opravi; to, kar se mu dokaže, temu se ukloni. Pa kdaj smo slišali takih dokazov? Petošolska ljubezen je že v pregovoru; in zdi se nam, da premalo svaré pred to otročjo, pa časih usodno lehkomiselnostjo! Dasi so Marijanske kongregacije po srednjih šolah prepovedane, bi se vendar lahko napravila pod vodstvom katehetovim popolnoma svobodna zveza dijakov, katere ne more prepovedati absolutno nikaka šolska postava na svetu, ki bi se uprli sedaj vladajočemu terorizmu sprijenih tovarišev, ki se posmehujejo vsemu svetemu, medsebojno se utrjevali in navduševali za dobro, večkrat prejemale svete zakramente in izvrševali druge vaje istinito krščanskega življenja.

Kakor smo že rekli, mi se le preveč zanašamo na postave in pričakujemo od njih vsega izveličanja. Spiritus est, qui vivificat! Če bi bili toliko modri kakor otroci sveta, in toliko navdušeni za svojo stvar, kakor so oni, bi lahko marsikaj nadomestili s svobodnim dejanjem, česar postava ne dovoljuje.

Morda bodeite rekli, da segamo previsoko, da se vtikamo v reči, ki so nad nami. Mi pa pravimo: to je naša skupna zadeva, naša skupna rana; pa kako globoka in skeleča!... Smemo in

moramo jo javno pokazati, naj bi tudi ne bilo posamezniku prav! Oseba posameznika mora stopiti v ozadje, ko gre za skupno stvar. Vemo, da se mnogo stori, a zdi se nam, da vsi niso storili vsega, kar je mogoče v okviru sedanjih postav! Ko bi se bilo tako ravnalo, ne bilo sedaj treba neprenehoma tožiti, da nimamo — kar je ena naših najslabših strani — da nimamo skoro nič izobraženih lajikov katoliškega mišljenja in krščanskega življenja!!..

Kakor pa je dolžnost katehetova, v navedenem zmislu vzgajati dijake, enako naj bi si šteli v dolžnost tudi drugi profesorji krščanskega mišljenja — kolikor jih je — da vzgajajo zarod, sebi podoben. Tudi njim ne more tega prepovedati nobena postava, da le sicer dobro izpolnjujejo svojo dolžnost.

Nekaj pa se dá tudi v počitnicah storiti. V to so poklicani pred vsem duhovniki. Duhovnik smatraj dijake svoje župnije za odvažen — če tudi majčken — del svoje čede. Ako se od početka šolanja za dijake briga, jih časi k sebi povabi, dobro knjigo posodi in kako veselje privošči, bo marsikaj ohranil, kar bi se bilo sicer izgubilo. Seveda ga bo tudi časih goljufalo. Ravno duhovniki so s svojim podpiranjem vzgojili najhujše gade. Pa tudi s takimi grđimi značaji je treba računati. Previdnost ne škoduje! Da bi pa zaradi takih poturic opustili vso brigo za dijake, bi zopet ne bilo modro.

Treba pa tudi prav postopati z dijaki! Nekateri duhovniki se ravno tako pregreše nad svojimi nečaki in drugimi sorodniki, kakor stariši nad svojimi otroki — s slepo ljubeznijo. Taki otroci postanejo šiba starišev, duhovnikov sorodniki pa — šiba duhovščine in katoliške cerkve.

Pri vsem občeivanju in podpiranju moramo imeti pred očmi vzgojilen namen. Vedno glejmo naprej v bodočnost, bodočnost posameznika, s katerim imamo opraviti, in na bodočnost celote, ter storimo, kar je v naši moči, da si vzgojimo boljšo generacijo!

Ali hočemo še o vseučilišču katero reči?

Na prvem katoliškem shodu smo se ogrevali za svobodno katoliško vseučilišče v Solnogradu. No, res bi bilo potrebno to eno edino katoliško vseučilišče v Avstriji. In mi bi le želeli, da bi je že skoro dobili! Ali naši nemški avstrijski katoličani so kaj počasni možje. Na Francoskem imajo menda pet, v Švici eno, v Belgiji eno, v Ameriki in celo na Angleškem po dve, — pri nas pa niti enega ne morejo zlepa spraviti skupaj. Seveda če bodo samo ubogi bogoslovci skladali zanje, drugi pa na svojih kupčkih sedeli, ne bo še kmalu kaj, ker s samo dobro voljo se ne stori.

Malo več požrtvovalnosti bi jim torej želeli, nemškim katoličanom. Če si mi — notabene samo uboga Kranjska! — upamo postaviti gimnazijo s konviktom, bi Nemcem bilo vendar mogoče postaviti univerzo! Koliko jih pa je proti nam! In nekaj bolj petični so vendarle — če prav smo katoličani povsod bolj misera plebs — kakor mi. Pa če se bodo tako počasi

obračali — ravno pred kratkim smo namreč brali, da ga še dolgo ne pričakujejo — jih bomo res prehiteli.

Želimo si pa katoliškega vseučilišča, kakor z ozirom na dijake, tako tudi z ozirom na vedo, ki se goji po vseučiliščih in ki toliko vpliva na politični in socialni razvoj človeške družbe. Ne edino z denarjem, tudi z vseučiliških stolic se vlada svet. Zato moramo katoličani — če nočemo biti vedno zadaj — krepko gojiti krščansko vedo, in ta bo ravno imela v katoliški univerzi — svoj dom.

Kar se pa tiče nas Slovencev, zdi se nam, da imamo sedaj potreb doma preveč, da bi svoje bore krajecarje pošiljali iz domovine, tembolj, ko se nam za dijake same zdi gimnazija še odločilnejša kakor univerza. Odločilen boj med levo in desno se večinoma bije in deloma tudi prebije že v srednji šoli. Kdor se tukaj izgubi, mu katoliško vseučilišče ne bo dišalo. Kdor pa ta leta srečno prestane, bo srečno vozil, če le pride v — dobro družbo.

Tako družbo pa imamo. To je naša vrla „Danica“. Kaj hočemo reči o njej? Bog jo živi! Ta odločnost in neustrašenost, ta moška resnoba, ta krepka delavnost jej mora pridobiti spoštovanje in simpatije. Želimo jej le realnega napredka na zunaj, ne da bi ob tem na znotraj kaj oslabela. Crescite et multiplicamini et replete terram! Pri vsej multiplikaciji pa ostanite, fantje, tako edini in čvrsti, kakor ste danes!

Na prvem katoliškem shodu so se priporočala tudi zavetišča za vseučiliške dijake. „Rimski Katolik“ pa je njega dni priporočal — dokler nimamo katoliškega vseučilišča — svobodno znanstveno akademijo. Kdor hoče, beri več o tem v imenovanem listu. Dobre misli! Vendar mi se ne bomo spuščali dalje v to. Omenjamo jih pa zato, da ne bi prezrli nobene važne reči, ki lahko pripomore katoliškim načelom do veljave. Prepuščamo pa modrejšim glavam, da razmišljajo o tem, kaj bi kazalo in se dalo še storiti v prid naši akademiški mladini in v prospeh krščanske vede.

Skrbimo le, da bo vse naše delo kolikor mogoče enotno, da brez potrebe ne razcepljamo svojih šibkih moči, da ne započnemo preveč novih naprav, ki bi pa ne mogle dobro izhajati. Bolje manj, pa to krepko in delavno! Znanstveno akademijo nam bi morda nadomeščala „Leonina“, katerej želimo le krepkega živahnega življenja.

Po prvem katoliškem shodu je prišlo močnejše na površje tudi vprašanje o slovenskem vseučilišču. No, s stališča narodnosti si ga gotovo želimo in najtopleje pozdravljamo. Z verskega stališča si pa seveda — kaj bi prikrivali? — ne obetamo preveč dobrot od njega, kakor od nobenega državnega ne. — Toda tudi v tem se dá pomagati. Veda in nje uksta prosta. Ležeče je zopet na tem, ki uči. Do tistih srečnih časov za Slovence, ko bomo imeli svoje vseučilišče, vzgojimo si dobrih profesorjev, ki bodo sposobni zasesti vseučiliške stolice. In to bo mogoče, ko bomo imeli katoliško gimnazijo. Ti bodo krepko gojili krščansko vedo na podlagi našega jezika, kar bo velikega pomena za naš napredek.

Končajmo! — Predložili smo nekaj misli, kakor smo že naglašali, v blagohotno uvaževanje. Kar je dobrega, vzprejmite; kar je nevzprejemljivega,

z boljšim nadomestite. Na shodu bomo razne misli prerešetal, potem pa glejmo, da — ne bo ostalo pri besedah!

Zdvajati pa nad našo bodočnostjo, prijatelji, nikar! Tako na koncu še nismo. Toda spati ne smemo, ko sovražen človek ljuljko seje! Gibajmo se, delajmo — še enkrat poudarjamo: enotno, vzajemno, odločno! Naprej — do zmage katoliških načel!

Janez Kalan.

Zola in Lourdes.

Le nerad katoličan odpre knjigo, ki jo je cerkev prepovedala; nerad tudi tedaj, ko to zahteva od njega poklic in mu cerkev izrecno dovoli. Strup je strup! Že ta in oni večji zdravnik se je zastrupil, četudi je dobro vedel, da ima opraviti s strupom. Ne devajo zastoj mrtvaške glave na stekleničice, ki je v njih ta pogubni smrtonosni sok! Tako tudi cerkev modro zazname nava strupne knjige. Saj strup, ki zamori vse dušno življenje, je pač vsaj tako poguben kakor strup, ki otruje kri. Nič rad torej človek ne odpre prepovedane knjige. A časih ni drugače. Tudi taki morajo biti, ki preučujejo strupe.

Slišali smo, kako se tudi med Slovenci že mnogi posmehujejo lurškim čudežem. Preiskovali smo, odkod to, in zdi se nam, da smo obsledili pravi vir — Zolov roman „Lourdes“. Že „Narod“ je priporočal svoj čas, naj bi kdo preložil Zolovo trilogijo: Lurd — Rim — Pariz. To se sicer doslej ni zgodilo, a zdi se, da se tolikanj bolj beró nemški prevodi, ki jih pridno širijo ljubljanski knjigarji.

Da, Zolova trilogija je zmožna zamoriti v mladinskem srcu vso vero, in gotovo se ne varamo, če sodimo, da jo je zamorila že marsikomu. Saj dandanašnji izvečine le iz romanov svet črpa svoje znanje in prepričanje. Kdo pa se še peča z resno vedo? Romani določujejo mladini — moški in ženski — svetovno naziranje.

Če pa pravimo, da so Zolovi romani zmožni zamoriti v mladinskih srcih vso vero, naj nihče ne misli, da to dosega Zola z močjo znanstva. Kaj še, v Zolovih romanih ni nikakih znanstvenih dokazov zoper krščanstvo! Zola le zna zastrupiti srce z dvomi in lascivno frivolnostjo. Zola najprej otruje čuvstvovanje; v srcu vzbudi zamrzo do krščanstva in vere krščanske, potem še-le začne delovati na um. Kdor vere ne ljubi, je ne bo ohranil in je tudi vreden ni!

Očividni dokaz tega srčnega zastrupljenja je prav rečena Zolova trilogija. Poglejmo enkrat v Zolovo delavnico, kako Zola pripravlja strupe in

ž njimi zavdaja rahločutni mladini! Nalašč smo zato psihološko preučili roman „Lourdes“, da bi pokazali, kako knjiga brez vsakega znanstvenega dokaza vendarle kaj lahko zamori v srcih najdražje, kar imamo, vero.

Temno ozadje.

Kakor lepa idila se mi zdi vse, ko se zmislim solnčnih dni, ki sem jih preživel v Lurdu. Kratki dnevi so bili, a nepozabni. Nobenega čudeža nisem videl, a si ga tudi nisem posebno želel. Saj je Lurd sam majhen čudež! Prijeten gorski kraj, s šumečo vodo, z bistrimi mrzlimi vreli, s preprosto vasjo, neznatno cerkvico, nizkimi hišicami — kdo še ni videl takega kraja? Tak je bil nekdanj Lurd. Komaj je kdaj zašel samotni potnik v ta kraj. In če je prišel, se pač ni dolgo mudil, ampak pohitel je dalje v sosedno Španijo, v prečudno špansko deželo. Odkar pa gre govorica, da je videla preprosta deklica ljubo gospo brezmadžžnega spočetja, se je v Lurdu vse izpremenilo! Kakor iz tal je zrastle bela bazilika, vas se je predrugačila v celo mesto, in tisoče in tisoče potnikov vsako leto priroma v Lurd. Podoba lepe gospe v belem oblačilu, opasane z modrim pasom, in pred njo klečeče lurške deklice zreš v zadnji gorski koči. In daleč daleč od Lurda umirajoč bolnik misli na ljubo gospo in preprosto deklico, in srce ga žene tja — oj ko bi mogel v Lurd! A ker ne more, si želi vsaj nekaj kapljic one vode, ki čudežno izvira tam, kjer je videla deklica Bernardka ljubo gospo. Ali ni res Lurd majhen čudež že sam na sebi? Če odpremo knjigo, ki nam opisuje zgodovino Lurda, se nam seveda ta čudež pojasni, a zato se nam pojavi nov čudež. Zgodovina je govorila, in pameten človek ne more dvomiti, da se je Bernardki res prikazala Marija. Če je trdno sploh še kako zgodovinsko dejstvo, je trdno to. Dolga vrsta čudežnih ozdravljenj je potrdila ljubeznivo prikazen.¹ Če temu ali onemu prikazni in čudeži ne gredo v okvir njegovega znanstva, odtod sledi pač samo to, da v njegovem znanstvu tiči neka zmota tista zmota namreč, da kar a priori že naprej taji možnost nadnaravnih pojavov. Kaj je bolj neznanstvenega kakor tajiti kako stvar, četudi jo spričujejo očividna dejstva? Ljubezniva lurška idila torej ni kaka prevara, ampak lepa resnica!

Ko sem z lurškimi spomini v srcu začel brati Zolov roman o Lurdu, me je hudo zbolelo. Spoznal sem, kako zlobni ljudje vse oskrunijo, kar jih spominja vere mladih dni, in kako se trudijo, da oskrunijo tudi drugim lepe vzore!

Da bi Zola razdril lurški čudež, naslika v romanu najprej temno ozadje, ki vzbudi v srcu temno zmrzo. To ozadje je takole:

Abbé Pierre Froment, tisti, ki ga je Zola v romanu „Paris“ oženil, je junak romana. Bled, nežen, zaljubljen sanjar s širokim čelom.... Bolna Marija, ki jo sestersko ljubi, hoče v Lurd in Froment jo spremlja. V mladih dneh sta se ljubila. Kljub temu je šel Froment v seminar. Tam so zahtevali od njega „popolno odpoved pameti“, učili so ga „trd nauk

¹ Primeri Katol. Obzornik, III, str. 134: „Lourdes v luči vere in vede.“

slepe vere“, in nazadnje je res „zamoril v sebi vse želje po resnici!“ Ginile so ga solze matere. Cele noči je prejokal, „noči polne nejasnih podob“, in podoba deklice mu je bila vedno pred očmi. Ko je dekle čez dolgo časa zopet videl, je bila za vedno zanj izgubljena. Padla je bila s konja, potem ji je umrla še mati, tedaj bi bila skoraj znorela, a zdrava ni bila več, in zdravniki so ji rekli, da ne bo nikdar več. Ni se več mogla sama dvigniti z vozička, na katerem so jo vozili na sprehod. „Obsojena je bila, da ne bo nikdar ne žena, ne soproga, ne mati.“ Tedaj je Froment končno sklenil, da „tudi ne bo mož“ in da bo popolnoma prešel v Bogu. Postal je duhovnik, „žrtvoval je svojo pamet“. Kmalu nato je zbolel. Med boleznijo je doma prebiral knjige rajnega očeta, občeval z očetnim prijateljem dr. Chassaigmem in zgubil vso vero. „Znanstvena jasnost mu je vzšla in razdrila vse dogme... V seminarju je bil žrtvoval svojo pamet, a sedaj je uporna pamet zmagoslavno porušila dogme, prodrla je resnica z neodoljivo močjo, vera je popolnoma razpadla... Bil je duhovnik brez vere.“ Kaj naj stori? Ali naj vrže sutano proč? Ali naj se oženi? Oženjen duhovnik se mu je studil, „ta čut je bil še ostanek verske vzgoje...“ Oropali so ga „moštva“, zato je z boleznim ponosom sklenil ostati sam za-se. Storil je „heroičen sklep, da bo ostal duhovnik, pošten duhovnik, služabnik božji, da bo oznanjal besedo božjo, maševal, delil vernikom kruh življenja“... Tako se je pomiril, „ponosno, z vzravnanim tilnikom, v brezupni veličini duhovnika, ki ne veruje, a vendar še čuva nad vero drugih in razliva žar pobožne prevare nad klečečo množico...“

Nekega dne je izteknil v knjižnici rajnega očeta razne listine o Lurdu. Čista podoba Bernardke se mu je sicer omilila, a razkačilo ga je, kar se je pozneje zgodilo, „sirovi lurški fetišizem, grozno praznoverje, zmagoslavna simonija“. Vsa zgodba se mu je zdela taka, da bi mu le pospešila brezverstvo. Vendar si je želel, da bi mogel sam enkrat stvar znanstveno preiskati in tako očistiti krščanstvo te „otročje neumnosti“. Ko je torej Marija le silila v Lurd in ga prosila, naj gre z njo, morebiti bo tudi njemu Mati božja pomagala, je res sklenil iti z njo. Nazadnje, mislil si je, morda res dobim zopet vero, „slepo vero majhnega otroka, ki ljubi, a ničesar ne preskuša“. Morda bo ušel mukam spoznanja in se za vedno uspaval v naročji „božje nevednosti“.

Šel je z Marijo in z nekim francoskim romarskim vlakom v Lurd. Po poti je Froment bral in razlagal romarjem življenje Bernardke; kjer se pa ni prav upal razlagati, je sam za-se mislil. Nekako takole:

Bernardka ni lagala, bila je čista, a nesrečna. Od mladih dni je vedno živela v samoti, bila zmerom bolehná, dobra, pridna, otročja. Le iztežka se je naučila rožni venec, ko ga je pa znala, ga je vedno molila. Poslušala je gotovo tudi čudne dogodbe in pravljice o čarovnicah, o duhovih... Gledala je podobe, in ponoči se ji je gotovo sanjalo o teh podobah. Najbrž je kaj slišala tudi o prikazni, ki sta jo imela Maksim in Melanija. Poslušala je in poslušala in bedé sanjala... Kakor tički po nebu, so letele sanje mimo nje lepih sanjavih oči. To je bilo vzrok nje velike halucina-

nacije. O belem dnevu se je pojavila sled njenih sanj. Zazdelo se ji je 11. februarja 1858 opoldne, ko je bila ob šumečem potoku, da je videla nekaj belega. Deklice so to povedale doma, in stvar se je takoj raznesla. Ljudje so jo izpraševali in izpraševali, in drugič se ji je že zdelo, da vidi belo gospo. Čim bolj so jo izpraševali, tem več je povedala. Nazadnje je bilo iz gospe brezmadežno spočetje. Odkod to? Froment je bil prepričan, da deklica ni sleparila, a bila je histerična, in nekdo je porabil njeno bolezen, da bi delal propagando za dogmo rimskega dvora. Gotovo je bil to abbé Ader, ki jo je učil krščanski nauk. Da, gotovo! Ta je moral biti gonilna moč in deklica je le povedala naučeno lekcijo... Lagala ni, histerični deklici se je tako zdelo in nazadnje ni imela več volje in moči, da bi pregnala to halucinacijo. „Ni vedela, kako naj hoče, ni mogla hoteti, in ni imela volje, da bi hotela.“ Dobila je fiksno idejo. Vlekli so jo pred sodišče, mučili na vse strani, zaprli v bolnišnico, a ostala je trdovratna. Gotovo ji je bolezen vzbudila vizije in zato se ni več dala prepričati.

A kako, da je radi ene histerične ženske Lurd tako zaslovel? To je bilo tako, si je pojasnil Froment. Človeštvo žeja po božjem, človeštvo vedno sanja o božjem. Zato hoče čudežev, in ker jih hoče, jih vidi. Bilo je sicer tisti četrtek, ko se je Marija Bernardki petnajstič pokazala, okrog 20.000 ljudi pred votlino, vsa ta množica je videla čudeže, a kaj se hoče? Množica hoče čudežev, zato jih vidi! „Morda je stoletja preteklo, da ni bilo nikjer tako ugodnega mističnega ognjišča za vero, kakor je bil prav tedaj Lurd.“

Toda nastalo je preganjanje. Kako to, da je končno vendarle zmagal lurški čudež?

Froment si je razložil tudi to.

Kar se tiče lurskega župnika, je treba reči, da je bil abbé Peyramale sirov, a neskončno dober mož. Ta sam nikakor ni veroval na čudeže. A rad je imel deklico, in ko so jo začeli preganjati, se je potegnil zanje, in ker drugače ni šlo, se je potegnil še za čudež. Sveto pismo je polno čudežev, vsa dogma sloni na čudežu, torej en čudež več ali manj! Tako si je gotovo mislil neskončno dobri župnik.

Tarbski škof Laurence je stal izpočetka res tudi v ozadju. Duhovščini je strogo prepovedal mešati se v stvar, in med veliko množico, ki je dan za dnevom stala pred votlino, ni bilo nobenega duhovnika. Škof je čakal. Že to, da je tako dolgo čakal, dokazuje, da ni nikakor veroval na čudež. Ljudje so se jezili na duhovščino in na škofa in ga imenovali nevernega Tomaža. Minister je ukazal z vojaščino zapreti dohod k votlini. Komisar je pobral iz votline vse cvetice in sveče. Zabili so v tla kole in obili jih z deskami. „Zaklenili so skrivnost, zaprli neznano in čudež držali v ječi.“ A zastoj! Množica je bila razkačena, da ji ne pusté „onstranskih sanj“, da so ji zaprli „mistični vhod k sreči“. „Sveta domišljija množic, epidemična halucinacija“ je zmagala.

Škof Laurence ni veroval na čudeže, „imel je o razodetjih božanstva višje ideje“. A kaj je hotel? Ali ni bilo usmiljeno in milosrčno, če je ukrotil upor pameti, zatajil svoje plemenite nazore o bogočastju in se udal sili?

Ce človeštvo potrebuje „kruha laži“, da bo srečno, naj ga ima! „Moj Bog, molil je škof Laurence, klečé pred svojim Bogom, moj Bog, odpusti mi, da te tako ponižam in zamešam v otročarije, ki jih uganjajo s temi neumnimi čudeži bolne ženske! A moj Bog! Tako nesrečni so, in če jih to tolaži? T i s a m, m o j B o g, b i j i h p o m a g a l v a r a t i, če bi bili tvoje ovce! Odpusti torej, če jaz tudi storim tako!“ S solzami v očeh je škof daroval svoji nesrečni čedi svojega Boga. Vdal se je, sklical komisijo, in komisija je preiskala in potrdila čudeže.

Vdal se je tudi cesar Napoleon III. Tudi on iz človekoljubja ni hotel zapirati „himeričnim glavam, ki jih je razburjal čudež, vrat iluzije“. Ukazal je, da so odbili deske in izdrli kole in pustili ljudem njih pobožnost.

Tako je zmagal lurški čudež, si je razlagal Froment. „Ni zmagal Bog, ampak zmagala je človeška beda, večna potreba prevare, glad po čudežnem... Škof in cesar sta v svojem milosrčju pustila velikim bolnim otrokom fetiša (malika).“

Tako se je začela „glorifikacija absurdnega“.

Bernardka je šla v samostan. Šla? vprašal se je Froment. Ne, najbrž so jo eskamotirali. Gotovo! Bali so se, da ne bi svet prišel „skrivni slepariji“ na sled! V votlini se je začel stekati denar, „deževalo je zlato“ in škof Laurence je hitel, da je Bernardko kot konkurentinjo odpravil. Tudi župnika Peyramala so spravili s pota. „Spretno so ga zadavili, umorili so ga v senci zakristij.“ Umrl je namreč, kar je bilo patrom, ki jih je škof postavil kot varuhe votline, zelo ljubo. „Nenasitna votlina je sama hotela vse požreti“, in tudi škof je potreboval „veliko miloščine“. Votlina je zasijala kot „lučnjak upanja in domišljije, kot upor in zmagoslavje absurdnosti nad neizprosno materijo“, in patri so prodajali množicam „kruh upanja“, „kovali z Bogom kapital“, „Bog je slavil zmagoslavje sredi umazanosti ljudi in v nesrečo duš...“

Tako si je tolmačil Froment vse dogodke. Nazadnje je tudi Bernardka umrla. Zadnji čas je veliko trpela. Zakaj le? se je vprašal Froment. Ali Bog torej na njej ni mogel storiti čudeža? Bernardka je dejala, da je trpljenje le preskušnja, da je na zemlji treba trpeti, da je trpljenje blagoslov za ljudi. Ali ni to bogokletje, si je mislil Froment. Bog je vendar ustvaril tudi veselje! „Trpim, trpim, je govorila časih Bernardka, a srečna sem, da trpim!“ O pesimizem, o črni, o strašni pesimizem! si je razlagal abbé Froment. Čemu taka neumnost, čemu absurдна glorifikacija trpljenja? Bernardka je upala, da tam najde plačilo za vse. O kakšna prevara, če bi pa to ne bilo res, si je mislil Froment. A Bernardka je trdno upala. O vsemogočna iluzija, je dejal zopet Froment, ko je to bral. Ko je umirala in jo je duhovnik tolažil, da moramo Bogu žrtvovati tudi življenje, je dejala Bernardka: „Gospod, saj to ni nobena žrtev!“ Strašna beseda! si je tolmačil Froment. To je stud pred bitjem, to je grozno preziranje življenja, to je hlepenje po niču. Ko bi bila Bernardka mogla, bi si bila gotovo končala z enim migljajem življenje. Tako si je to pojasnoval abbé Froment. Tako je umrla Bernardka, zmučena in

obupana, radi „brezmadežnega spočetja“ ... In vendar je brezmadežno spočetje „poroga na prirodo“, je dejal abbé Froment.

Tako je končal abbé Froment, nežni, sanjavi Froment s širokim čelom, ki je sam brez vere čuval vero drugih — ali pravzaprav: to je ozadje, ki je je naslikal Zola svojem romanu o lurškem čudežu. Pero se nam je večkrat upiralo, ko smo prepisavali izraze nežnega Fromenta, a bravci naj nam odpusté, stvar je zahtevala vsaj nekoliko točnosti v izrazih!

To je ozadje Zolovega romana. Naslikano ni vse na prvih straneh, ampak se vleče po vseh treh debelih knjigah tega romana; sedaj je vrgel Zola en kos na papir, potem drugega.

Če ima kdo le nekoliko kritično oko, uvidi takoj, da je vse to ozadje optična prevara in potvara. Zola je naslikal to ozadje ne kakršno nam podaje zgodovina, ampak kakor se more zrealiti v blazno-sovražni glavi človeka, ki je zmešan brezverec in zato že naprej vse zavrže, kar mu ne sodi v njegov lascivno-naturalistični sestav, naj si tudi mora o tem konstruirati iz ljudi same psihološke nestvore! Zola ima le en ideal, če ne oskrunimo te besede, pridevajoč jo Zolovim težnjam. Ta edini ideal je — ploditev. Ta misel gospoduje v tem romanu, to misel je še posebej obdelal z vsem svojim cinizmom v zadnjem romanu: „La fécondité.“ Kar se suče okrog tega, to mu je plemenito, nežno, človečansko, božje — drugega vzora ne pozna! Zato tako podlo govori o tolikanj lepi in eminentno socialni skrivnosti brezmadežnega spočetja. Brezmadežno spočetje — to je tista skrivnost, ki ima v sebi moč, da dá človeštvu deviške čistosti in čistega materinstva! Tedaj, ko je z grozoto začelo padati poganstvo v brezplodnost, je sv. Ambrož kazal poganom uprav na dejstvo, da se krščanstvo krepi, ker ljubi devišstvo!

Zola ni več zmožen, da bi le nekoliko pojmlil krščanstvo, zato mu je dobra vsaka absurdnost, če je le protikrščanska. Že Froment je psihološki nestvor. Duhovnik, ki nič ne veruje, pa iz same idealnosti čuva drugim vero, mašuje in deli kruh življenja, to je absurdum. Duhovnik brezznačajnejš, sebičnejš, strahopetnejš bo silil kljub svojemu brezverstvu k oltarju, duhovnik, ki ima še količkaj moštva v sebi, nikdar! Seveda Zola tak mož dobro služi. S svojo nežnostjo in človečnostjo vzbuja v mladih srcih simpatije, s svojim brezverstvom pa prav zategadelj tem večjo apatijo zoper krščanstvo. Patoški nestvor je Zolova Bernardka. Tiha, pridna, pobožna deklica pravi ljudem, da je videla Mater božjo, ko je videla baje le nekaj belega. In v poznejših letih nikdar ni več ničesar videla; na njej ni bilo opaziti nikdar kake pretiranosti, kakor na koncu tretje knjige omenja Zola sam; bila je ponižna, krotka in pa praktična; vedno je kaj pletla, nikdar ni bila brez dela; sam Zola se čudi nje heroizmu v trpljenju, četudi ga ne more umeti; darovala je z mirnim srcem in jasnim obličjem svoje življenje Bogu — in ta deklica naj bo le histerična halucinantka? Smešno je že, kakšne neumnosti uganjajo nekateri z besedo histerija! Kaj naj rečemo o tistih množicah, ki so se zgrinjale v jami, kjer je videla Bernardka baje nekaj belega? Lehko-

verne so časih množice, a če bi zato, ker je kako bolno deklet videlo nekaj belega, od vseh krajev pridrli ljudje, uklonili se škofje in cesarji, bi morali imeti v vsakem gorskem kotu Lurd s prekrasno belo-mramorno baziliko in milijoni romarjev! Kaj po pasje mora delati Zola s historijo in psihologijo, da bi rešil svojo aprioristično, prekonstruirano misel, da je lurški čudež z ene strani le histerična halucinacija, z druge umazana špekulacija! Historija je tako jasna in Zola je ne more tajiti: ljudje so se Bernardki posmehovali, a ko so videli čudna dejstva, so omolknili in zresnili se; župnik Peyramale je še tudi tedaj stal v strogi rezervi; škof Laurence je z veliko resnobo in odločnostjo prepovedal duhovščini mešati se v stvar; vlada je kar s sirovo silo nastopila proti deklici; delovale so vse oblasti od prebrisanega policijskega komisarja Jacometa do naučnega ministra, da bi razdrli lurško prikazen. Če so se končno vsi vdali: če je župnik začel z gorečnostjo izpolnovati, kar je bila Marija ukazala Bernardki, ter zidati ponosno baziliko, če je škof umeknil svojo prepoved ter s posebno komisijo potrdil čudeže, če je morala odnehati brezverska vlada in je Napoleon sam posegel vmes, bi človek mislil, da je bila moč očitivnih dejstev tako velika. Ne, pravi Zola, da bi rešil svoje brezverstvo: ne, župnik, škof, cesar so le filantropični sleparji! Iz usmiljenja do bednega človeštva so pripustili, naj se vara, če je v prevari srečno. Škof Laurence, pravi Zola, je Boga žrtvoval množicam in pripustil, da je nastal v Lurdu absurdni fetišizem! Vse se mora pretvariti v pošastno neumnost in zlobo, da le more Zola zani-kati lurški čudež: poštena deklica v histerično halucinantko; množice v čudežev lačne in žejne slepe tolpe; župnik, škof, cesar v neskončno dobre goljufe; patri misijonarji v črne intrigante in podle kramarje; milijoni romarjev iz vseh stanov vsega krščanskega sveta v puhloglave praznoverce; Rim v jamo duhomornega kovarstva — vse, vse mora zatajiti in sleči človeško naturo, da le Zolovo brezverstvo obvelja!

In vendar! — In vendar Zola doseže svoj namen! To temno ozadje je veliko. Malokomu, ki prebira romane, se ljubi psihologično analizirati te podobe, ki mu jih stavi Zola pred dušo; še manj jih je, ki bi poleg romana s „historičnim“ ozadjem imeli odprto zgodovino samo. Tako se godi, da nekritično vzprejemajo vase potvaro za pravoto, zmoto in laž za resnico. Zola je darovit pisatelj. Zola prime človeka, vede ga s seboj, govori mu o človečnosti in ljubezni, in pomalem pomalem se bliža ž njim na temno stezo, ki vodi tja, kjer ima Zola zarisane črne kroge brezverstva.

Če kdo nepazljivo bere Zolov roman, je prav tako, kakor da bi dihal v strupenem ozračju. Ne ve, kdaj se otruje. Zola mu vdihava kapljico za kapljico; duhati mu dá opojne cvetlice, otrovane rože. Ko bi Zola koga silil, da bi naenkrat inhaliral toliko absurdnosti, nemoralnosti in fanatičnega sovraštva do krščanstva, bi človeka, ki ima še količkaj verskega in nramnega čuta, prevzel stud in gnev. Toda počasi počasi se človek na vse privadi.

To je psihološki pomen temnega ozadja. Zolu se ni treba nič truditi z dokazi. Njegova naloga je edino le ta, da prikupi bravcu Fromenta. In kateremu mlademu rahločutnemu človeku se ne bi prikupil mlad, nežen,

sanjav, bled, nesrečen duhovnik, duhovnik, ki tako tragično, sam brez vere, stoji pred oltarjem kot srednik med Bogom in vernim človeštvom? Vsakemu bi se prikupil, kdor posebno ne pazi. Kdor pozna ozadje Fromenta, kmalu v njem obsledi Mefista — Zola! Kdor pa ne pazi, se zaljubi v Fromenta in mehko mu je pri srcu, ko mu Froment odkriva svoje nesrečno srce. Zato pa skoraj s Fromentom čustvuje in misli. Kar čuti Froment v Lurdu, čuti tudi on; kar misli Froment o Lurdu, to si misli tudi on. Simpatija, sočutje in ljubezen nadomesti vse dokaze. Temno ozadje Zolovega romana se kmalu temno riše tudi v duši nepazljivega bravca. Lurd mu je že a priori „glorifikacija absurdnosti“ — in krščanstvo, ki Lurd slavi, mu vzbuja v srcu le zamrzo, gnev in odpor.

Bravca s takim srcem Zola postavi pred lurški čudež.

Namigljaji in dvomi.

Froment ni več veroval, vendar je šel v Lurd, kakor pravi Zola, da bi imel še en „rendez-vous“ z vero. Kako je bil Froment pripravljen na izpreobrnjenje, dokazuje to, da je bil že dva dni v Lurdu, ko se je spomnil, da je že dvakrat pozabil maševati. „Bil je torej v smrtnem grehu“, tolmači Zola, „in zato je bil najbrž tako nemiren.“

Froment je bil torej v Lurdu, in predenj je stopil — lurški čudež.

Kako torej Froment-Zola tolmači lurški čudež?

Froment je prišel pred votlino. Vso noč je upal, da bo „pognala v njegovi duši vera kot lepa cvetka nevednosti in naivnosti“, a sedaj je čutil le odpor in mržnjo. Molitve množice so se mu zdele kot delirij, ki jih je gnal, da so hlepele po čudežu, po nemogočem čudežu. Množic se je lotila neka „blažena epidemija“. „Malikovalsko češčenje“ Marije, „nasilna vera“ in upor proti pameti ga je navdal z zamrzo, da je skoraj onemogel.

A zgodili so se čudeži. Oj, si je mislil Froment, to so same „nervozne bolezni“. A ne! Pripeljali so žensko, ki ji je gnila kost, in v Lurdu je hipoma ozdravela. Ko bi bil to čudež, si je mislil Froment z nekim zdravnikom, zakaj je ostala na nogi bela brazgotina, „zakaj ni Mati božja naredila kar cele nove noge, če je že bila pri delu“? Gotovo, razmišljal je Froment drugekrate, gotovo delujejo malo, morda še popolnoma neznane sile, avtosugestija, dolga razburjenost, sila potovanja, molitve in petje, zdravilni dihi, neznan činitelj (agens), ki prihaja v silni krizi vere iz ljudskih množic...

Zona pretirane vere prevzame vse... Mrzlična pot, mučne, neprestane, monotone pesni, vedno enaki obredi, vedni govori o čudežih, vedna fiksna ideja obrnjena v plamenečo votlino, to vse razvname navdušenje. Mnogi po več noči ne spé in tako pridejo v stanje vizionarnega bedenja. Vedne molitve so kakor bič za njih dušo...

Froment je dvomil in preiskaval. „Katera neznana sila se je razvijala iz ljudske množice, kateri močni življenjski fluidum je povzročil

tista ozdravljenja, ki so se res dogodila? To so pojavi, ki jih še noben fiziolog ni preučil. Morda se je združila vsa množica v eno samo bitje, ki je potem z desetero močjo delovalo samo nase z avtosugestijo? Morda pa v trenutkih najvišjega sanjarstva postane množica nositeljica neke izredne volje, ki si podvrže materijo? To bi bila razlaga za to, da so prav tiste osebe v množici hipoma ozdravele, ki so se najbolj udele prenapetosti! Dih vseh se druži v en sam dih, in delujoča moč je moč tolažbe, upanja in življenja“ ...

„Želja po zdravju ozdravlja, želja po čudežu dela čudeže.“

„Če res Marija ozdravlja, zakaj jih ozdravi samo 10%, zakaj le te in ne onih? Kje je pravica, kje usmiljenje?“ Marija se mu je zdela kruta, nepoučena, trda in indiferentna kakor narava ... Gotovo „pobožna norost ozdravlja“. O da, si je razlagal Froment, „večna iluzija“ ozdravlja!

Časih se zacelijo hipoma najgrše kožne bolezni, rak ... Res, toda, pojasnoval si je Froment, morda ni bil pravi rak? Morda je bil le neznan tur histeričnega izvora? Morda so premalo poznane vrste raka, izhajajoče iz preslabe kožne reje, ki jih ozdravi močan moralični pretres? Morda se bo pa ponovil?

Toda tudi voda ozdravlja. Ne voda, si je tolmačil Froment, ampak močna iluzija! A časih kdo ozdravi daleč od Lurda, ko pokusi nekaj lurške vode. Res je, si je dejal Froment, res, treba je velikega navdušenja, treba je „izrednega skoka v kraljestvo vsemogočne iluzije“!

A v Lurdu je bureau, kjer preiskujejo bolnike prej in potlej. Res je komisija, si je tolmačil Froment, kakih petdeset ljudi. Toda kdo vé, če niso zdravniki interesirani? Kdo vé, ali so dosti izobraženi? Potem pa je večina katoličanov, ki seveda pritrjujejo. Kar je pa drugovercev, molčé, najbrž iz uljudnosti. Čemu bi se tudi prepirali? Rane bi se morale pred in potlej fotografirati.

Toda verovali so ne le halucinantje, ampak tudi krepki, inteligentni možje. Fromentu je bilo to nedoumno. Izpreobrnjenje dr. Chassaigna si je še pojasnil. Krepki učenjak se je bil postaral in čuvstvo ga je prevladalo, zato se je izpreobrnil. Bil je to — kar je Froment sedaj prvič opazil — nekak „verski atavizem“. Mož je bil vzrejen v veri na legendo, in legenda ga je zopet nase potegnila po petdesetletnih pozitivnih studijah. K temu se je pridružila utrujenost moža, ki mu veda ni prinesla sreče. Zdvožil je na vsem in nazadnje mu je bila sreča, da je mogel zadremati v veri. A kaj je z drugimi krepkimi možmi, ki so tudi verovali? Fromenta se je polastil mračen srd, njegovi pameti se je godilo kakor kužku, ki ga vržejo v vodo in ki čuti, da ga valovi grabijo in zagrinjajo. Vendar se mu je izvil protest: „Ne, ne, četudi si vsega ne moremo pojasniti, četudi si morda nikdar ne bomo mogli pojasniti, nič ne de! To bodi naše upanje, da se bodo dala nedoumna dejstva enkrat vendarle razložiti!“

„Čudež, to je bilo prepričanje Fromenta, čudež se ne dá dokazati. More se le verovati. Pri kraju je umovanje, kadar Bog poseže vmes. Ali.

se vrzi na tla, poljubi zemljo in veruj, ali pa pojdi proč! Kompromis ni mogoč.“

Če je kaka stvar bila Fromentu popolnoma nejasna, mu je šepetala naravna pamet: „Gotovo je kaka naravna razlaga, le da je tebi neznana!“

Tako se je prvi „rendez-vous“ z vero izjalovil, Froment se je le še bolj zatopil v svoje brezverstvo.

Stojmo! Čas je, da zopet s psihološkega stališča razmotrimo ta del Zolovega romana.

Kakšen dokaz je navedel Zola proti lurškemu čudežu? Prav nobenega. Zola samo dvomi, samo namiguje: morda, najbrž, gotovo ... Zola a priori taji vsak čudež. Zanj je čudež nemogoč, in zato vsa nasprotna dejstva nategne na to aprioristično negacijo, naj gre rado ali nerado; kar ne gre, pa zamolči. Vsemogočna iluzija, žeja po božjem, avtosugestija, neznane sile, fluid, neznan življenjski dih, življenjski fluidum, nova iz množice potekajoča volja, neznan činitelj, prihajajoč v silnih verskih krizah iz množic ... to so Zolove fraze, ki naj znanstveno razložé lurški čudež! Toda resno znanstvo to ni, to je šarlatanstvo!

Vsemogočna iluzija, žeja po božjem ... Zakaj pa se ljudje samo v Lurdu vdajo tej vsemogočni iluziji; kako je, da jim samo Lurd ugasi žejo z zdravilno močjo? Zakaj ima samo predstava lurške gospe to prečudno moč, da slepim dá pogled, hromim hod, ranam celilo?

Neznane sile, neznani činitelji, izvirajoči iz mas. Zakaj pa moderna veda ne natepe takih mas v kako gledališče, da bi tudi tam pričarala ta čudežni življenjski fluidum iz množic? Ali bi ne bilo to imenitno za moderno vedo, pa praktično za zdravnike, ker v Lurdu baje „dežuje kar milijone“? Človek bi mislil, da bo Zola kar v Parizu to poskusil ... Kako pa tisti dobé ta prečudni fluidum velikih množic, ki jih ozdravi daleč daleč od Lurda misel na lurško gospo? Kaj si misli Zola s tistim izrednim skokom v kraljestvo vsemogočne iluzije? Oj, mnogo bolnikov je na svetu, naj jim pové Zola, kako se skoči v tisto kraljestvo — prepričani smo, da bodo hvaležne množice v zvezde vkovale njegovo ime!

Avtosugestija ... Treba je le preložiti učeno besedo, pa se pokaže, kako ničasta je razlaga z avtosugestijo. Z avtosugestijo deluje, kdor sam sebi sugerira, kdor sam sebe prepričuje, da bo ozdravel. Avtosugestija torej deluje po domišljiji. Znano pa je, da domišljija res vpliva na organizem, toda le po živčevju in torej le na tiste bolezni, ki so odvisne od živčevja. Rane avtosugestija nikdar ne zaceli, sušice nikdar ne ozdravi, vida, ki je izgubljen vsled organskega poškodovanja, nikdar ne vrne. Odkod torej taka ozdravljenja? Potem pa zopet, čemu treba hoditi v Lurd, čemu treba ravno zaupanja na Marijo? Oj koliko jih je, ki se prepričujejo, da bodo ozdraveli, a vsa Zolova avtosugestija jim nič ne pomaga!

Predsednik klinike in zdravniške komisije v Lurdu, dr. Boissarie je bil malo prej, nego je izšel Zolov roman, v Parizu. Med njim in nekim zdravnikom se je vnel razgovor o lurškem čudežu. Pariški zdravnik je na-

štel vse tisto, kar je potem Zola porabil v svojem romanu. Razvil se je sledeči dialog:

V Lurdu mrzla voda pretrese organizem, zato nekateri ozdravijo.

„Toda, mnogo jih ozdravi, ki niso bili v kopeli!“

Prevzame jih navdušenje množice ... sugestija nanje vpliva ...

„A marsikdo ozdravi v samoti ... zatopljen v mirno zbrano molitev ...“

Lepota kraja in lega votline deluje nanje.

„Toda nekateri ozdravijo tudi, ne da bi prišli v Lurd.“

Vera jim daje moč avtosugestije.

„Ali ozdravijo tudi otročiči, ki njih vera še ne dejstvuje in ki so nesposobni za sugestijo.“

Samo živčno bolni ozdravijo.

„Prosim, najveljavnejši zdravniki pričujejo, da je v Lurdu ozdravela cela vrsta bolnikov z najhujšimi ranami in organskimi boleznimi. Pravzaprav primeroma le malo nervoznih ljudi ozdravi v Lurdu!“

Toda, pravi še Zola, rane se ne „fotografirajo“. Čudni so ti možje! Nekateri bolnike so vlačili po vseh bolnišnicah in klinikah, vsi zdravniki so zdvojili in jih pustili, češ, da jim ni pomagati. Ko so ti siromaki, zapuščeni od sveta in moderne vede, uprli svoje oči tja, k „tolažnici žalostnih in zdravju bolnikov“, k ljubi lurški gospe, in od nje s samo preprosto zaupno prošnjo dobili zdravje, ki ga ni mogla dati vsa moderna veda — ta moderna veda oporeka, da se rane niso „fotografirale“ in da torej ozdravljenje ni čudežno! Ali je sploh treba „fotografirati“ rano, ki je očitna? Peter Rudder si je zlomil nogo; deblo mu jo je zmečkalo; 3 cm vsaksebi sta zijala konca zlomljene kosti; rana se je začela gnojiti; zdravniki so zdvojili. Peter Rudder je prosil, naj pa prenesó h kapelici lurške Matere Božje. Prenesli so ga 7. aprila 1875. Z otroško zaupnostjo se je obrnil k Mariji, materi ubogih zemljanov. Kar začuti, kako se mu razliva po udih prečudna moč, strese se, poklekne, dvigne se, ne vé, kako se mu godi — bil je zdrav. Kaj je tu treba „fotografije“? Treba je le oči! Dr. Boissarie, ki je preiskal ta dogodek, navaja imena, kraje, priče, dokaze. Rudder sam je bil živa priča. Umrl je namreč še-le spomladi leta 1898.

Kje je torej kak dokaz zoper lurški čudež? Zola ne more navesti ne enega. Kar pravi, so sami izgovori, sami namigljaji, sami dvomi. Znanstvenega v vsem ni prav nič! Ali je morda to kaj, kar pravi nazadnje: „Čudež se ne dá dokazati, more se le verovati; ali se vrzi na tla in veruj, ali pa pojdi proč, kompromis je nemogoč.“ Tudi to so le neješčje besede! Kaj se pravi to: čudež se ne dá dokazati? Če se učeni zdravniki po klinikah trudijo, da bi scelili rak-rano bolniku, a je ne morejo ter ga pusté, bolnik pa obrne trudno oko k Mariji in hipoma ozdravi — imenujemo tak dogodek čudež. Zakaj jasno je vendar, če je sploh kaj jasno, da ga moderna veda ni ozdravila, ki je zdvojila o njem ter ga pustila? Narava ga tudi ni ozdravila, saj zato se je zatekel k zdravnikom, ker ni pomagalo nobeno celilo. Sploh pa narava organičnih ran ne more sceliti hipoma, ampak le sčasoma. Če je torej brez zdravil in celil, brez zdravodelca in ranocelca hipoma ozdravel,

je moral poseči vmes drugi izvunnaravni, božji vpliv. To pa je čudež. Kaj ima torej tu opraviti vera? Nič, prav nič ne. Učinek je tu; dejstvo je dejstvo. Če je nemogoče, razložiti to dejstvo naravno, princip zadostnega razloga terja, da se razloži drugače, torej izvunnaravno, čudežno. To je vse, in to je znanstvo, je veda in ne vera!

Seveda, prisiliti res nikogar ni mogoče, da bi priznal čudeže. Kakor nikogar ni mogoče prisiliti, da bi pripoznal princip vzročnosti, dasi je razviden in dasi tudi vsa moderna veda sloni na njem, tako nikogar ni mogoče prisiliti, da bi na podstavi tega principa priznal čudeže. Vendar zategadelj tak človek še ni znanstvenik. Štoru, kakor pravi Aristotel, tudi ni mogoče ničesar dopovedati, a ne prištevamo ga navadno med znanstvenike!

S tem pa je tudi rešena uganka, zakaj Zola ne veruje, dasi je videl čudeže. Vera se ne dá prisiliti. Ko bi vera ne nalagala nobenih dolžnosti, o potem bi pač veroval ta in oni. A vera o raju govori tudi o peklu in vera o vstajenju govori tudi o zatajevanju! Modernemu človeku pa nič bolj ne mrzi kakor zatajevanje. Ko bi Evklidov geometrični stavek nalagal kako moralno dolžnost, je gotovo, dejal je že H o b b e s, da bi ga ljudje tajili! Ko bi stavek, da so koti trikotnika enaki dvema pravima kotoma, nalagal kako dolžnost, pravi tudi D e B o n a l d, bi ljudje gotovo o njem dvomili! To so ljudje, o katerih je dejala Modrost, da „ne bodo verovali, če ravno kdo od mrtvih vstane“ (Luk. XVI. 31.)!

Nič znanstvenega, prazne domneve in dvomi, prazni ugovori in izgovori — to je vse, kar vé Zola proti lurškemu čudežu. In vendar! Zopet moramo reči: in vendar! Malo jih je, ki bi položili Zolov roman iz rok brez dvoma v srcu. Saj v romanu ne dvomi Zola, ampak Froment, nežni, sanjavi Froment, ki mu žeja po spoznanju ne dá miru, ki bi tako rad počil v naročju božje nevednosti! Dobri, a nesrečni Froment dvomi, in kdo ne bi dvomil ž njim? Froment hodi po Lurdu in mladenič, mladenka hodi ž njim. Ž njim misli, ž njim čuvstvuje, ž njim dvomi. S Fromentom se zgraža bravec o „praznoverju“ ljudi, o „malikovavstvu“, o „glorifikaciji absurdnega“. Če pa vidita nedoumno dejstvo, ponavlja bravec za Fromentom: „tu pač delujejo neznane sile, neznan življenjski fluidum, izredna volja mas, avtosugestija ... ne, ne, čudež to ni, saj je čudež sploh nemogoč, moderna veda se smeje bajkam o čudežu, znanost pozna le neizprosne prirodne zakone ... če drugi verujejo, je to le atavizem, verski atavizem ... zakaj bi pa samo te ozdravila božja moč, in ne tudi drugih ... ne, ne, čudeži niso mogoči ... čudeži se sploh ne dajo dokazati ... Kdor ne more slepo verovati in vreči se na tla in poljubiti jih, ta naj gre proč ...“ Izpočetka morda bravec še misli, da je morda vendar le mogoč čudež, a pomalem, pomalem se ga polasti dvom, ko mu Froment toliko govori o vedi in znanstvu, o umu in spoznanju, o avtosugestiji in neznanih silah ... Kdo bi pa bil rad praznoveren nazadnjak in mračnjak?

To je psihologija dušnih dvomov: žeja po spoznanju, zavest in čut svoje inteligence, fraze o znanstvu in vedi, neumeti pojmi ... in mladenič začne dvomiti, ker dvomijo tudi drugi, ker je dvomiti „moderno in znan-

stveno"! Ali ni res tako? Moj Bog, kdor ni prespal gimnazijskih let, kdor je imel tedaj odprte čute in odprto srce, ta vé, da je res! „Vae tibi flumen moris humani, quis resistet tibi?“ je zdihoval sv. Avguštin, ko se je zmislił mladih let. Časovni duh je reka, ki zgrabi mladega človeka, da komaj vé, kaj in kako. To je stara zgodba. Avguštin je zablodil med Manihejce, ker so toliko govorili o vedi in znanstvu, o spoznanju in resnici. „Et dicebant: veritas et veritas, et multum eam dicebant mihi...“ Govorili so mu o resnici, a blodili so v zmoti. „Dicebant: veritas et veritas et nusquam erat in eis, sed falsa loquebantur!“¹

Prazni so torej Zolovi dvomi, in vendar je psihologično naravno, da vzbudé v srcu neizkušene mladine resne dvome, ki ji morda za vedno omračé in omrzé ne le lurški čudež, ampak krščanstvo sploh. Saj Zola ne prestando družiti z lurškim čudežem idejo krščanstva! Nežnemu, dobremu, človekoljubnemu Fromentu je krščanstvo „glorifikacija absurdnega“, kaj čuda, če skoraj tudi mladenič sodi tako?

A Zola si s temi dvomi in namigljaji še ni bil v svesti popolne zmage nad lurškim čudežem, zato je še enkrat naskočil čudežni Lurd.

Zavratni napad.

Froment je klečal pred jamo in klical: o Marija, o Marija! a „sam ni vedel, koga kliče, ali lurško gospo, ali prijateljico mladih let!“ Kakor uničen je čakal... čakal milosti, čudeža, bliska, ki bi mu razgnal vse dvome in vrnil premlajeno vero...

Še zadnji „rendez-vous“ je ponudil veri. Popoldne ob štirih, ko bodo nesli sv. Rešnje Telo v procesiji... tedaj se odloči. Zadnje upanje! Če sveta Devica ozdravi Marijo, ljubo prijateljico mladih dni, če stori ta „veliki čudež“, tedaj bo brez dvoma veroval! O da bi le Marija bila rešena bolezni; naj bo tudi sam pogubljen! A bila je preveč bolna. Ni mogel verovati, da bi ta deklica, ki so ji že toliko let mrtve noge, iznova oživila...

Približala se je četrta ura. Froment je bil silno nemiren. Čutil je, da se kmalu doigra drama njegovega duhovniškega življenja, da nikdar več ne dobi vere, če ne v tej krizi.

Procesija se je bližala. „Gospod, sin Davidov, ozdravi naše bolnike“. ti glasovi so odmevali okrog. Duhovščina je pela: „Lauda Sion Salvatorem“... Tam je zavpila mutasta in začela na glas hvaliti Devico; neka hroma se je dvignila in vrgla bergle proč... Froment je imel ves čas oč. uprte na prijateljico Marijo Quersaint. Ko so prinesli sv. Rešnje Telo ravno mimo, je zadel deklico neki žar kakor blisk. Oči so se ji v tej luči vžgale, oživele in zasijale so kot zvezde. Lice ji je zardelo, zaplul ji je v obličje val življenja, veselja in zdravja. Dvignila se je na vozičku in obstala. „O moj prijatelj!... O moj prijatelj!“ je zajecjlala. Noge so se ji oprostile,

¹ S. August. Confess. I. III. c. 6.

života se je odvalila neznanska teža. „Ozdravljena sem, ozdravljena!...“ Vse se je ozrlo nanjo, vse jo je gledalo, kako je žarela kot božja prikazen. „Ozdravljena sem, ozdravljena!...“ Vse je hvalilo in slavilo Marijo, navdušenje se je polastilo vseh... Froment se je zjokal. „Magnificat anima mea Dominum...“ je zapelo tisoč grl krog in krog...

Froment je spremil Marijo v bureau, da se potrdi „čudež“.

„To, gospoda moja, je dejal zdravnik dr. Bonamy, je zelo interesantno. Gospica, ki jo vidite zdravo pred seboj, je bila bolna, zelo bolna. Mozg ji je bil poškodovan. Vidite, tukaj sta spričevali dveh znanih zdravnikov pariške fakulte. Tu torej ni noben dvom mogoč. Vi ste priča, kaj ne, gospod Froment?“

In Froment? Drama duhovniškega njegovega življenja je bila rešena, krize je bil konec, Froment je za vedno vero — izgubil. Izgubil? kako to? Saj je slovesno zatrjeval, da bo veroval, če se zgodi „veliki čudež“ z Marijo! Da, da, dejal je tako, a nekaj se je spomnil, in ta spomin je uničil čudež. Spomnil se je, da je bil čudež — napovedan, in toraj ne več čudež! Zdravnik v Parizu je bil naprej povedal, da bo Marija v Lurdu ozdravela.

Preden sta šla v Lurd, jo je bil Froment še enkrat vedel k zdravniku. Dva zdravnika sta sodila, da je velika kita ranjena, mozg poškodovan, in napravila sta spričevalo, da je deklica neozdravljiva in za vedno hroma. Moža sta gotovo sodila po svoji najboljši vesti in zavesti, zakaj bila sta veččaka in poštenjaka. Vendar je bil peljal Froment Marijo še k nekemu svojemu stričniku, mlademu, živahnemu zdravniku, z imenom de Beauclair. Ta je preiskal bolezen Marije in naravnost dejal, da bo v Lurdu ozdravela, če je le o tem prepričana. Dejal je, da „vera zadoščuje“. Povedal je celo, kako se bo čudež dogodil. Ko se bo zbudila, se je bo polastila silna razburjenost; naenkrat se bo odvalila neka teža in zdrava bo... Beauclair je namreč sodil, da je nje bolezen le nevropatična. Deklica je padla s konja, pretresla se, najbrž so se pretrgale tudi nekatere vezi in noge so ohromele. Potem so se rane sicer zacelile, a deklice se je polastila avtosugestija. Vse misli deklice so se lokalizirale na bolezen. Tudi tedaj, ko je bolezen že minila, je še vedno ostala misel, da ima hrome noge, in radi tega res ni mogla stopiti. Hipna trdna volja bi jo pognala kakor bič kvišku in zdrava bi bila. Zato naj le gre v Lurd, nje vera in lurška razburjenost bo tisti bič... Tako je bil napovedal mladi zdravnik „himen vstajenja“.

In res se je vse tako dogodilo. „Čudež je bil potemtakem napovedan in torej ni bil čudež.“ Froment je že mislil vse to razložiti lurškim zdravnikom in dati resnici čast, a „čutil je na sebi težo sutane“ in božje veselje Marijino mu je polnilo srce. Bil bi „božji rop“, ko bi vzel deklici „čisto, vzvišeno vero“. Zato je podpisal s svojim imenom, da je res vse tako, kakor je dejal dr. Bonamy. A bilo je mračno v njegovem srcu, tako temno kakor o mračni nevihti. Zavidal je drugim njih božjo iluzijo. Dozdevni čudež mu je izrval iz srca še zadnje kali vere v nadnaravno. Prazno je bilo v srcu, pusto v glavi, zastonj si je želel nazaj „iluzije, laži in vere preprostih“. A

najbolj ga je bolelo, da je Marija bila zopet žena, a on ni bil več mož. „Grobni kamen je ležal na njem.“ Zgrabila ga je obupna jeza. Šel bi, si je mislil, in zakričal Mariji: „Čudež je le — laž, pomoč božja je le prazna prevara, delovala je le natura“, in potem bi šel ž njo daleč proč in živel bi srečno ž njo. A ustrašil se je. Temu čistemu dekletu uropati vero? To bi bil strašen zločin proti Bogu. Potem bi pa morda tudi ne marala iti za duhovnikom — apostatom. Moral je torej legati, vedno legati, iz usmiljenja legati, da ne bi zatrl deklici lepe iluzije in miru in sreče. Tako se je širila laž in z lažjo božja iluzija.

Zadnji „rendez-vous“ z vero se je ponesrečil. Froment je za vedno izgubil vero. In kdo bi dvomil, da jo z Fromentom izgubi še marsikdo, ki bere Zolov roman? Saj je Zola vse tako lepo pripravil. Že v prvi knjigi pripoveduje, kako je sodil de Beauclair o bolezni Marije, potem pa pusti, da Froment že popolnoma pozabi na to. Froment vidi poprej vse druge čudeže, nobeden mu ne more vrniti vere, zataplja se v brezverstvo bolj in bolj. Le eno upanje mu še sije v dušo, ko bi Marija ozdravela — — A to upanje je majhno, zakaj tako dolgo je že bolna, že leta in leta ni več stopila na noge, blede je in slabotna ... Kako bi se moglo vrniti v te mrtve ude novo življenje? A če tudi majhno, upanje je le, in Froment grabi zanje kakor grabi potaplajoči se za šibko bilko. O ko bi Marija ozdravela, bi lahko veroval in vsak dvom bi izginil! Ves Lurd in vsa vera zavisi od bolne Marije, ali ozdravi ali ne. To je kriza Fromentove vere in odločilni trenutek v drami njegovega življenja. Tedaj pa ga Zola spomni dr. Beauclairja ... Froment se spomni, kaj je napovedal dr. Beauclair. Vse mu stopi tako jasno pred dušo ... kako se je doktor smehljaj, kako je brez pomiselka za trdno povedal, da bo Marija ozdravela, če ima le vero, kako je opisal ves čudež ... Procesija se približa, čudež se zgodi ... Froment se zjoka o nenadnem dogodku, a takoj se spomni, kar je ravno kar premišljeval, spomni se, da je dr. Beauclair že v Parizu vse to napovedal, solze mu zastanejo, v srce pa se mu vseli obup ... vera je bila izgubljena za veke. In sedaj Zola vodi Fromenta okrog in zopet in zopet mu polaga na jezik izpoved, zakaj ne veruje in ne more verovati več, ker je bil čudež napovedan in torej ni bil čudež. To Froment vedno ponavlja, to je vodilna misel vsega Zolovega romana.

Kdo bi torej ne izgubil vere s Fromentom, z nežnim, nesrečnim Fromentom, ki je tako hrepenel po resnici, ki je znanstveno vse preiskal, a našel le prevaro, le laž, le iluzijo, le glorifikacijo absurdnega, in z mračnim obupom v srcu zapušča Lurd?

In vendar je vse to le zavraten napad! Saj je vse, kar je napisal Zola, le fikcija! Zola je hotel ljudem izrvati iz src vero v čudeže in vero v krščanstvo. Zato je narisal najprej temno ozadje, histerijo in iluzijo kot psihološko ozadje lurske zgodovine; zato je lurske čudeže zamolčal, druge potvaril, zopet druge skušal razložiti z neznanimi silami, z življenjskim fluidom in aytosugestijo. Ker pa si je bil v svesti, da vse to še ni zadosti, zato

je v ospredje postavil fingiran navidezni čudež. Zamislil je stvar tako-le: Na sploh je treba vzbuditi o čudežih le dvom — to zadoščuje kot priprava — a „znanstveno“ je treba porušiti en „čudež“, ki bi se vsem zdel „očividni čudež“. Tak čudež, mislil si je Zola, bi bilo gotovo hipno ozdravljenje izmučene hrome deklice, ki je že leta in leta priklenjena na bolniško postelj. Torej tako dekle mora v Lurdu hipoma ozdraveti. Sedaj pa je treba ta „čudež“ še znanstveno porušiti. Čudež ni več čudež, če se dá naravno razložiti. Naravno se dá razložiti, če ga res kak zdravnik tako razloži. Tako ga pa razloži, če ga pri zdravniški diagnozi določno napové in se vse res tako zgodi. Torej je treba na početek postaviti tako diagnozo. S fingirano diagnozo in napovedjo čudeža je torej Zola „znanstveno“ uničil čudež! Neiskušeni bravci pa ne pazijo na le-to fikcijo in imajo vse za resnico. To je psihološki vir njih dvoma in njih nevere. Neizkušeni bravci, kakor smo že rekli, ne pazijo na to, da je nežni in nesrečni Froment le „maska“, ki se pod njo skriva Mefisto-Zola. Zato zablodijo v zmote in dvome.

Ves roman Zolov je torej le psihološko preračunjena prevara. Ničesar ni v vseh treh knjigah, kar bi preneslo znanstveno kritiko. Kritike ne prenese ne „historično“ ozadje, ne „filozofični“ dvomi in namigljaji proti čudežem, ne glavni napad na lurški čudež. In vendar ni nobene dvoma, da Zola pri mnogih mnogih doseže svoj namen. Mnogi dvomijo s Fromentom, mnogi ž njim izgubé vso vero... „Dicite enim: veritas, veritas, et multum eam dicite eis, sed falsa loquitur.“ O znanstvu in resnici jim govori, nudi pa jim zmoto in laž!

Tako Zola z brutalnim cinizmom širi svoj evangelij. Lurd, „mistični in brezmadežni“ Lurd je le „glorifikacija absurdnega“, le „božja laž“, ki ji je treba prizanašati, „kakor prizanašamo laži, ki pomaga k življenju“. Edino „božje“ pa je — pohot. V Lurd je prišla vsako leto neka ženska, da je tiste tri dni preživela v prešuštvu, kar ji doma ni bilo mogoče. Froment je to vedel, a „čutil je dih vseobčnega pohlepa, nebrzdan, svet plamen, ki vse očisti“, in — odpustil je. Spoznal je vsemogočnost pohoti. Vendar je še sklenil, da ostane deviški. „Devištvo je bila zadnja opora, ki mu je dajala kot brezverskemu duhovniku neko čast.“ A vsi vemo, da je že v „Parizu“ Zola Fromenta tudi — oženil!

Že Stritar je dejal, da nima Zola „ni srca ni ideala“. A kaj je človek, kaj je zlasti mladina brez srca, brez ideala? Gorjè torej našemu narodu, če se razleze Zolov strup v mladinska srca! Gorjè pa tudi tistim, ki take knjige pišejo, priporočajo in širijo! Njih socialna odgovornost je strašna. Hujši so negoli brezvestni lekarji, ki ne gledajo na to, kaj nudijo ljudem, ali zdravila ali strupe. Imenovali smo jih že in še jih imenujemo — **otrovnike naroda!**

Modra in človekoljubna je torej skrb katoliške cerkve, ki take knjige zaznamenava in prepoveduje! Pravijo: boji se resnice. Ne, ker ljubi resnico in pravico, prav zato in le zato prepovedava slabe knjige! Da, ko bi bil naš duh svoboden vseh vezi, ko bi bil zatopljen v neskončno svetlobno morje resnice, ne bilo bi se bati zanj. A dokler naš um svetlika kot slabotna lučca v temi, dokler hoče naše strastipolno srce tolikrat vse bolje vedeti kakor naša pamet, dotlej je neprecenljiva blagodat, če ima ubogo človeštvo nezmotno učiteljico resnice in pravice, sveto mater katoliško cerkev!

Dr. Aleš Ušeničnik.

Kaj je s „Slovenskim Narodom“?

Vse bolj se zadnji čas povprašuje, kako je pravzaprav s „Slovenskim Narodom“? Ali ga katoličan sme brati ali ne? ali je prepovedan list ali ni?

Dasi za tistega, ki je odpočetka ali pa vsaj zadnja leta pazno zasledoval smer „Slovenskega Naroda“, ne more biti nobenega dvoma, vender morda ne bo napačno, če enkrat načeloma razmislimo to stvar. Ta in oni še ne ve prav, kaj in kako.

Da je „Slovenski Narod“ v etičnem (nrvnem) oziru slab list, tega menda nihče več ne zanikava. Sami prijatelji se ga sramujejo. Če javno molčé, je to le znamenje, s kakšnim terorizmom liberalizem zatira in kroti vsako svobodno misel, ki mu ni všeč. V zaupnih pogovorih pa drug drugemu tožijo, kako je posirovel. A ni le slab list, ampak pravično in resnično povedano, med slabimi listi eden najslabših. Kje pa najdete list, ki bi se s tako trivialnim cinizmom rogal vsemu, kar je katoličanu svetega? Kje pa je kaj, kar še ni oskrunjeno z gnusnim glenom, ki ga neprestano cedi „Narod“? Dan za dnevom psuje katoliško cerkev, mater našo, brezmadežno nevesto Kristusovo! Že to mora biti katoličanu dovolj, da ve, kaj naj sodi o takem listu. Kdor zvesto in vdano posluša klevetača, ki psuje mater njegovo, ta ne more biti dober človek. Kdor zvesto in vdano posluša njega, ki psuje nevesto Kristusovo, ta ne more biti dober kristjan! Ne dober človek, ne dober kristjan ne bo bral „Naroda“, naj je prepovedan ali ne! In to je prvo.

Drugič. „Slovenski Narod“ je strupen list. Kdor ga bere, se mora zastrupiti. Ni mogoče, da bi človek dan za dnevom prebiral tak list, a da se ne bi prepoil z njegovimi nazori in težnjami.

Saj je sploh znano, da listi „ne vodijo le javnega mnenja, ampak tudi delajo javno mnenje“. Časopisi lahko blagodejno vplivajo, — tako je

¹ Časnikarstvo in naši časniki. Ponatisnjeni listki iz „Slovenskega Naroda“. Ljubljana 1884. str. 200.

pisal svoj čas v „Narodu“ znani podlistkar * * * Stat nominis umbra — a le prepogostoma se širi po njih neki zloben duh, neka hudobna moč, ki bi rada narod prevzela ter ga rabila za temačne namere... Ta vsakdanja hrana, ki jo časopisi dajo, je gotovo velik, imeniten del naše duševne hrane. Za premnogo čitajočih ljudi pa je ta hrana skoraj edina duševna hrana, ki jo sploh uživajo. Jasno je torej, da je za vsak narod največje imenitosti, kakšno hrano dobiva po svojih časopisih... Zlobni časnikarji „vodijo mišljenje čitajočega občinstva v zatohle kote, razjarijo mu domišljijo, vsilijo mu izmišljene ali neresnične stvari tako, da najbolj naravnega, najbližjega ne opazuje več z naravnimi zdravimi očmi. Občinstvo je nazadnje tako zmočeno, da misli, da samo in nezavisno presojuje vsiljeno mu stvar, ter še zapazuje ne, kako se je dalo najetim srakoperjem zapeljati. Le nihče naj ne misli, da se tako godi le neizobraženim čitateljem časopisov! Koliko pa je med takozvanimi izobraženci res razumnih, presodnih čitateljev raznih časopisov?... Slabi časopis, popačeni duh časopisa pokvari polagoma celivrstinaroda nravno in politično prepričanje ter mu okuži vso razsodnost o razmerah in ljudeh... Tako nevestni, hudičevi so nekateri časnikarji, da zaradi strankarstva zagovarjajo očitno, formalno oznanjeno sleparijo!“¹ Tako je pisal svoj čas „Narodov“ podlistkar o vplivu časopisja.

Isto trdi Rus Pobědonoscev. „Časopisje, pravi slavni ruski državnik, je za človeštvo skrivnostna, osodepolna, razdevajoča moč. Vsak dan nam prinese časnik raznih novic. Koliko je v tej množici dobrega za naše življenje ali za naš duševni razvoj? Ali je mnogo tega, kar bi bilo zmožno podžigati v naši duši sveti ogenj navdušenja za dobro? In nasprotno — koliko je takega, kar se laska samo nižjim našim instinktom!... In ko bi prinašal časnik le novice! A ne! Novice so v posebni obliki, opisane s posebnim mnenjem, s posebno sodbo“... Potem pa še to. „Kaj pa daje časniku tako silo? Ne toliko interes novic, ampak tendenca, politična ali filozofična misel, ki se izraža v člankih, v izberi in razvrstitvi novic, v tolmačenju faktov in novic. Časnik se stavi na stališče sodnika; s tega presoja vse dnevne pojave, in ne le dejstva in besede, ampak tudi skrite misli in namere... Časnik polaga vsakemu gotovo sodbo o vsem in tako malo pomalo privadi bralce, da ne želé več imeti svoje sodbe in se tudi ne trudijo, da bi jo dobili; ta nima niti zmožnosti, da bi si napravil svoje mnenje, ampak mehanično vzprejemlje mnenje svojega časnika; oni bi mogel sam temeljito razsoditi, a ne utegne razmišljati sredi dnevnih poslov in skrbi, in njemu je ugodno, da časnik zanj misli.

Očividno je, kakšna škoda izvira iz tega, posebno dandanašnji, ko povsod deluje silna tendenca... Pri tem je še pomisliti, koliko jih je, ki jim je časnik edini vir izobrazbe, pač le domnevne izobrazbe...

¹ ib. str. 200—205.

To je tudi eden izmed vzrokov, da je v naši dobi tako malo celih, značajnih mož...¹

Če pa je tako, če časnik za večino bravev misli, če jim dela sodbo in mnenje, če jim vrine svojo misel, svojo sodbo, svoje naziranje, svoje čustvovanje, je lahko presoditi „Narodov“ vpliv.

Tendenca „Naroda“, njega osnovna misel, tista misel, ki daje temu časniku silo in moč, je liberalizem, „velika herezija naše dobe“, kakor ga imenuje Manning. Ta tendenca se kaže v vsem „Narodu“, v člankih, podlistkih, političnem razgledu, novicah, polemiki, telegramih... celo v inseratih. „Narod“ tudi tega prav nič ne taji. Že večkrat je slovesno izpovedal svoj liberalizem.

Liberalizem „Narodov“ tudi gotovo ni takozvani „katoliški liberalizem“. „Narod“ sploh prezira ta pridevek. Kadar je kaj opljuval, bravecem ogabil in pristudil, tedaj navadno pridene še pridevek „katoliški“.

„Narodov“ liberalizem je pravi libertinizem. Vse se sme, to je edino trdno načelo njegovo. Boga priznava ali taji, kakor mu je ravno prav; krščanstvo tolmači po svoje; dogme imenuje trhle ograje svobodne misli; od etičnih nauk priznava, kar mu godi in kadar mu godi; ljubezen terja od drugih, sam je ne pozna; laž podtika drugim, sam „pohudičevo“, kakor bi dejal „Stat nominis umbra“, zagovarja, če treba očitno, formalno sleparijo; če so drugi osebni, te graja, sam je poln odurnih osebnih umazanosti, in, kar je huje, dostikrat naravnost zleganih umazanosti; katoliški cerkvi še ni priznal pičice, pač pa jo grdi, potvarja nje zgodovino, ponižuje jo nasproti poganstvu in luteranstvu, pod krinko klerikalizma ji podtika vse grdobije, blati nje škofo in duhovnike, s farizeji, hinavci, mežnarji in hlapci pita nje zavestne lajike; ustanove katoliške cerkve črni pred svetom, krivi njih namen, taji njih dober vpliv, podmeta jim kvaren vpliv; svobodo krščansko imenuje suženjstvo, moč krščanske misli tiranstvo, svetlobo, ki sije iz večne Luči, mračnjaštvo. Vse to je dokazano v slovenskih listih in tudi „Katoliški Obzornik“ je že opetovano opozarjal na to.

Če je torej že „katoliški liberalizem“, kakor ga je zaznamoval Pij IX. „pestis perniciosissima“, črna kuga, kaj je pač „Narodov“ liberalizem? Menda tudi kuga, ne?

In prav nič ne olepša tega liberalizma, če se „Narodovi“ ljudje časi imenujejo „ponižne služabnike katoliške cerkve“. Zlobi je s tem pridejana le še gadna hinavščina. Volk je volk, če tudi časi nase dene ovčjo kožo. Volkovi v ovčji koži so še hujši volkovi!

Kuga je „Narodov“ liberalizem. Žalostno, če še danes kdo o tem dvomi. Tistemu pač ni več pomagati. Slepec je slepec, če mu še toliko luči prižgeš!

Ako pa je „Narod“ moralna kuga in ako vsak časnik na večino bravev vpliva z osodepolno, skoraj neodoljivo močjo, mora „Narod“ polagoma vse okužiti in moralno otrovati.

¹ Moskovskij Zbornik 4. izdan. Moskva 1897. str. 61, 68, 69.

To kaže tudi izkušnja. Tam najbolj in najhitreje gine katoliška zavest, ljubezen do katoliške cerkve, krščanska krepost, kjer se bere „Narod“. „Narod“ vsepovsod zaplaja libertinizem. Kjer je na kmetih kak ohol zaničevavec božjih zapovedi, našega škofa, duhovščine, cerkve, stopite v hišo in ponajvečkrat boste našli na mizi „Narod“, ali pa boste slišali, da mož zahaja v sosedno krčmo, v čitalnico, kjer gospoduje „Slovenski Narod“. Tako je in drugače mogoče ni. Tudi moralni vzroki niso brez učinka!

Kdor torej prebira „Narod“ kot svoj časnik, se moralno otruje in okuži, in ta otrov mu razdene moralno življenjsko silo, kriv je potemtakem moralnega samomora. Kakor pa telesni samomor prepoveduje že prirodni zakon, oni zakon, ki je vtisnjen v srce vsakemu, ki se javi v vesti in pameti, tako pač isti prirodni zakon prepoveduje tudi duševni, moralni samomor. Saj je manjše zlo telesna smrt, kakor pa moralna in duševna smrt. In kakor prirodni zakon ne prepoveduje le telesnega samomora, ampak tudi vsako dejanje, ki človeka žene v samomor, tako tudi ne prepoveduje le moralnega samomora, ampak tudi vsako dejanje, čigar naravna posledica je moralni duševni samomor.

Če je torej res — in žalibog, res je! — da je prva posledica „Narodovega“ branja moralno otrovanje, zastrupljenje in okuženje, a zadnje moralna propast, moralni, duševni samomor, je „Slovenski Narod“ prepovedan že po prirodnem pravu!

Brez ozira na kako drugo prepoved je že po glasu vesti in pameti greh prebirati slabe časnike. Zatorej je tudi greh, smrtni greh, prebirati „Slovenski Narod“, ki je med slabimi časniki eden najslabših! „Slovenski Narod“ se bo najbrž rogal, da pravimo: greh, smrtni greh. Toda, to nič ne de. To bo le nov dokaz, kako prav pravimo, da je „Slovenski Narod“ zares libertinski list. List, ki se roga celo besedi „greh“, je pač daleč preko mej morale in zato po resnici slab in po prirodnem zakonu prepovedan list. In to je drugo.

Tretjič. Z žalostjo opazuje sv. Oče, prvopastir vesoljnega krščanstva, kako je ravno slabo časopisje krivo toliko zla. Slabo časopisje je zares v naši dobi za človeštvo osodepolna, vse razdevajoča sila. Zato je Leon XIII. vsekdar tako gorko polagal škofom na srce, naj skrbé za dobro, katoliško časopisje. Zlasti še je to priporočal avstrijskim škofom. Še l. 1891. jim je pisal: Pred vsem je treba v Avstriji dobrih časnikov, zakaj „v Avstriji so časniki izvečine v rokah cerkvi sovražnih ljudi.“ „Zato je zares treba, da se tem časnikom postavijo dobri v bran, ki naj odbijajo njih napade, odkrivajo njih zvičajne nakane, zabranjujejo njih strupeni vpliv. Zato naj bi v vsaki pokrajini bili svoji časniki, da se boré za svetišča in ognjišča.“¹

A prvopastir sv. cerkve si je popolnoma v svesti, da dobro časopisje samo ne more še vsega. Katoliški časnikar ne more in ne sme vsega. Ravno tistega, kar tolikrat najbolj vleče ljudi, lascivno-pikantne pisave, si katoliški

¹ Epist. „In ipso supremi Pontificatus“ 3. mart. 1891.

časnikar ne sme dovoliti. Pobědonoscev v rečenem spisu naravnost za-trjuje, da se etično dober časnik nikdar ne bo mogel v boju meriti z liber-tinskim časopisom. „V masi bravev, tako piše resnobni mož, gospodujejo poleg nekaterih dobrih žalostni nizki instinkti prazne zabave, in časnikar more privleči maso k sebi prav s tem, da spekulira na te instinkte, na pohot po škandalih in pikantnostih... Tisto gnusno vlogo, katero igrajo v praznem življenju pokrajinskih mest brezimna pisma in paskvili, igrajo v takih časnikih dopisi, korespondenca, po-slana iz raznih oglov in izmišljena v redakciji. O množici novic in vesti, ki si jih izmislijo nevedni reporterji, niti ne govorimo; prav tako ne govorimo o gnusnem obrtu šantaže (iztiskanja), katere orodje je večkrat tak časnik... Noben časnik, ki je osnovan na trdnih npravstvenih načelih in proračunjen na zdrave instinkte naroda, ne bode mogel tekrovati s takim časnikom.“ Zato-rej skrbi cerkve za vero in npravnost ne ostaja drugega, kakor da prepo-veduje slabe knjige in tudi slabe časnike. Za okuženega je težko dobiti zdra-vila; najboljša je poskrbeti za njegovo zdravje, preden se okuži. Zato zdravstvene oblasti kar je moči preprečujejo, da se kužni bacili ne raznašajo in širijo. Prav tako cerkev mora skrbeti, da se ne širi moralna kuga po čas-nikih. Najmanj, kar pa more v tem oziru storiti je to, da opominja ljudi, naj ne pišejo takih časnikov, če pa jih vkljub vsem opominom pišejo, da svojim prepove take časnike naročati, podpirati, brati.

Tako je ukrenil tudi Leon XIII. V naši dobi je ravno časopisje krivo toliko zla. Zato je v konstituciji „*Officiorum ac munerum*“ z dné 25. jan. 1897., s katero je izdal cerkvene odloke o prepovedi knjig, izdal še poseben odlok gledé na časnike: „Dnevnik, listi in časniki, ki namenoma napadajo religijo ali npravi, naj so prepo-vedanine samo po prirodnem, ampak tudi po cerkvenem pravu.“¹

Ne samo po prirodnem, ampak tudi po pozitivnem cerkvenem pravu! Že prirodno pravo take časnike prepoveduje. Toda prirodno pravo je manj izrazito. Mnogim ni tako jasno. Tudi prirodno pravo veže le tiste in le tedaj, če čutijo, da so jim taki časniki zares nevarni. Ljudje se pa tako radi slepé, da so slabi časniki pač morda nevarni drugim, a ne njim. Da bi torej ne bilo dvomov in izgovorov, da bi vsi bili dolžni ravnati se po tej prepovedi, zato je Leon XIII. dodal še pozitivno, posebno cerkveno prepoved, ki pri-rodni zakon potrjuje in dopolnjuje: „Brez posebnega dovoljenja naj nihče ne prebira časnikov, ki so brezverski in nenravni! Vsi katoličani so dolžni vestno ravnati se po tem.“²

¹ Cap. VIII. m. 21.: *Diaria, folia et libelli periodici, qui religionem aut bonos mores data opera impetunt, non solum naturali, sed etiam ecclesiastico iure pro-scripti habeantur*“ — Primeri tudi K. O. II. str. 230—256.

² „*Decreta generalia, quibus catholici homines toto orbe religiose pareant. Ea vim legis habere volumus. Qui transgressi fuerint, quae his decretis generalibus praeciuntur, pro diversa reatus gravitate serio ab Episcopo moneantur et, si opportunum videbitur, canonicis etiam poenis coerceantur...*“ Const. „*Officiorum ac munerum*.“

Kaj sledi iz tega? To, da je „Slovenski Narod“ prepovedan ne le po prirodnem, ampak tudi po cerkvenem pravu in zatoraj prepovedan brez izjeme vsem.

To je pač nedvomno. Kdor le nekoliko pozna svetovne časopise, bo nemudoma pritrdil, da „Slovenski Narod“ pristoji v vrsto najslabših liberalnih, cerkvi sovražnih časnikov. Seveda je res, da so po svetu še grši listi, a ti so zakotni listi, ki se bojé luči in poštene družbe. „Slovenski Narod“ pa je list, ki se piše za katoliško slovensko inteligenco. Med javnimi listi pa še nismo videli časnika, ki bi dosledno z večjo zlobo napadal ne le katoliško cerkev, nje ustanove, nje nauke in zapovedi, nje služabnike, ampak krščanstvo sploh, religijo sploh. Tisto malo, kar je še ohranil krščanskega, ni več krščanstvo, ampak neki medel, plehek, voden humanizem brez soku, brez plodu. Tako krščanstvo imajo tudi judje in pogani. Pravzaprav imajo judje in pogani več religije kakor „Narod.“ Zakaj če vse zanikamo, kar je že zanikal „Slovenski Narod“, ne ostane nam drugega kakor meglen panteizem ali grudast materializem. Kajpada „Slovenski Narod“ ne zavrže en dan vsega. Kje pa je katoličan, ki bi se upal tak časnik sploh še vzeti v roke? Ne, „Slovenski Narod“ se od časa do časa prišteva med „ponižne služabnike katoliške cerkve“, a to je le krinka, da se ga ljudje ne-ustrašijo takšnega, kakršen je. Zato pa je le tembolj nevaren. Ljudje se slepé, da ni tak, kakor pa pravijo nekateri, in ga beró in beró. Čim bolj ga pa beró, tem bolj izgublajo jasno zavest; kaplja za kapljo liberalnega strupa se jim razleza v srce; sami ne vedó, kdaj so postali liberalni. Le to čutijo, da jim je pri srci hladno, če jim cerkev govori o Bogu, o grehu, o sodbi... Le to vedó, da ne marajo duhovnikov, četudi pravzaprav sami ne vedó zakaj ne... Le to se jim zdi, da ni vse tako, kakor pa govoré duhovniki v cerkvi... Le ta misel jih časi obhaja, vedno bolj pogosto, vedno bolj jasno, da pa morda vse skupaj ni nič... Liberalizem, skepticizem, nihilizem... besede so tuje, a kar pomenjajo, to je že tudi med nami domače, in gotovo je, da je tega najbolj kriv — „Slovenski Narod“! Odkod bi pa sicer bil ta temačni duh? Gotovo, mnogo je kriva beda, mnogo so krive šole, mnogo je kriva vzgoja, a dejstva tako žalostnega, kakor je, vse to ne razloži. Poleg vsega tega naravnost delujejo sile temé, a ne poznamo na Slovenskem organa, po katerem bi bolj gotovo in bolj uspešno delovale te moči, kakor pa je ravno „Slovenski Narod“. Povsod je največ zla v naši dobi krivo časopisje, in tako je pač tudi pri nas!

Katoliška cerkev je prepovedala slabe časnike, ki rujejó zoper vero in nravi. Prepovedala jih je z ozirom na veliko zlo, ki so ga krivi. A med slabimi časniki je eden najslabših „Slovenski Narod“.

Potemtakem je „Slovenski Narod“ prepovedan tudi po cerkvenem pravu — in zatorej prepovedan vsem!

Izvestno lahko katoliški škofje take liste še posebej označijo in imenoma zaznamenujejo ter prepovedó. Saj je Leon XIII. v svoji konstituciji še posebej opozoril škofo, „naj skrbé, da se, kjer treba, ljudstvo primerno

spominja na nevarnosti in kvar slabega časopisja¹. Dal jim je poleg tega pravico, da smejo ne le s svojo škofovsko avtoriteto, ampak obenem „tudi kot pooblaščenec apostolske stolice prepovedati in iz rok vernikov pobrati slabe knjige in druge kvarne spise, izdane in razširjene po njih škofiji.“² Prepovedati smejo torej tudi knjige in časnike, ki jih splošni cerkveni odloki še ne prepovedujejo. Taka škofovska prepoved prepreči zadnje izgovore, da nihče ne more slepiti sam sebe, češ saj tega in tega lista cerkev ni mislila. Tudi zabrani vse dvome, pomiselke in ozire, ki bi jih kak duhovnik še mogel imeti na prižnici ali v spovednici.³

Vendar ne smemo pozabiti, da je splošni cerkveni zakon za mnogo slučajev že sam dosti jasen. Ko bi že samo po tem zakonu ne bili prepovedani mnogi slabi časniki, bi ga cerkev sploh ne bila dala, ampak bi bila dala le škofom oblast, da prepovedó časnike, kakor se jim prav zdi. A cerkev je dala tak zakon, tako prepoved, in dala jo je pač le zato, da se ravnamo po njej.

Če pa je cerkev prepovedala kak časnik, prepovedala je, kakor smo že rekli tak časnik, kakršen je „Slovenski Narod“. Katoličan torej ne bo čakal še le škofovske prepovedi, ampak ve že sedaj, kaj in kako! Kdor pa cerkve ne posluša, tudi škofov ne bi poslušal!

Dr. Aleš Ušeničnik.

Slovstvo.

I.

Razgled raznih knjig.

Knjige družbe sv. Mohorja za leto 1899.

„Quot capita, tot sententiae!“ Ta vseskozi resnični pregovor, apliciran na našo Mohorjevo družbo — ne velja. O nji imamo vsi Slovenci eno samo sodbó: da je največja sreča za kulturni razvoj našega ljudstva, da je slovenskemu narodu bogat rudnik, iz katerega dobiva leto za letom obilico dragocenih duševnih zakladov.

¹) VIII. poglavje št. 21. drugi odstavek. — Cf. K. O. II. 248.

²) X. poglavje št. 29. — Cf. K. O. ib.

³) Tako so, preden je izšla Leonova konstitucija, škofje goriške metropolije s skupnim pastirskim listom dne 26. nov. 1887. izrecno prepovedali „vsem svojim duhovskim zavodom in semeniščem, kakor tudi vsem duhovnikom in klerikom, da ne smejo niti naročevaje niti kakorkoli sodelovaje podpirati listov in časopisov“, ki so jih označili (imenoma so štirikrat zaznamenovali „Slovenski Narod“). Potem pravijo, da „so trdno prepričani, da ne bodo nikoli prisiljeni nasprotnega ravnanja kaznovati morda celo s cerkvenimi kaznimi...“ Ta prepoved do sedaj še ni bila preklicana.

Razni činitelji so povzdignili Mohorjevo družbo do tega pomembnega stališča, ki ga ima — hvala Bogu — zdaj med nami. Božji blagoslov je prvi in najmočnejši. Potem požrtvovalnost nje voditeljev, trudoljubivost poverjenikov, naklonjenost pisateljev in še marsikaj drugega. Pa še en faktor! Ne zamerite: k vsestranskemu razvoju in napredku Mohorjeve družbe, k nje povzdigi na sedanjo višino je mnogo mnogo pripomogla tudi pametna, stvarna — kritika.

Leto za letom nam poklanja družba svoj književni dar — in leto za letom se ta dar z vso blagohotnostjo javno presoja. Opozarja se na hibe, stavijo nasveti, izražajo misli take in take. Odbor uvaža, kar je pametnega, izpeljivega, družbine knjige se izpopolnjujejo, ustreza se čimdalje več zahtevam, čimdalje raznovrstnejšim potrebam... in število udov raste, in družba pridobiva na ugledu, moči, vplivu. Trdno uverjeni, da je tako, usojamo si ob letošnjih knjigah izreči dvoje, troje morda uporabnih misli.

* * *

Nekaj misli, da — ne toliko o posameznih knjigah, marveč bolj na splošno.

Že leta sem ponavljamo v raznih kritikah in nekritikah refrên: Mohorjevi družbi nedostaje lepih, daljših povesti. To je živa istina. Živa istina je pa tudi, da se pri našem ljudstvu dolga, zanimiva povest, kakor smo jih včasih brali v „Večernicah“, ne dá tako zlepa s čim nadomestiti. Letošnje „Jagode“ so nekaj, a bogsigavedi kaj niso že same po sebi ne. Pesmice naj bi že bile; kar je pa proze, to je pač pisano blagozvočno, v lepem, domačem jeziku, kakor Stritar zna — a nekamo prazno je vse in pa nekamo čudno prisiljeno bodi že v posameznih dejanjih, bodi v značajih, zlasti otroških. Stritarjevi otroci so do malega vsi — modrijani Stritarji. Tega ne pravimo zato, ker so „Jagode“ Stritarjeve, marveč zato, ker se nam pač zde take. Posebne zabave in koristi ljudstvo od take knjige nima. Vse drugo je lepa, v dobrem duhu dobro napisana povest! Ob nji se narod zares zabava, naslaja, uči. Zato je škoda, da se naši pripovedovavci ne hoté prav polotiti hvaležnega posla daljših, po vsebini in obliki kolikor mogoče dovršenih povesti! Mohorjeva družba sama to gotovo najbolj obžaluje. Toda pomagati si ne vé. Kaj pa, ali se res nikakor ne dá pomagati? Pač — s p r e v o d i! Morda smo prehitro rekli. Toda čemu hoditi po ovinkih? Ta misel nikakor ni tako strašna. Zakaj bi se Mohorjeva družba toli krčevito branila prevodov te ali one izvrstne povesti iz drugih slovstev? Da je caeteris paribus izvirno boljše od neizvirnega, to vé vsak. Ali če pa izvirnega — ni! Skoro povsod prinašajo slične književne družbe svojim članom tudi po kak prevod. Naša „Matica“ sama nam je že podala katerega. O zabavno-poučnih listih niti ne govorim. Nemški „Alte u. neue Welt“ je na zelo visoki stopinji — pa se nič ne brani prevodov H. Sienkiewicz-evih romanov. Celo „Zvon“ si „v bodoče pridržuje pravico, da objavi včasih po kak prevod, kadar se mu bo to primerno zdelo“... Mohorjeva družba stori po naši misli to tem lažje, ker njen namen ni ravno bogatiti slovensko slovstvo z vsakovrstnimi izvirnimi spisi in knjigami, marveč sploh raz-

širjati med Slovenci dobre knjige. In koliko je po drugih slovstvih resnično izbornih povesti, takih, ki jim po pravici sodi ime dobrih knjig, vrednih, da se (zlasti če nimamo izvirnih!) razširijo tudi med Slovenci! Zakaj bi toraj semtertja ne podali katere preprostemu narodu, za čigar duševno obzorje je non plus ultra — lepa, poučna, jezgrovita, etično delujoča povest!

Toliko gledé na povesti. Zdaj še nekaj z ozirom na znanstvene knjige. Hvalevredno je, da podarja naša družba svojim članom tudi znanstvenih knjig iz te in one stroke. Narod se po njih vsestranski prebuja, poučuje, izobražuje. Marsikaka praktično-poučna knjiga mu je donesla tudi že materialne koristi. Vse priznanje zato družbi! Da bi le pisatelji v znanstvenih knjigah zadeli vselej — pravo obliko! Snovem često ni kaj prerekati, razven da se ta ali ona morda vendarle nekoliko premalo od blizu dotiče našega naroda. Namesto „Avstralije in otokov“ opišimo Slovencem raje katero slovanskih držav ali dežel! Vendar bodisi tudi — „Avstralija in njeni otoki“! Toda oblika, oblika takim knjigam za ljudstvo mora biti drugačna! Kakšna? Drugačna! Bolj mikavna, bolj zanimiva, bolj konkretna, bolj po ljudski radovednosti in ljudskemu pojmovanju umerjena!... Tisto zistematično oddelkovanje po rimskih in arabskih številkah, po velikih, malih, latinskih in grških črkah — človeka že na prvi pogled odbija. Preveč šolsko je, preveč suboparno. Strogo znanstvena oblika za preproste bralce, kakor jih ima v svoji večini družba sv. Mohorja, za nje to ni. Ljudstvo takih knjig tudi res ne bere. Za balast mu ležé na polici ali v kakih starih škrinjah. Ne ustrezajo mu. Za ljudstvo so poučne knjige, ki se beró kakor — povesti. Seveda je ta način težko zadeti. A treba iskati vzorov po drugih slovstvih — vsak pisatelj za svojo stroko! Od nemškega Spillmanna¹ n. pr. se uči zemljepisec, kako treba seznaniti preprosto ljudstvo s tujimi deželami! Njegov „Rund um Afrika“ ali pa „Durch Asien“, to je nekaj krasnega. Nikoli se človek ne naveliča brati. A je pa tudi zanimivo, mično. Nič sistematičnega, nič abstraktnega. Poljuden, živahen opis popotovanja — na katerem se ustavi pisatelj zdaj pri tem jezeru, zdaj pri onem mestu, zdaj pri divjakih, zdaj pri misijonarjih, zdaj pri tem prazniku ali šegi inozemcev, zdaj pri onih zgodovinskih spominih... vse namešano, predmet za predmetom, kakor jih ravno pisatelj srečuje na poti ali tudi kakor se mu ravno zdi. Tu pretrga spis z dogodbico, tam s kako refleksijo, tu siplje šalo in dovtype, tam govori resno besedo svojemu bravcu... To je knjiga znanstvena, zemljepisna knjiga za — ljudstvo! Tu je razlika, ki mika. V takem ali podobnem genru skušaj vsak pisatelj v svoji stroki pisati poučne stvari za — narod!...

* * *

Te misli so nam posebno rojile po glavi, ko smo pregledovali in prelistovali letošnje knjige družbe sv. Mohorja. Povedali smo jih iz najboljšega namena, ne z zahtevo, da se jih odbor in pisatelji družbe slepo oklenejo, pač pa z željo, da jih blagohotno preudarijo in, ako je kaj na njih — sčasoma uvažujejo.

¹ Taisti pisatelj je napisal tudi že več jako lepih povesti in povestic.

Sicer pa smo se, kakor vsako leto, tudi letos od srca veselili Mohorjevih knjig, v katerih je zopet toliko in tako raznovrstne, tako dobre in zdrave hrane za naše ljudstvo. Osebito smo se radovali krasnih „Zgodb“, ki naj le kolikor mogoče hitro napredujejo, da bodo prej cele po naših domačih knjižnicah — bogatega „kolektorja“ in vrlo praktične „Postrežbe bolnikom“.

Čimdalje trdnjša je naša zavest: kaj takega kot je Mohorjeva družba nima noben drug narod na svetu!

Dr. M. O.

Anton Hribar-Korinjski: *Popevčice milemu narodu*. II. zvezek. *Županova Minka*. — Marsikaj se je zadnji čas že povedalo o tej knjižici. Nekdo se je v „Narodu“ celo razhudil nad „politično“ tendenco Županove Minke. O tej pa zares nismo mogli najti v knjižici ne duha ne sluha. To je že patološka „politična hiperestezija“. Kaj naj torej rečemo o drugem zvezku popevčic? Kaj? To, kar vsi pravijo o Hribarju. Hribar ima lepe darove, a svojih talentov nikdar ni izmikal in oblažil. Hribar poje še danes tako, kakor je pel nekdanj v Alojzijevišču, in tedaj je pel, kakor je slišal basniti deda ob Krki. Hribar se kar nič ne trudi, da bi poiskal svojim mislim najlepše oblike. Kar mu pride na misel in kakor mu pride, tako zapiše, rima se že najde —

„Zarudi devica

V belem vsem obrazi

In po lahnem s prtom

Tje po šipah plazi...“

Tako je! Ker pa ima naravne dari, zato mu časih privre iz srca pristna poezija in se razlije kar spotanno tudi v lepoglasno pešem. Poleg trivialne kitice s trivialnimi rimami te naenkrat čudno prevzame: bereš in kar bereš, to je preprosta, a prava narodna poezija. Tak je bil Hribar vedno, in takšen je bil tudi, ko je „popeval“ o Županovi Minki. Mnogo je v tej knjižici naravnost trivialnega, a marsikaj zopet tako lepo zazveni, da človek čuti, kaj bi Hribar lahko bil, ko bi bil poezijo negoval, a ne je imel za nekako rokodelščino. Sicer pa še rokodelec samouk ni kaj prida, če se ne izpopolnjuje. Želimo torej le to, da bi Hribar, če je še čas in še čuti v sebi pevsko moč, bolj pazil na umetniško obliko svojih del. Ni dvoma, da je popularen pesnik, a ne sme grešiti na popularnost. Res je, on poje „iz naroda za narod“, a izbrati mora iz čuvstev narodne duše najlepša in najlepša čuvstva zopet vrniti narodu v najlepših pesmih. Potem bo narod umel te glase, zavedel se bo tega, kar ima lepega in dobrega, ljubil bo to in gojil in tako se blažil in mikal! — Ni pa treba zopet poudarjati, da naj bi izdajal svoje pesmi res za narod, ki so mu namenjene. Knjižice po 1.60 gld. — take niso za narod!

A. U.

Zbirka ljudskih iger. Izdaja „Slovenska krščansko-socialna zveza“. I. snopič. Ljubljana 1900. Cena mehko vezanemu izvodu 40 kr., po pošti 45 kr. Za društva, ki vzamejo vsaj pet izvodov skupaj, se je cena znižala na 30 kr., po pošti toliko več, kolikor znaša poštnina. — Hvaležne naloge se je lotila „Slovenska krščansko-socialna zveza“. Kdor je že sam sodeloval pri kakem društvu, ta ve, koliko življenja dajo društvu ravno poštene, vedre ali resne predstave. A doslej res nisi imel seči po čem. Po celi deželi so časi iskali rokopisov, in če

so jih dobili, je bilo treba še prepisavati, kar je dalo mnogo dela. Zato bodo društva gotovo vesela, da je „Zveza“ začela izdajati tiskane domače ljudske igre, kar je izvestno tudi kos socialnega dela. Seveda bi o nizki ceni stvar težko uspevala, če se ne bodo zanj zavzeli tudi drugi rodoljubi, zakaj društva je vendar primeroma le malo. Radi tega opozarjamo vse rodoljube na to zbirko. V prvem snopiču so tri igre: 1. *Pravica se je izkazala*. Burka. Spisal dr. J. E. Krek. 2. *Zamujeni vlak*. Šaloigra. Priredil A. Kržič. 5. *Lurška pastirica*. Igrokaz. Po dr. R. Weissenhoferju poslovenil L. S. K. Prvi in tretji igri so priložene primerne skladbe. Igre ureja in prireja za tisk urednik „Domoljubov“, za socialno stvar neumorno delavni stolni vikar L. Smolnikar. Bodi torej to delo še enkrat vsem tople priporočeno.

A. U.

Das philosophische Gottesproblem in seinen wichtigsten Auffassungen. Von Dr. Joseph Geyser, Privatdocent der Philosophie an der Universität Bonn. Bonn 1899. Verlag P. Hanstein.

Najvišji predmet metafizike je Bog. Zato je božji problem najimenitnejše vprašanje za filozofa. Dr. Geyser pa ni mislil pisati teodiceje (metafizike o Bogu), ampak le uvod v teodicejo. Preiskuje namreč v svoji knjigi, kako so si bili stari miselci z ozirom na božji problem. Najstarejša jonska filozofija se ni mogla dvigniti nad materijo. Prasilo je pač obsledila, a istovetila jo je s pratvarjo ter tako obtičala v materializmu. Empedoklej je prvi ločil materijo in vzrok gibanja, a Boga ni našel. Heraklit (530—470 pr. Kr.) je pač opazil v vseh izpremabah neki svetovni zakon, a zakonodavca tudi on ni še našel. Korak dalje je šel Anaksagora (500—420). Iz svetovne smotrenosti je sklepal, da sveta vzrok ne more biti ne brezum ne slučaj, ampak le duh (νοῦς). „Nus“ mu je počela vsega, a Boga tega načela še nikjer ne imenuje. Preden je filozofija prišla do tega, je zablodila poprej še v drugo zmoto, v panteizem. Eleatje (Ksenofan, Parmenida, Zenon) so razbrali iz vsega pojem bitja, a ta pojem so ostvarili (hypostazirali) in tako poistovetili vse z enotnim bitjem. ἓν τὸ ὄν καὶ τὸ πᾶν — bitje in vse je eno — to je kratka formula panteizma. Atomisti (Levcip, Demokrit...) so se povrnili k materializmu ter ga skušali umsko obraziliti. Priznavali so svetovni vzrok, a dejali so, da ta vzrok ni drugega kakor immanentna mehanična nujnost atomov. Sofistika je bila rezultat vsega. Začeli so dvomiti, ali je Bog, ki je živel v vseobčnem nezavestnem prepričanju, drugi pa so jeli kar tajiti Boga. Tako je dejal Kritia, da je bogove izumel prebrisan mož, ker ni bilo drugače mogoče vzdrževati družabnega reda; Prodik pa je sodil, da so bogovi le posebljene velike prirodne moči. Pod tem skepticizmom sta se začela rušiti red in pravica. Tedaj je nastopil Sokrat. Sokrat je najprej utrdil objektivno vrednost našega spoznanja, ki so jo bili izpodkopali eleatje in sofisti, potem pa je na tej podstavi razvil teleološki dokaz o Bogu. Sokrat je bil ljudstvu velik prorok božanstva v času vse razjedajočega nihilističnega skepticizma. Delo pa, ki je je započel Sokrat, sta nadaljevala Platon in Aristotel. Pri Platonu in Aristotelu ima božji problem že jasne obrise. Zato pa je umevno, da je pri njima zastavila krščanska filozofija. — Knjiga je pisana duhovito in v lepem jeziku. Upati je, da bo podal mladi učenjak svetu še marsikak zreli sad svojega truda in duha.

A. U.

Der Zerstörungsgeist der staatlichen Volksschule. Mainz, 1897. Verlag Fr. Kirchheim. 1'08 gld. 231 str.

Boj, ki se dandanašnji bije, je boj med krščanstvom in ateizmom. Moči teme so se zarotile, da uničijo namere, ki jih ima Bog s človeštvom. Načrt božji je vzgoja človeštva v Kristusu in po Kristusu za nadnaravni večni smoter. Proti temu načrtu se bojuje ateizem z „modernimi idejami“. Moderne ideje so vtelesene v moderni liberalni državi. Bojno polje med državo božjo in moderno liberalno državo pa je — šola. Šola odloči bodočnost narodov.

Svetli so ideali, ki jih motri krščanska šola. Šola bodi za življenje. Zato mora šola jasno kazati smoter življenja, a mora tudi dati volji trdnost, da značajno teži za smotrom. A človek mora težiti za smotrom v družbi. Zato mu mora šola zasaditi v srce tudi socialne kreposti, pred vsem ljubezen in pravičnost. Toda jasno, trdno svetovno naziranje ima le krščanstvo, le krščanstvo ima jasne večne cilje, le krščanstvo ima v sebi moči, ki morejo zamoriti v srcih sebični in kruti egoizem ter zasnovati zasebno in javno življenje na pravičnosti in ljubezen. Le tista šola je torej šola za življenje, ki ji je osnova in središče krščanstvo. Krščanstva kot takega pa ni, ampak krščanstvo je vedno in povsod vteleseno v konfesiji. Zatorej mora šola biti konfesionalna.

Moderna državna šola je šola osnovana na modernih idejah liberalizma. Religija je v njej kvečjemu stroka, duh nje pa je naturalizem brez ozira na večni smoter, brez ozira na Boga. Šola brez Boga pa se mora dosledno razviti v šolo proti Bogu. Ker pa brez Boga ni pravice in ljubezni in brez smotra ne značajnega smotrenega življenja, zato moderna šola ne more dati tega, kar je najbolj potrebno. Glavo napolni z vsem mogočim, a srce ostane pusto. Odtod prezgodnja zrelost — naša doba skoraj ne bo več poznala otrok, ampak le starce —; odtod blaziranost mladine; odtod tisti grozni pohlep po uživanju; tisti strah pred delom in trudom; odtod toliko blaznosti, zločinov in samomorov. Moderna šola zastruplja otroška srca, ki so kakor stanice družabnega organizma, zato zastruplja vso človeško družbo. Zadnja posledica moderne šole bo socialna revolucija.

Kompromis je nemogoč, šola je ali krščanska ali ateistična, zato naj se stariši odločijo!

To je osnovna misel te krasne knjižice, ki nam je žal še-le sedaj prišla v roke. A le osnovna misel! Knjiga je prebogata z mislimi, da bi jih mogli le kratko povzeti. Moderna šola se ljudstvu ne kaže, kakršna je v resnici. Tega so krive fraze, s katerimi jo je pokrtil liberalizem. Pisatelj te knjige pa je ravno te fraze mojstersko razkrinkal. Dokazal je, da je tisti liberalizem, ki ima ime od svobode in toliko govori o svobodi, pravzaprav tiran, ki ropa otroke, krši pogodbe, zasuznjuje duhove, tlači svobodo vesti!

Vsem, ki se bavijo s šolskim vprašanjem, to knjižico prav priporočamo.

A. U.

* * *

Dalje smo prejeli naslednji knjigi:

Dr. Ivan Križanič: **Razlaga novega „Velikega Katekizma“**, potrjenega od vseh avstrijskih škofov, zbranih na Dunaju 9. aprila 1894. Prvi

del. Maribor 1899. Natisnila tiskarna sv. Cirila v Mariboru. — Knez in škof lavantiški imenuje v potrdilu knjigo „hvalevreden in potrebam našega časa celo primeren spis“.

Ljubíte svoje sovražnike. Spisal J. Spillmann iz J. D. S štirimi podobami. Ljubljana, Založila Katoliška bukvarna. Cena 20 kr. Mladinskih spisov jezuita Spillmanna ni treba še posebej priporočati. Njih glas sega že danes preko nemških mej. Dobra misel je bila, da se prelože vsaj nekateri tudi v slovenščino. Preloga je lepa, jezik dosti čist in domač, slike prav čedne, cena nizka. Mladinoljubi bodo brez dvoma pridnim otrokom radi omislili lepo darilce.

A. U.

II.

Razgled socioloških del.

Potrebe novega časa nas nujno silijo, da se temeljito bavimo z družabnimi vprašanji. Človeštvo čuti, da je njegov družabni organizem deloma razpadel, deloma bolan. In kakor v vsakem organizmu narava sama teži po ozdravljenju, tako se tudi v organizmu človeške družbe pojavlja teženje po zdravju, po redu in sreči. To naravno teženje vzbuja nove struje v javnem življenju. Nove ideje se razširjajo med ljudstvom, in ljudstvo jih hrepeneče vzprejema ter se jih trumoma, a tudi nerazsodno oklepa. Zato mora vsak izobraženec vedeti za izvor in za smoter posameznih nauk, imeti mora stalna načela, po katerih presoja te urno se menjajoče in nestalne duševne tvorbe nove dobe. Zlasti pa oni, ki imajo zasebno ali politično vzgojo ljudstva v rokah, morajo globlje prodreti v spoznanju človeške narave, njenih dobrin in slabosti, imeti morajo jasen pogled v organizem človeštva in vedeti, v kakem redu se morajo spajati družabne prvine, da tvorijo celoto, v kateri more ljudstvo uživati zadovoljnost in blagostanje.

V naši dobi dela dnevno časopisje javno mnenje. To časopisje je plitvo in njegov moralni vpliv je v obče bolj škodljiv nego koristen. Dnevno časopisje ne more biti ljudstvu pravi učitelj, ker je od ljudstva odvisno in išče svojega dobička v tem, da služi ljudskim nagonom. „Glasila javnega mnenja“ ne izražajo ljudske volje, ampak jo šele delajo, pač pa novodobni časnikarji gledajo, da se ne zamerijo množici, ko ji vlivajo v majhnih dnevnikih dozah svoje nazore. Tako vodita časopisje dva faktorja: ljudski instinkti in zasebni interesi časnikarjev. V ljudstvu pa spi tudi velika moč. Kdor zna to moč vzbuditi in jo porabiti za svoje namene, je gospodar v družbi. To delo oskrbujejo časnikarji. A oni ne delajo zase, ker so večinoma plačano orodje po gospodstvu hlepečih političnih strank. Zato si časopisje tako nasprotuje, zato se med seboj pobija, zato konkurira med sabo na umazan način. Kakršna stranka, ki plačuje — tak list, taka vzgoja občinstva!

Zato je pa silno žalostno, da je javno mnenje pri nas popolnoma odvisno od dnevnega časopisja. Dnevna in osebna politika s svojimi plitvimi nazori, breznačelnimi sodbami in osebnimi napadi je v ljudstvu otemnila jasnost pojmov in izpodkopala poštenost. Občinstvo bere nasprotno sodbe in strankarska poročila;

občinstvo vidi, da oni, ki so po svoji časnikarski službi poklicani glasniki resnice, zlorablajo zaupanje in lahkoovernost ljudstva v svoje namene: zato izgublja tudi občinstvo čut za resnico in stalnost načel.

Vsak izobraženec mora si torej iz čistih znanstvenih virov zajeti načelno izobrazbo. Izobraženec mora biti neodvisen od različnih mnenj različno plačanih žurnalistov. Propali dijaki, ki imajo spretno pero, pa so preveč nestalni ali leni za strokovne študije, ljudje, ki se radi pečajo s politiko, pa so osebno tako kompromitirani, da ne morejo javno nastopiti, moške, ki često za en list napišejo članek, da ga v drugem listu pobijajo — glejte: taki moške so često duševni voditelji naše inteligence!

Takih učiteljev in voditeljev se mora izobraženec osvoboditi. Prostost duha pa dá samo znanstveno prepričanje. V družboslovni znanosti je silno težko najti prave nazore med številnimi nauki, ki se razširjajo; še težje je ohraniti si prepričanje v skeptičnem vzduhu naše družbe. A to je gotovo, da moške, ki vedo, za kaj se boré, moške, katerim globoko v duši korenini neomahljivo prepričanje, sezidano na temelju jasnih pojmov in logičnega mišljenja, da taki moške ne morejo ostati brez trajnega vpliva na ljudstvo in na javnost.

Družboslovno znanstveno slovstvo je v zadnjem času silno naraslo. V tem slovstvu je veliko knjig škodljivih, ker so navdahnjene od napačnega materialističnega ali panteističnega modroslovja. Večina je skoro nerabnih, ker so nejasne, zmedene ali pomanjkljive; družboslovje je namreč, kakor zdravilstvo, taka znanost, o kateri sicer vsak neka; ve, a malokdo kaj temeljitega. Mnogo je dobrih knjig, ki pa obdelujejo le posamezne stroke. Jako malo pa je knjig, o katerih se more reči, da je možno iz njih si ustvariti celotno sliko o človeški družbi in njenem notranjem življenju in razvoju.

Zato pa se nam zdi potrebno, da res dobre knjige tukaj obširneje popišemo. Naš namen ni v prvi vrsti kritika, ampak analiza priznanih znanstveno-socioloških del. S tem hočemo doseči, da širše občinstvo zve za predmete, s katerimi se peča družboslovje, in oni, ki se želi izobraziti, bo iz naših poročil izbral lahko dela, ki so mu za njegovo stroko potrebna. Najprej podajemo pregled nekaterih knjig, ki naj začetnikom v kratkih potezah in lahko v umevni besedi očrtajo splošne predmete družboslovne znanosti.

I. Dr. Albert Stöckl: *Lehrbuch der Philosophie. Dritte Abtheilung. Ethik, Social- und Rechtsphilosophie.* Siebente, neuerdings revidierte und verbesserte Auflage. Mainz. Verlag von Fr. Kirchheim. 1892.

Modroslovno knjigo stavimo na prvo mesto, ker je neobhodno potrebno, da se temeljni pojmi družabnih oblik in zakonov razvijejo in spoznajo jasno in točno; zmota v prvinah svetovnega naziranja tira sociologa v svojih posledicah na napačni poti v vedno večje blodnje. Sociologija mora kakor vsaka druga znanost svoja načela zajeti iz višje znanosti. Ta znanost, ki ima v sebi logični temelj za sociologijo, je pravoslovje, katero zajema svoja načela slednjič iz metafizike. Zato je za vsakega, ki se peča z družboslovnimi vedami, potrebna modroslovna izobrazba.

Že etika, ki razlaga dolžnosti človekove do Boga, samega sebe in do bližnjega, sega v družboslovno znanost. Ko razlaga naravno-verska dejanja,

zunanje božje češčenje, obveznost prisege in obljube, dolžnost ljubezni do bližnjega, resnicoljubnosti in pravičnosti, razlaga pač nazore, ki so velike socialno-politične važnosti, ako se prenesejo na javno življenje. Stöckl je tudi oddelek o miloščini, organizaciji dobroteljnosti in o skrbi za reveže postavil že v etiko (§ 65—67).

VII. in zadnji del celega Stöcklovega modroslovnega sestava pa je prav za prav socialno in pravno modroslovje. Prvi del se peča najprej z družbo sploh (§ 74—79). „Družba je stalna, dasi ne vedno tudi krajevna, a vedno vsaj moralna jednota več oseb, ki težé po skupnem smotru pod zapovedujočo oblastjo.“ V širjem pomenu se zove vse človeštvo družba, ker je pod oblastjo božjo Družbe v ožjem pomenu so različne. V vsaki družbi je bistvena oblast (avtoriteta). Izvora družbi ni čakati v družabni pogodbi (kakor sta učila Hobbes in Rousseau), ampak v človeški naravi, ki je sama ob sebi družabna. Narava zahteva rodbino, državno in versko družbo.

Nobena družba ne more obstati brez trdne uredbe, zato je takoj ob pričetku treba razviti teorijo prava (§ 80—98). Ta oddelek je jako važen, ker iz napačnega pojma o pravu izvirajo novodobne državnopravne zmote. Izvor prava ni država (kakor trdé novodobniki večinoma), tudi ne izvira le iz svobodnega dogovora ljudi, ampak zadnji in najvišji izvir pravic je Bog. Iz njegove volje izvira naravno pravo. Pozitivno pravo natančneje določa in uporablja naravo-pravna načela. Pravo in nравnost sta v bistveni zvezi. Pravne zahteve so: da se pravo družabnikov varuje, da se pravo tudi izsili in da se pravica avtoritativno razsodja. Privatno maščevanje ni dovoljeno, kakor ne lynchanje, krvava osveta itd. Kaznilna pravica je utemeljena le na podlagi morale in izvira odtod, ker človek poleg krivde proti Bogu naredi tudi krivdo proti človeškemu zakonu. Namen kazni je zadostiti prekršenemu pravnemu redu in poleg tega ali poboljšati ali ostrašiti ali storiti neškodljivega kaznjence. Smrtna kazen je dovoljena in opravičena. — Po teh splošnih naukih o družbi pride na vrsto:

Drugi del (§ 99—131), ki govori o splošnih naravnih pravicah človekovih v družbi. Te pravice, ki jih ima vsak človek, so:

1. pravica do osebnosti (sužnost);
2. pravica do osebne svobode (ki pa mora soglašati z namenom družbe);
3. pravica do osebne enakosti;
4. pravica do življenja (umor), do zdravja (delavska higijena), do nравne nedotakljivosti života (posilstvo);
5. pravica do samobranitve (sredstva za življenje, pravo v skrajni sili, prisilna bramba);
6. pravica do razumskega in verskonравnega razvoja in izpopolnjevanja (šolstvo, verstvo);
7. pravica do časti (osebne, meščanske, stanovske, uradne), dvoboj nedovoljen, družba sme kaznovati na časti;
8. pravica do združevanja;
9. iz teh pravic izhaja lastninsko pravo. Napačni uki o lastninskem pravu so: Grotijev nauk, ki pravi, da je lastnina nastala iz delitvene po-

godbe, legalna teorija, ki jo izpeljuje iz državne naredbe; komunistična, ki smatra lastnino za rop. A v resnici ima človek po svoji naravi pravico do zasebne lastnine. Opravičena je zemljiška posest in pošteno množenje posesti. Skupna last je kakor zasebna opravičena v naravnem pravu. Lastnina se pridobiva s prisvojitvijo (okupacijo), z delom, s prirastkom, s pogodbo, dedščino, z zastaranjem. Last je podvržena božjemu naravnemu zakonu. Razmerje osebne lastnine do države je tole:

a) osebna lastnina je bila prej nego država;

b) zato je tudi država ne more vzeti;

c) država jo mora braniti;

d) država pa sme poseči v uredbo lastninske pravice, če zahtevajo to splošne gospodarske koristi.

10. Splošno pravo je tudi pogodbeno pravo. Ta del je silno obširen. Za sociologa so važne zlasti sledeče pogodbe: posojilna pogodba, delavska in menjalna pogodba. Tu mora sociolog razpravljati o izviru kapitalizma. Trgovstvo sloni na menjalnih pogodbah; denar je menjalno sredstvo, denarno posojilo samo ob sebi nima pravice do obresti, ako ni posebnih vzrokov, oderuštvo je zločin in je mora država zatirati. Iz pogodb izvirajo delniške družbe, kreditna društva, banke, menjična trgovina, špekulacija s papirji, borza itd. Sociolog jih mora nepristransko soditi po splošnih naravopravnih in moralnih načelih.

11. Dedno pravo izvira iz osebne lastnine.

Tretji del (§ 132—156) se peča s stanovsko organizacijo in z gospodarskim življenjem družbe.

Bolj nego plemstvo, zanimajo družboslovca gospodarski stanovi, ki se sedaj ločijo v srednji in v delavski stan. V srednjem stanu je prvi kmečki stan, katerega organizacija je temelj za vso družbo. Obrtni stan, ki predeluje surovine za rabo človeštvu, in trgovski, ki preskrbuje kroženje blaga, s svojimi težnjami, potrebami in škodljivimi izrastki, dasta nepregledno množico snovi za premišljevanje.

Delavski stan, plačilne pogodbe, proletarijat itd. zaključuje stanovsko razdelitev družbe.

Nauk o gospodarskem življenju družbe mora se začeti v tem, da se zavrneta najprej temeljni gospodarski zmoti nove dobe: liberalizem in socializem.

Liberalizem a) pozna le individualno, zasebno korist, b) država ne sme po njegovem nauku zavirati bogatenja posamnikov; c) svoboda obrti, svobodna špekulacija s posestjo, svobodno preseljevanje, svobodna delitev posestva, svoboda denarnega gospodarstva in obrestovanja so liberalne zahteve; d) zato liberalizem družbo razjeda in atomizira, e) svobodna bodi konkurenca; f) delavsko plačo določuj le razmerje med ponudbo in zahtevo.

Socializem zahteva: a) odpravo zasebne lastnine in vpeljavo skupne posesti; b) skupno proizvajanje; c) odpravo dela za plačo; d) vse življenje, delovanje in uživanje bode le družabno; e) država bode socijalistična produktivna družba, država bode edini producent, delodajavec in posestnik izdelkov; f) zato so neopravičene druge družbe, kakor rodbine, stan itd.

Zatem je na mestu razprava o socialnem vprašanju, ki se razvija na podlagi napačnih načel in ki se more rešiti le po treh načelih.

1. Gospodarsko življenje se mora postaviti pod zakon npravnega svetovnega reda, ki ga uči krščanstvo;
2. gospodarsko življenje v družbi mora biti prošinjeno od duha samozatajevanja, ponižnosti in ljubezni;
3. ustanoviti se morajo za družne stanovske zveze, v katerih okviru se mora gibati gospodarstvo.

Socialno vprašanje morejo rešiti sledeči faktorji: 1. Delavski stanovi sami, 2. država, 3. cerkev.

V četrtem delu (§ 157—239) razpravlja Stöckl o rodbinski, državni in verski družbi.

I. Rodbina izvira iz narave kot prva vseh družb in prvina vse organizacije. Stališče žene, ki je možu enaka po osebnosti, neenaka duševno in telesno, veljavnost, svetost in nerazdružnost zakonske zveze, enoženstvo, naravnopravni zadržki, medsebojne dolžnosti zakonskih spadajo sem. Oblasti starišev do otrok in nasprotno dolžnostim otrok do starišev sledi šolsko vprašanje. Šola je učni in vzgojni zavod in je namestnica starišev; zato ne sme biti državna ustanova. Iz naravnega reda sledi, da šola ne izbaja iz državne, ampak iz očetovske oblasti, ki je prvotnejša od državne. Državi namen ni pouk in vzgoja, pač pa rodbini; torej je po naravnem redu šola pod oblastjo starišev, ne uradnikov. Po nadnaravnem redu ima za stariši cerkev oblast do šole, država, kolikor zahteva nje namen. Prisilna šolska dolžnost se iz naravnega prava ne dá opravičiti načeloma, Stöckl jo opravičuje hipotetično (gledé na razmere časa). Dolžnosti gospodarjev in služabnikov in njih medsebojno socialno razmerje, in rodbine razmerje do občine nas privedó do nauka o državni družbi (§ 172—225).

II. Moderne teorije, ki vplivajo na državno življenje sedaj, so tri: 1. Teorija čiste pravne države, ki pravi, da je edini namen države bramba prava, 2. teorija absolutne države, ki pravi, da je država sama sebi namen, in ni podvržena nobeni, tudi ne božji oblasti, ampak sama ob sebi vir vsega prava (Macchiavelli, Hobbes, Schelling, Hegel itd.). 3. socialistična država. V resnici je pa država združenje celote skupno stanujočih rodbin, katerega smoter je ustanovitev in pospeševanje javnega časnega blagostanja v tej družbi. Naloge državne oblasti so: 1. Bramba pravic in upravičenih interesov vseh; 2. pozitivno zakonodajstvo na podlagi naravnega prava; 3. sodnijsko izvrševanje pravice. V drugi vrsti mora država: 1. Odvrčati po možnosti nesreče (kugo, povodni itd.), 2. državljanom ustvarjati pogoje, da si morejo z lastno pridnostjo pomagati, 3. skrbeti, da zasebne družbe ne škodujejo javnemu blagu. Da država varuje verstvo in cerkveno življenje, sledi iz naravnega prava in iz namena države. Država je nastala iz naravne potrebe: rodbine so se zvezale v občine, občine v državo. Med raznimi oblikami državne oblasti je najboljša monarhija, združena s stanovskim zastopstvom ljudstva. Konstitucionalna državna uredba, ki loči zakonodajno, izvrševalno in sodno oblast in pričakuje srečo narodov od tega, da se bodo te oblasti med seboj ovirale, da nobena ne prekorači svoje

meje, je odstranila iz države moralna načela, je vir neplodnim bojem in nezmožna za trajno vladanje ljudstva.

Teorija ljudske samooblastnosti (suverenosti), ki pravi, da je vrhovna državna oblast splošna ljudska volja, je ateistična, sloni na fikciji, je revolucionarna in pogubna. Zgodovinski razvoj državne oblasti uči, da je nastala ali po volitvi, ali po tem, da se je kaka že obstoječa oblast (očetovska, vojaška ali verska) razvila v državno. Pravni temelj državne oblasti pa je božja naredba, ki je ustvarila človeško naravo tako, da brez države bivati ne more. Razmerje med oblastjo in ljudstvom zahteva od državljana pokorščino do oblasti, v kolikor jo zahteva in dovoljuje npravnost. Revolucija ni dovoljena. „Javnega mnenja“ vlada ne sme prezirati; se mu pa tudi ne sme klanjati. Časopisju mora varovati potrebno svobodo, a tudi imeti kazenske zakone za brezvestno zlorabo časopisja. Peticijska, društvena in zborovalna svoboda je dovoljena, država pa si sme pridržati pravice nadzorstva. Če se državna oblast zlorabi, ni dovoljen aktivni upor, pač pa pasivni upor, ki obstoji v tem, da se npravnemu pravu nasprotni ukazi ne izpolnjujejo.

Kako se obnašati, ako si kdo po krivici prisvoji državno oblast? Načelo „dovršene ga dejanja“, po katerem je tudi krivično dejanje podlaga pravu, ne velja. Spoštovati treba oblast, ki je potrebna, tudi če je v krivičnih rokah; seveda ima opravičeni pretendent vedno prednost pred uzurpatorjem.

Državna oblast mora imeti pripomočke. Med njimi je prvo denarstvo (finance). Država sama ima lahko dohodke, ki izvirajo iz plodnosne državne lastnine, iz finančnih regalij, iz fiskalnih pravic in državnih monopolov. Pa podložniki so dolžni, da za dobiček, ki ga imajo od države, tudi plačujejo davke. Davki ne smejo biti samovoljni, ampak naloženi po potrebi, razdeljeni po zahtevah distributivne pravičnosti, primerni davčni moči ljudstva in se smejo rabiti samo za splošni blagor, nikdar pa se ne sme ljudski denar rabiti za privatne kapitalistične namene. Ali naj bodo večji direktni ali indirektni davki, se mora odločiti po okoliščinah. Sploh se mora reči, da indirektni davki bolj tlačijo ubogo ljudstvo. Državni dolg se sme semtertje v posebnih okoliščinah najeti, a neprevidno množenje dolga mora ljudstvo in državo spraviti v sužnost kapitalizma.

Drugi pripomoček je vojaštvo. Sedanje države imajo stalne vojske, ki nadomeščajo prvotno ljudsko brambo. Vojaštvo se ali najema ali nabira. Oba načina imata dobre in slabe strani. Po sedanjih okoliščinah je država prisiljena na nabor. A krivičen je neizmerni militarizem, ker ljudstvo pod njim grozno trpi.

Državna avtoriteta se kaže v trojni obliki: kot postavodajalna, kot izvrševalna in kot sodna oblast.

Postavodajalna oblast izdaje 1. državne temeljne zakone, 2. finančne, 3. vojaške, 4. civilne, 5. kazenske, 6. policijske zakone.

Izvrševalna oblast mora imeti uradništvo, ki mora biti organizovano, imeti službeni red in vsestransko nadzorstvo. Razmerje med nastavlja-jočim vladarjem in uradniki določuje državnoslužbena pogodba, ki veže uradnike k zvestobi, vladarja pa k plačevanju. Uprava se mora držati zakonov in sme

izdajati izvrševalne in samostojne upravne naredbe ter imeti sredstva, da njih izvrševanje izsili. Policija ima skrbeti za varnost in preprečavati nevarnosti za občni blagor, in je ali nadzorna ali detektivna ali prometna. Podvržena mora biti zakonom, da ni samovoljna, in je višja in nižja, javna in skrivna ter skrbi za notranji red. Na zunaj brani državo vojaštvo, ki je orodje vladarja kot načelnika eksekutive.

Sodna oblast se drži zakonov in mora biti neodvisna, odgovorna le Bogu in svoji vesti. Po naravi predmeta je ali civilna, ki sodi razpore, izvirajoče iz pravnih nasprotij, ali kriminalna, ki sodi kršenje pravice, ter preiskuje ali javno ali skrivno. Porotna sodišča, pri katerih se izrekajo možje iz ljudstva o krivdi zatoženca, a kazen določujejo učeni sodniki, so dvomljive vrednosti zlasti pri političnih pravgah. Če pride katoliški list pred liberalne ali socialdemokratske porotnike, sledi skoro vedno obsodba, političen somišljenik se pa oprosti. Vladar ima pravico pomiloščenja.

III. Človeška družba je množica družb, ki se morajo zavedati, da so sestre, ker imajo enega Očeta — Boga. Rodbina je najmanjša, stanovske zveze so enostranske, tudi državne so omejene. Zato je treba občečloveške družbe, ki z versko vezjo veže vse človeštvo in je poji z duhom pravice, ljubezni in prave civilizacije — in to je cerkev. (§§ 226—239.) Napačen je cezaropapistički sistem, ki daje cerkveno oblast v roko posvetnim vladarjem. Država in cerkev sta med seboj bistveno različni in sta druga od druge neodvisni. Zato država nima nadzorstva nad cerkvijo, pač pa sklepa z njo pogodbe — konkordate, v katerih pa se mora neodvisnost cerkve vedno braniti. „Ločitev cerkve od države“ je protinaravna, a boljša, nego državna oblast nad cerkvijo. Podobno je s „prostostjo pouka“. Sama na sebi je ta prostost krivica, ker zmota ne sme uživati iste prostosti kot resnica, a kjer država brani krive vere in zatira cerkveni nauk, se poteguje cerkev za prostost pouka.

V petem in zadnjem delu obdeluje Stöckl mednarodno pravo (§§ 240—251). Vsaka država zase je moralična oseba. Poganstvo med državami ne pozna naravnega pravnega reda. Kdor ni sodržavljan, je poganu sovražnik. Krščanstvo edino uči, da so bratje vsi narodi. Obvezne pogodbe, politika ravnotežja, sprijaznenje narodov izvirajo iz tega nauka. Načelo absolutne narodnosti je pa pogansko, kakor tudi načelo, da eden vladar ne sme poseči v vladavino drugega, kadar krivična revolucija podira pravično oblast. Kakor med ljudmi velja tudi med državami dolžnost pravice in ljubezni.

Mednarodne pravice držav so: 1. pravica samostojnosti, 2. samoohranitve, 3. pravica do ozemlja, 4. do brambе svojih koristi, kolikor ne škodujejo drugim, 5. pravica, da sklepajo obvezne pogodbe z drugimi državami. Mednarodne dolžnosti držav so: 1. spoštovati naravne in pridobljene pravice drugih držav, 2. priskočiti na pomoč po krivici zatirani državi, 3. izpolnovati pogodbe.

Mednarodno občevanje držav je potrebno za družbo. To občevanje mora biti splošno kulturno, gospodarsko in politično. Gospodarsko občevanje se kaže zlasti v trgovstvu, katero se pa mora ozirati na korist domačega prebivalstva. Omejeno mora biti pri prodaji škodljivih pridelkov (opij), pri uvažanju pridelkov, ki občutno konkurirajo z domačimi pridelki (žito), izvažati

ne smejo trgovci blaga, ki ga primanjkuje domačemu ljudstvu. Načelo proste trgovine se mora po potrebi omejiti po carinskem načelu, katero zahteva davek od uvoza ali izvoza določenih tvarin (varstvene in finančne carine). V varstvo mednarodnega prometa so ustanovljeni konzulati. Politično občevarje držav se godi po poslanikih in zvezah.

Vojška sploh je zlo in dovoljena samo v izrednih slučajih: če je država po krivici napadena, če se ji godi krivica, ki se brez vojske ne dá popraviti, če je treba sovražnika prehiteti, če se pravična zahteva ne dá mirnim potom izvesti, če po krivici stiskana država želi pomoči. Vojno pravo določuje, kako se ima vojska začeti, s kakimi sredstvi se smeta sovražnika boriti, in kako se ima sklepati veljaven mir.

Kakor krščanstvo med posamezniki določuje нравni red, ki je podlaga državnopravnemu redu in socialnemu življenju rodbin in stanov, tako je cerkev tudi med državami kot njih skupna mati potrebna varihinja civilizacije in pravičnosti. Zato je vzor vseh krščanskih sociologov: krščanska družba, v kateri Kristusovi nauki prošinjajo državno življenje in urejujejo mednarodno občevarje držav. Ako so vsi ljudje bratje po naravi, jim je potreben na zemlji skupen oče — papež.

Načrtali smo tu po Stöcklnu pregled socialnega modroslovja, iz katerega se more spoznati obseg sociologije. Knjiga je znanstveno-poljudna, zato jo priporočamo. O nadaljnjih knjigah bomo poročali krajše, in sicer z ozirom na to knjigo. Obširneje bomo navajali le one stvari, ki jih drugi temeljiteje obravnavajo in ki so važneje za naše razmere.

E. Lampe.

III.

Razgled obzornikov.

La Civiltà Cattolica. (7. oktobra): Okrožnica Leona XIII. francoski duhovščini. — Ali je suvereniteta papeževa samo častna ali dejanska? — Konkordat Pija VII. s Francijo. — Podvržena pisma Lorenca Ganganellija. — (21. okt.): Antiklerikalizem in Dreyfus. — Stoletnica Parinija. — Bonifacij VIII. in Dante. — Italški dialekti. — (4. nov.): Pavel Diakon. — Konkordat Pija VII. — Pozitivizem. — Pico della Mirandola in Rosmini. — (16. nov.): Dva kruha. — Italški dialekti. — Shod v Lijonu za svobodo pouka. — Konkordat. — (2. dec.): Za sveto leto. — Sveto leto v laškem parlamentu. — Darovi za uboge redovnike na Laškem. — Slutnje in telepatija.

Rivista internazionale di scienze sociali. (septem.): Trgovsko ladijevje Združenih držav (C. Bruno) — Železnice in ekonomske reforme (P. Olivieri). — 8. stoletnica prve križarske vojske (G. Volpe). — (okt.): Agrarska kriza v Evropi (V. Manfredi). — „Quo vadis“ (F. Ermini). — Občina in nje socialna naloga (Fr. Invrea).

La Scuola cattolica e la scienza italiana. (sept.—okt.): Stari in mladi (A. Ruffoni). — Aleksander Volta (P. Maffi). — Stoletnica Pija VI. (C. Pellegrini). — Morala v poeziji Parinija (E. Canevari). — Moderna (A. Cappelazzi). — Umetniška koncepcija Dantejeve „Divina Commedia“ in dela sv. Bonaventure (D. Ronzoni). — Ogrí na Laškem (G. Bioni). — Konkordati (A. Giobbo). — Ali se more govoriti in kako se more govoriti o trpljenju Srca Jezusovega v sv. R. Telesu? (C. Domenico). — Favna in selitev (C. Gaffuri).

L'Association Catholique. (sept.): Karl Marx (G. Pascal). — Studija o krščansko-socialnem gibanju (Chambly). — Studija o novih oblikah oderuštva (H. Sava-

tier). — O vrednosti in delu (H. Savatier). — Socialno in katoliško gibanje na Francoskem. — (okt.): Ljubezen, pravica, lastnina (Ch. de Panthière). — Nemški katoliški shod v Neissi (H. Cetty). — Shod v Cahorsu — Kronika. — (nov.): Karl Marx (G. Pascal). — Zakon o strokovnih zvezah (V. Clercq). — Dolžnosti krščanskih lastnikov (P. Papeyre). — Kronika.

Revue Thomiste. (zv. 5.): Capreolus kot branitelj sv. Tomaža (Pègues). — Darovi sv. Duha (Froget). — Vznik družbe po sv. Tomažu (Montagne). — Dej in možnost pri Aristotelu (Baudin).

Stimmen aus Maria-Laach. (8. zv.): Osnovni nauki Marksovega socializma v luči Bernsteinove kritike II (H. Pesch). — Vid živali-brezočnic I. (E. Wasmann). — Najstarejši zemljevidi II. (J. Schwarz). — Moderni hinduizem pod vplivom krščanskih idej II. (A. Heggin). Paliotto pri sv. Ambrožu v Milanu. (J. Braun). — Slavnostna igra iz stare dobe (Th. Schmid). — (9. zv.) Dedno pravo grajskega zakonika in prirodno pravo I. (Lehmkuhl). — Realnoznanstvena religija pa morala (V. Cathrein). Prve razprave o malem katekizmu na vatikanskem zboru (Th. Grandérath). — Biblioteka in arhiv rimske cerkve v prvem tisočletju (J. Hilgers). — Vid živali-brezočnic II. (E. Wasmann). — (10. zv.): P. Tilmann Pesch S. J. — Avtoritetna vera in idiotizem (R. Nostitz-Rieneck). — Dolgožive žuželke (E. Wasmann). — Dedno pravo grajskega zakonika in prirodno pravo II (Lehmkuhl). — Zlati jubilej kemije (Fr. Rüf). — Rudyard Kipling (A. Baumgartner).

Philosophisches Jahrbuch (Gutberlet): (3. zv.): Kant in naravno spoznanje božje (J. Straub). — Moderni očitki zoper značaj in nazore Sokrata, Platona in Aristotela (E. Rolfes). — O cennosti žive sile (J. Bach). — Pojem o naravno-dobrem (J. Mansbach). — (4. zv.): Dodatek k psihologiji otrok (C. Gutberlet). — Vplivi Gundissalinovega spisa „de immortalitate animae“. — Kant in naravno spoznanje božje (J. Straub). — Pojem o naravno-dobrem (J. Mansbach).

Jahrbuch für Philosophie und Speculative Theologie (Commer): XIV. (1. zv.): Quaeritur utrum episcopatus sit ordo (P. G. de Holtum O. S. B.). — Scholastika, reformkatolicizem in reformkatoliška filozofija (Dr. M. Glossner). — Bistvo kvantitete (Dr. Minjon). — Savonarola (Dr. E. Commer). — (2. zv.): Tomistične misli o militarizmu (F. Tessen-Węsierski). — Smoter in metoda tomističnih filozofičnih studij (M. Grabmann). — O najnovejšem filozofičnem slovstvu (Dr. M. Glossner).

Voprosi filozofiji i psihologiji (Вопросы философии и психологии) X. 4.: Filozofija prava (B. N. Čičerin). — Avgust Comte-ovi nazori o filozofiji matematike (A. V. Vasiljev). — Francišek Bacon in njega zgodovinski pomen (N. A. Ivancov). — Vprašanje o realnem edinstvu zavesti (L. M. Lopatin). — Turgenjev kot psihopatolog (V. F. Čiz). — Črtica o filozofični historijografiji (E. L. Radlov). — O pedagogiki. (S. A. Sollertinski).

Przegląd Powszechny št. 10. Občestvo svetnikov: II. Mistična skupnost, jedro starokrščanske solidarnosti (M. Morawski). — Iz najnovejšega danskega slovstva: Joergensen (T. W.). — O značaju i nalogi cerkvene glasbe (Jožef Tuszowski T. J.). — Na Kreti (Marcin Czerminski T. J.). — Mlada Poljska v povesti in pesništvu: 2. Poljski naturalisti (prof. Anton Mazanowski). — Št. 11: Iz serije refleksij: Kresnice (Jan Pawelski T. J.). — Občestvo svetnikov: III. Koga skupnost svetnikov obsega in izključuje (M. M.). — O značaju in nalogi cerkvene glasbe (nadaljevanje). — Filozofična in sociološka podlaga Marksovega socializma (prof. dr. Vladislav Pilat). — Skrivnosti Bastilje (T. W.). Mlada Poljska v povesti itd.

Vlast' 1. 1900 (zv. 1.): Kakšne premembe so se zgodile zadnjih 50 let na narodnostni meji v bujevejski škofiji (T. Widmann). — O moralni in materialni dekadenci slovanske opatije sv. Nikolaja v starem mestu praškem za opata M. Absaloma (Dr. Fr. Krásl). — Na Balkanu v zimi 1900 (Migr. K. Jaenig). — Apostolat gluhozemih (J. Flekáček). — O početkih krščanskega socializma na Češkem (V. Žizka). — Svet in njega konec (B. Jiriček). — Ottov Slovník Naučný v prirodoslovnem oziru (T. Picha). — (zv. 2.): Poskus apologije „krivih“ prič zoper Husa (Dr. A. Lenz). — O početkih krščanskega socializma na Češkem (V. Žizka). — Koleda v Dalmaciji (J. Tréšník). — Dve najlepši mesti škotski (Dr. J. Sedláček). — Svet in njega konec (B. Jiriček). — Apostolat gluhozemih (J. Flekáček). — Slovník Naučný ...

Balkan (IV. zv. 3.): O stanju duš pravičnih pred sodnim dnevom (J. Gavrič). — Nekoliko besed o Veliki noči (V. Tomašič). — Dogma in nje pojmovanje v katoliški cerkvi (J. T.). — Nekoliko pisem protoprezbitera Evzebija protoprezb. in dr. Besarionu.

Voditelj (II. zv. 4.): Politično stanje judovskega ljudstva ob Kristusovem času (dr. J. Lesar). — V znamenju sv. križa (dr. J. Mlakar). — Beseda k razpravi: svetopisemsko poročilo o ustvarjenju (T. Lempl). — Visitatio Ecclesiae parochialis s. Iv. B. (M. Slekovec). — Marijina cerkev na Gori pri sv. Petru blizu Maribora (dr. J. Pajek). — Zgodovina cerkvenega govorništva (Dr. A. Medved). — Dušno pastirstvo. — Priprave za biblične katekeze (A. Kržič). — Raznoterosti. — Ocene.¹

Zora (V. zv. 4.): Javna brez značajnost (dr. J. Krek). — Alkoholizem pa socialno vprašanje (A. Breclj). — Moderna inteligenca in cerkev (R. pl. Kralik). — Moje svetobolje (Rado Kósar). — Ugaslemu dnevu (V. Vinič).²

A. U. — F. G.

Drobtinice.

Leon XIII. o deških semeniščih in konviktih. V okrožnici na brazilijske škofo z dné 18. septembra 1899 je označil Leon XIII. tudi svoje stališče gledé na vprašanje, ali naj so deška semenišča združena z konvikti ali ločena od njih. Leon se je odločil za drugo. Konvikti za mladeniče, ki mislijo izbrati kak svetni stan, naj bodo ločeni od deških semenišč, ki se v njih mladeniči pripravljajo za duhovski stan. „V prosep katoliške stvari“, pravi Leon XIII., „je prepotrebna skrb za semenišča. S semenišči je usoda cerkve tesno združena. Paziti pa je treba pri tem na nekaj, kar so nekateri škofje že srečno izvršili. Gojenci, o katerih je upati, da se bodo s svetimi redovi posvetili Bogu, naj živé v posebnem zavodu in po posebnih pravilih, in ti zavodi naj obdržé ime „semenišča“ (seminaria); drugi zavodi pa, kjer jih škofje ustanové, da se v njih vzgajajo mladeniči za meščanske poklice, naj se imenujejo škofovi zavodi, škofovi kolegiji in konvikti. Zakaj vsakdanja izkušnja uči, da mešana semenišča namenom in smotrom cerkve manj ustrezajo. Če duhovni mladeniči živé s svetnimi, se kaj radi izneverijo svojemu svetemu poklicu. Spodobi se, da se duhovni mladeniči že od rane mladosti navadijo jarma Gospodovega, da gojé izredno pobožnost, strežejo pri oltarju in se vzgajajo za mašniško življenje. Zato jih treba za časa odtegniti nevarnostim, ločiti od lajikov in vzgojiti po tako blagoslovnih pravilih sv. Karla Boromeja. Prav zato bi bilo tudi svetovati, da bi gojenci med počitnicami ne šli domov, ampak da bi se jim oskrbelo kako letovišče. Zakaj veliko nevarnih zgledov čaka nepredvidnih, posebno po plantažah, kjer delavske družine stanujejo natlačeno skupaj...“

A. U.

Leon XIII. o katoliškem časništvu. V isti okrožnici pravi Leon XIII. dalje: „Z veliko energijo in previdnostjo je treba skrbeti za katoliško časništvo. Zakaj v naši dóbi velika množica zajemlje svoje misli in nazore malone le iz časnikov. Žalostno je, da dobri ne rabijo tega orožja, ki ž njim brezbožni skrajno premeteno napravljajo veri in nramim toliko kvari! Treba je učiti se sloga, treba je gojiti leposlovje, da se od videza in predsodkov preslepljeni duhovi začno počasi odpirati resnici in pravici!“

A. U.

¹ Velja na leto 2 gld. Upravništvo „Voditelja“ Maribor. — ² Velja na leto 1 gld. Upravnik Bogumil Remec, stud. phil. Dunaj, XVIII. Theresiengasse 38.

Paberki.

Proslavljani apostat med Hrvati. Tudi hrvatski „moderni“ se razgrevajo za Giordana Bruna. V „Životu“, reviji za hrvatsko književnost in umetnost, ga proslavlja neki obskurni I. T. kot duha, „koti je svojom svetlošću i gorućom zubljom razgaljivao tminu i uzdizao duhove“, kot enega od „rijetkih giganata misli, što ih Italija i svijet broje“, kot „martira misli“, ki je „svojo yero zapečatil s krvjo“, kot „oštrouma“, „filozofa“, itd. — No, vrli „Katolički List“ je pisca I. T.-ja, ki je po svoji temeljitosti baš dosegel našega Sempronija Avantija, prav dobro okreal (15. ožujka 1900. br. 11.). Tako, kakor naši in hrvatski „moderni“, pisali so o Giordanu Brunu že davno — židje!... „Giordano Bruno ist ein Blutzeuge des Wissens, ein Märtyrer der Wissenschaft... ist der Tiefsinnigste... ein wahrer Philosoph“... kričal je n. pr. žid Baruch-Rappaport pred desetimi leti, ko so temu „monstru scientiarum“ odkrivali spomenik. — Krasna zaušnica vsem slavivcem ničvrednega apostata so naslednje besede protestantske „Kreuzzeitung“: „Die gesammte liberale Presse haltt wieder von dem Entzücken über die Giordano Bruno-Feier. Mag das Denkmal, welches die Italiener dem Mönche von Nola setzten, auch zunächst nur eine Demonstration gegen den Vatican bedeuten sollen, in Wirklichkeit hat sich die Feier zu einer Verherrlichung des Unglaubens und zu einem Proteste des Liberalismus, des Judenthums und der Freimaurerlogen gegen den christlichen Glauben gestaltet. Giordano Bruno, von Häckel als der Vater des Pantheismus gefeiert; ein entschiedener Lügner der Dreieinigkeit, von dem Vorstande des Protestantenvereines als der Held der ‚Glaubensfreiheit in der Kirche‘ gepriesen und von den Freimaurern und dem Judenthum zum Schutzpatron erhoben — das wirft ein helles Licht auf die wahren Gesinnungen Derer, die Jeden ‚des mittelalterlichen Zeltismus‘ und der ‚engherzigen Orthodoxe‘ verdächtigen, der sich weigert, den apostolischen Glauben der christlichen Kirche zu verleugnen. Wir begrüßen die Klärung der Geister von ganzem Herzen.“ — Resnično, mi tudi, in naš bratski hrvatski narod gotovo tudi!

Dr. M. O.

Lurški čudež. V spisu „Zola in Lourdes“ smo omenili čudežnega ozdravljenja Petra Rudderja. Sedaj je izšla o tem znanstvena študija treh veščakov-medicincev.¹⁾

Peter de Rudder, vlamski delavec, si je 16. febr. 1867. zlomil nogo; zmečkalo mu jo je deblo. Začela se je zanj dolga osemletna doba trpljenja. Rana se je začela gnojiti in prijel se je rak. Zdravnik dr. Affenauer iz Oudenbourga je izjavil, da ni pomoči. Tudi drugi zdravniki so to potrdili. Zdravnik iz Bruslja je izrekel, da mu je mogoče rešiti življenje le, če si dá odrezati nogo. De Rudder tega ni dovolil in zdravniki so ga pustili. Rudder se je obrnil še na dr. van Hoestenbergha iz Jabbeke in dr. Verriesta iz Brügge, a brez uspeha. Tedaj se je ubogemu delavcu zbudila misel, da bi se dal prenesti v Oostacker k lurški Materi božji. To je bilo 7. aprila 1875. Ves zdelan je prišel tja. Pil je nekoliko vode iz studenca, vlekel se zmučen okrog votline, potem pa je onemogel. Obžaloval je, kakor je pozneje sam pravil, vse grehe svojega življenja in prosil zdravja, da bi mogel delati in kaj zaslužiti za ubogo družino. Kar se ga poloti čuden nemir, neka moč ga prešine, sili kvišku, mož se dvigne brez opore, gre tja pred podobo M. B., pade na kolena in

¹⁾ Guerison subite d'une fracture. Récit et étude scientifique par L. van Hoestenbergh, docteur en médecine, E. Royer, docteur en médecine, A. Deschamps S. I. docteur en médecine et en sciences naturelles. Avec 4 pl. en phototypie. Bruxelles. Librairie Scientifique L. Lagaert, 1900. Primeri: „Laacher Stimmen“ 1900. 2.

zavpije: Moj Bog, kje sem pa? Bil je popolnoma zdrav. Kmalu potem so ga vedli v grad markize Courtebournske in preiskali. Rane so bile popolnoma zaceljene, zlomljene kosti popolnoma zrastle. Priče, ki so ga videle prej in potlej, so vse potrdile in podpisale. Dr. Affenaer je prihitel, ko je čul o tem, da bi se na svoje oči prepričal, koliko je resnice. Videl je, da je res ozdravel. Tudi dr. van Hoestenbergh se je prepričal o tem. De Rudder je bil popolnoma zdrav in je živel še 23 let. Umrl je še le 22. marca 1898. za pljučnico. Še l. 1897. so fotografirali njegovo nogo. Rečeni trije zdravniki so sedaj še enkrat znanstveno in kritično preiskali in presodili ta slučaj. Prišli so do rezultata, da vzrok ozdravljenja ni mogel biti naraven. Naravno se taka rana ne zaceli v par hipih. Treba je tednov in tednov, da se sceli gnojina, dopolnijo stanice, zrastejo kosti in izgine odebelina (callus) na nogi. Tu ni govora o sugestiji; sugestija nima moči, da bi hipoma popolnoma scelila zlomljeno nogo. Vzrok more biti le hiperfizikaličen, neodvisen od prirodnih sil in nadnaraven. Moderna veda mora priznati višje moči, τὰς ἀπεριόριστους δυνάμεις, kakor jih imenuje Origenes, božje moči in — čudeže.

A. U.

Laška „Leonova družba“. Tudi Italijani so si osnovali znanstveno društvo, slično nemški in slovenski Leonovi družbi, le da so dali društvu drugo ime, namreč „Società scientifica generale fra i Cattolici d' Italia“. Smoter ji je isti: pospeševati vedo v harmoniji z vero. V „Rivista internazionale“ razlaga prvi predsednik prof. Toniolo, zakaj je bilo tudi na Laškem potrebno tako društvo. Človeštvo hiti v propast, rešiti pa je more le krščanstvo. Pokristjanimo torej družbo. A če hočemo pokristjaniti družbo, moramo prej pokristjaniti vedo, ki je pokvarila družbo. Res je, prepotrebno je, da se ravnamo po Leonovem ukazu „andate al popolo“, pojdite med ljudstvo! a prav tako potrebno je, da gremo tudi med vodilne sloje, ki gospodujejo in preobrazujejo. Med te pa je mogoče iti le z vedo. Zato je delo za krščansko vedo socialno delo! Tudi laško znanstveno društvo bo služilo veri in vedi. Zakaj, kakor pravi dalje Toniolo, problem, kako zopet združiti vedo z vero, sili z novo močjo na dan in vsak odkrit in globok mislec priznava njegovo gospostvo. Pozitivizem se ni obnesel. Sam kdaj tako svobodomiselní Brunetiére glasno izpoveda, da le vera more vrniti vedi čvrstost in rast. Društvo je privzelo k svojemu naslovu tudi pridevek „za katoličane“. Nekateri, pravi Toniolo, so se temu ustavljali, češ da bi se družba s takim pridevkom ne zdela dosti nepristranska. Toda ta ugovor ni trden. Kar se tiče filozofije, je moderna filozofija itak bolj negacija krščanstva kakor resnična filozofija. Če pa moderni s filozofičnega stališča napadajo krščanstvo, ne more nihče očitati katoličanom, da so pristranski, če z istega stališča branijo krščanstvo. Zgodovine brez nekega svetovnega naziranja celo ni mogoče pisati. V prirodoslovje pa so tudi moderni potegnili metafizična in religiozna vprašanja, zato se jih tudi katoličan, ki mu je do resnice, ne more ogniti. Zato je naravno, da je vse delo katoliške znanstvene družbe res končno obenem tudi apologija krščanstva. Laška znanstvena družba je izpočetka zasnovala le tri odseke: odsek za religiozne, apologetične in filozofične študije, odsek za socialne, ekonomske, juridične, politične in zgodovinske študije, pa odsek za fizične, prirodne in matematične študije. Na prvem znanstvenem shodu, ki se je vršil v Como — v rojstnem mestu Aleksandra Volta, velikega učenjaka in velikega katoličana — pa so zasnovali družbi pet odsekov: za filozofijo in teologijo, pravoslovje in družboslovje, prirodoslovje, zgodovino, jezikoslovje. Bog daj družbi obilo blagoslova, da bi skoraj zopet vsepovsod zmagoslavno zasijala katoliška ideja, ideja resnice in pravice v duhovih in srcih!

A. U.

Popravek. Na str. 164. v vrsti 9. beri: Saj so ga švicarski kalvinci spodili iz Genfa... Calvin sam je bil tedaj že mrtev.

M. O.

